T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MODERN TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN KURULUŞU: ASKERİ TEKAÜT SANDIĞI (1866)

CAN KURUM

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. MURAT ÇİFTÇİ

EDİRNE 2015

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CAN KURUM tarafından hazırlanan **"MODERN TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN KURULUŞU: ASKERİ TEKAÜT SANDIĞI (1866)"** konulu **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** Tez Savunma Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 15.-16. maddeleri uyarınca **07 Ocak 2015 Çarşamba** günü saat **11.30**'da yapılmış olup, tezin* Kabul edilmesine ..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof.Dr. İbrahim SEZGİN	Kabul edilmesine	
Yrd.Doç.Dr.Murat ÇİFTÇİ Danışman	Kabul edilmesine	
Yrd.Doç.Dr. Kürşat HACITAHİROĞLU	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine /Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10060914
Yazar Adı / Soyadı	CAN KURUM
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 32656410568
Telefon	5068849431
E-Posta	cankurum@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Modern Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Kuruluşu: Askeri Tekaüt Sandığı (1866)
Tezin Tercümesi	Foundation of Modern Turkish Social Security : Military Retirement Fund (1866)
Konu	Sigortacılık = Insurance ; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri = Labour Economics and Industrial Relations ; Sosyal Hizmetler = Social Services
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2015
Sayfa	151
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. MURAT ÇİFTÇİ 29534131288
Dizin Terimleri	Özel emeklilik=Private pension systems ; Malullük sigortası=Disability insurance ; Ölüm sigortası=Burial insurance ; Sosyal sigortalar=Social insurances ; Sosyal sigortalar sistemi=Social insurances system ; Sosyal güvenlik kurumları=Social security institutions ; Sosyal güvenlik sistemleri=Social security systems
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

08.01.2015

İmza:.....

Tezin Adı: Modern Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Kuruluşu: Askeri Tekaüt Sandığı (1866)

Hazırlayan: Can KURUM

ÖZET

Sanayi inkılabı ertesinde, iş piyasalarında ve toplum yapısında o döneme kadar görülmedik değişimler yaşanmıştır. Proleterya olarak tanımlanan ve yaşamını devam ettirebilecek düzeyde gelir düzeyine sahip kitlelerle şekillenen sanayi toplumuna geçiş söz konusu olmuştur. Bu yapı, 19. yüzyıl boyunca sanayi inkılabının etkisini yoğun olarak hisseden Avrupa ülkelerinde, çeşitli tepkilerin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda 1830, 1848 ayaklanmaları ve 1871 Paris komünü ile iktidarların temelden sarsıldığı bir kompozisyonla karşılaşılmıştır. Sanayi inkılabının etkisinin mevcut ekonomik sistemi hammadde tedarikçisine dönüştürdüğü ve tüketim toplumuna evrilmeye yol açtığı Tanzimat sonrası Osmanlı'daki yapıyı reddetmek ya da farklı ekonomik şartlara sahip Avrupa'yla örtüştürme eğilimi son derece anlamsız olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nde Avrupa'daki gibi bir sanayileşme süreci izlenememiştir. Ancak bu farklılık, günümüz Türkiye'sine miras bırakamayacağı anlamına gelmemektedir. Bu kapsamda modern sosyal sigortaların kuruluşunda milat olarak alınan Bismarck Almanyasındaki uygulamalardan çeyrek asır öncesinde 1859 Askeri Tekaüt Nizamnamesi ve 1866 Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnameleri ile ülkemizdeki modern sosyal sigorta sisteminin kökenlerine erişilebilmektedir. Günümüz kanunları ile mukayesede, uzun vadeli sigorta kolları açısından Askeri Tekaüt Kanunu ve Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnameleri'nin çoğu açıdan birebir örtüştüğü sonucuna varılmaktadır. Bu da, ulusal literatürde sosyal sigorta sistemimizin kökenlerini Bismarck Almanyasında arama eğiliminin yanılgısını göstermekte olup, kökenleri kendi köklü tarihimizden de aramayı ihmal etmememiz gereğini de gerektirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Sigorta, Uzun Vadeli Sigorta Kolları, Emeklilik, Sosyal Güvenlik, Askeri Tekaüt Sandığı, Bismarck.

Title of the thesis: Foundation of Modern Turkish Social Security : Military Retirement Fund (1866)

Prepared by: Can KURUM

ABSTRACT

The labour market and the community structure has changed after the industrial revolution. In this context, a new society class has appeared which is named proletariat. This structure has brought various reactions Throughout the 19. Century. İn the following years 1830, 1848 revolution and the 1871 paris commune has crushed the goverments bases. Every society and periods should compare inside them by own time unfortunately the general mistake is a standardization. Because the effect of industrial revolution, the economical system has evolved to the raw material suppliers and people became a consumption society, İn this regard reject the structure of the Ottoman's After Tanzimat period or compare with the at different conditions European countries is clearly meaningless. Ottoman Empire didnt experienced the industrial revolution such as European countries but this difference doesnt means Ottomans cant bequeath a system to modern Turkey. Eventually, before the twentyfive years ago from the bismarck who was the known as a base of modern social securities founder, The ottoman has put in to practice an various acts which was named Askeri Tekaüt Kanunu and Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi in 1859 and 1866. in this regard this acts and the current social security acts are mostly similar. Thus the base of current acts should search in our history not in the Bismarck practice.

Keywords: Social İnsurance, Long Term Insurance Branch, Retirement, Social Security, Military Retirement Fund, Bismarck.

ÖNSÖZ

Sosyal güvenlik günümüzde bile hala tartışmaya açık bir konu olup bireylerin kendilerini risklere karşı koruyabilmeleri ve bu korumayı hangi yollarla satın alabileceği de ülkelerin sosyal güvenlik yapılarında farklılık göstermektedir. Günümüz sosyal güvenliği incelendiğinde ülkemizde uygulanan yapıya ek olarak dünya genelinde de yaygın olarak kullanılan sistemin temellerinin Bismarck tarafından atıldığı belirtilmektedir. Bu yaygın görüşe farklı bir tarihsel perspektiften bakıldığında toplumun tümünü kapsamamış dahi olsa Osmanlı Askeri Tekaüt Kanununun Bismarck'ın çıkarmış olduğu yasalardan yaklaşık çeyrek yüzyıllık bir evveliyatı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Günümüz Türkiyesinin sosyal güvenlik sisteminin temellerini oluşturmasında Askeri Tekaüt Kanunu'nun ne derece etkili olduğu konusunda bu çalışmada detaylı bir inceleme yapılmış olup günümüz yasaları ile Askeri Tekaüt Kanunu'nun ilgili yasa maddeleri mukayese edilmiş olup bugünkü sistemin Alman sisteminden mi yoksa kendi tarihimiz içerisinde bulunan selefinden mi etkilendiği sorunsalına odaklanılarak analize gidilmiştir.

Zorlu tez yazım süreci öncesinde ve tez başlama süreci öncesinde çok sayıda katkısı olan hocalarım mevcut olup, kendilerine teşekkür borcum söz konusudur. Bu kapsamda Osmanlıca öğrenimi konusunda değerli katkılarına ilaveten Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde çalıştığım müddet boyunca sürekli desteğini yakinen hissettiğim değerli hocam Prof.Dr.İbrahim SEZGİN'e, Yrd.Doç.Dr.Bülent YILDIRIM'a, özellikle Osmanlı dönemi nizamname araştırmalarımdaki katkılarından dolayı Yrd.Doç.Dr.Aziz TEKDEMİR hocama teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Keza Yrd.Doç.Dr.Kürşad HACITAHİROĞLU, Doç.Dr.Ayhan UÇAK ve Prof.Dr.Berkan DEMİRAL'a da lisansüstü öğrenim sürecimin çeşitli aşamalarındaki çeşitli katkıları da mevcut olup, kendilerine de teşekkürlerimi sunmadan geçemem. Bu tezin hazırlanmasında, en umutsuzluğa düştüğüm dönemlerimde dahi umudumu yitirmememi sağlayan, yeri geldiğinde bir ağabey yeri geldiğinde bir hoca olarak sürekli her sorunumu çözmeme yardım etmekten sıkılmayıp sürekli desteğini hissettiren, asla başarısızlığımı kabullenmeyen, yeri

geldiğinde zorlayarak içine düştüğüm kuyudan çıkışımı sağlayan ve inişli çıkışlı bu zorlu süreçte tezimin başlangıcından tamamlanmasına kadar her aşamasında çalışmama yön veren ve birebir içinde yer alan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Murat ÇİFTÇİ'ye emeği ve sabrı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin bana ve bu çalışmaya olan inancı, bu noktaya gelmeme sebeptir. Sonsuz şükran duygularımı ne kadar tekrar etsem azdır. Elbette tez çalışmasının tüm sorumluluğu sadece kendime aittir.

Son olarak hayatımın her döneminde hep yanımda olan sevgi ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, maddi manevi her zaman desteklerini hissettiren ve bu çalışmayı destekleriyle bu noktaya taşıtan, beni yetiştiren biricik annem Gülizar KURUM'a ve sevgili babam Merih KURUM' a sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca bu zorlu süreç boyunca çalışmalarıma tahammül eden kardeşim Kaan KURUM ile değerli dost ve arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Can KURUM

Edirne – 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **viii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **4**

1. MODERN SOSYAL SİGORTA SİSTEMİ ÖNCESİNDE SOSYAL GÜVENLİK 4

1. 1. Avrupa' da Sosyal Güvenlik 6

1. 1. 1. Genel Özellikleri…. 7

1. 1. 2. Sosyal Yardım - Sosyal Hizmet Uygulamaları 8

1. 1. 3. Meslek içi Dayanışma Kapsamında Sosyal Güvenlik 9

1. 1. 4. Kilise Yardım Sandıkları 12

1. 2. Osmanlı' da Sosyal Güvenlik 13

1. 2. 1. Genel Özellikleri…. 13

1. 2. 2. Sosyal Yardım - Sosyal Hizmet Uygulamaları 14

1. 2. 3. Meslek içi Dayanışma Kapsamında Sosyal Güvenlik 16

1. 2. 4. Teavün ve Tekaüt Sandıkları 18

1. 2. 5. Kamu Kesimi İçin Sosyal Güvenlik 19

İKİNCİ BÖLÜM **23**

2. BATI DÜNYASINDA MODERN SOSYAL SİGORTALARIN KURULUŞU **23**

2. 1. Batı Dünyasında Sosyal Sigortaların Kuruluşunu Hazırlayan Etkenler 23

2. 1. 1. Sosyal Sigortaların Kuruluşunu Hazırlayan Etkenler 26

2. 1. 1. 1. İktisadi Etkenler 27

2. 1. 1. 2. Siyasi Etkenler…. 29

2. 1. 1. 3 Sosyal Etkenler…. 32

2. 1. 2. Sosyal Sigortalara Yönelik Uygulamalar 34

2. 1. 2. 1. Alman Coğrafyasında Görülen Uygulamalar 34

2. 1. 2. 2. İngiliz Coğrafyasında Görülen Uygulamalar..... 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 43

3. TÜRK MODERN SOSYAL SİGORTA SİGORTA SİSTEMİNİN KURULUŞU 43

3. 1. Osmanlı' da Sosyal Sigortaların Kuruluşunu Hazırlayan Etkenler 43

3. 2. 1 İktisadi Etkenler 42

3. 2. 2. Siyasi Etkenler (Tanzimat Fermanı) 47

3. 2. 3. Sosyal Etkenler 48

3. 2. Sosyal Sigortalara Yönelik Uygulamalar 50

3. 2. 1. Ereğli Kömür Havzasındaki Maden Ocaklarında Çalışanlara Yönelik Düzenlemeler …….. 50

3. 2. 2. Askeri Tekaüt Kanunu 54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 60

4. ASKERİ TEKAÜT SANDIĞININ GÜNÜMÜZ MODERN SOSYAL SİGORTA SİSTEMİNE KAYNAKLIK ETME KABİLİYETİ 60

4. 1. 5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu İle Mukayese 60

4. 1. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese …….. 60

4. 1. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese …….. 62

4. 1. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese …….. 63

4. 2. 5434 Sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanunu İle Mukayese 64

4. 2. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese …….. 65

4. 2. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese …….. 69

4. 2. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese …….. 71

4. 3. 6900 Sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Kanunu İle Mukayese .. 73

4. 3. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese …….. 73

4. 3. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese …….. 75

4. 3. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese …….. 77

4. 4. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu İle Mukayese..... 78

4. 4. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese …….. 79

4. 4. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese …….. 80

4. 4. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese …….. 82

4. 5. 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar (Bağkur) Kanunu İle Mukayese 83
4. 5. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese 84
4. 5. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese 85
4. 5. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese 86
4. 6. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu İle Mukayese 87
4. 6. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese 88
4. 6. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese 91
4. 6. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese 94

SONUÇ 97
KAYNAKÇA 102
EKLER 115
EK 1: Askeri Tekaüd Kanunu (19 zilhicce 1275) 20 Temmuz 1859 ve Transkripsiyon 115
EK 2: Askeri Tekaüd Sandığı Nizamnamesi 1886 133

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo: 1 Dünya sanayi üretimi, 1750 – 1938 (Dünya Sanayi Üretiminin Toplamı İçinde Yüzdelik Pay, %)..... 27

Tablo 2: Batı Dünyası ve Diğer Ülkelerde Uzun Dönemde Fert Başına Düşen GSYİH Düzeylerindeki Değişim 28

Tablo 3 : Almanya'da İş Kazası sigortası (1884-1913).....36

Tablo 4 : İş Kazası Sigortası İstatistikler…..37

KISALTMALAR

A. Ü. : Ankara Üniversitesi

BAĞKUR : Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu

Bkz. : Bakınız

Bs. : Baskı

Çev. : Çeviren

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

Edt. : Editör

İ. Ü. : İstanbul Üniversitesi

İÜİFM : İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

s. : Sayfa

SBF : Siyasal Bilgiler Fakültesi

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SSK : Sosyal Sigortalar Kurumu

T. C. : Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

“Modern Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Kuruluşu: Askeri Tekaüt Sandığı (1866)” başlıklı çalışmada, ülkemizdeki modern sosyal sigortaların kuruluşuna temel oluşturan Askeri Tekaüt Sandığı incelenmiştir.

Dünyada modern sosyal sigortalar içinde uzun ve kısa vadeli sigorta kollarının başlangıcı olarak; Almanya' daki 1883' te resmi gazetede yayınlanarak 1884' te yürürlüğe giren İş Kazaları Sigortası ve 1889' da resmi gazetede yayınlanıp, 1891' den itibaren yürürlüğe giren "Malullük ve Yaşlılık Sigortası Kanunu" kabul edilmektedir. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nda, her ne kadar ücretliler (işçiler) ve özel sektör kapsam dahiline sokulmamış olsa da, 1866' da "Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi" nin kabulüyle birlikte, günümüzdeki anlamıyla sosyal sigortaların kuruluş başlangıcı gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada, literatürde yaygın olarak benimsenen Türk Sosyal Güvenlik Sistemi' nin kuruluşuna dayanak olarak Avrupa' daki modern sosyal güvenlik sistemlerinin şekillendirilmesi süreçlerinin alınmasına alternatif olarak, ülke içerisinde gerçekleşen kuruluş süreçlerinin temel alınması yaklaşımı izlenmiştir. Bu amaçla; ilk bölümde modern sosyal sigorta öncesi dönemde sosyal güvenlik sistemlerinin Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yapısı anlatılmıştır. İkinci bölümde modern sosyal sigortaların Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu' ndaki kuruluş süreçleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye'deki modern sosyal sigortaların ülke içerisinde tarihi köken olarak başlangıcını oluşturan Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi' nin mevzuat yapısı incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi'nin ülkemizdeki günümüz sosyal sigortalar mevzuatıyla karşılaştırmalı olarak analizi gerçekleştirilmiştir.

A. Problem

Türkiye' de sosyal güvenlik alanındaki genel bakış, ülkemizdeki modern sosyal sigortaların kuruluş temelinin Avrupa kaynaklı olduğu yönündedir. Halbuki Avrupa' da sosyal sigorta sistemlerinin kuruluşundan yaklaşık çeyrek yüzyıllık süre öncesinde bu temellerin aranması mümkün olup milat olarak kabul edilebilecek Askeri Tekaüt Sandığı'nın kuruluşunu ve söz konusu tekaüt sandıklarının günümüzdeki modern sosyal sigorta kuruluşlarının mevzuatıyla uyum düzeyi çerçevesinde kaynaklık etme kabiliyeti üzerinde odaklanılmıştır.

B. Amaç

Bu tez çalışması ile amaçlanan ülkemizdeki modern sosyal sigorta sisteminin temellerini batıda arayan ulusal akademik dünyaya ülke içindeki tarihsel kökenleri de sunarak, alternatif yaklaşım katkısı sağlamaktadır.

C. Önem

Ülkemizdeki sosyal güvenlik sisteminin oluşumu sürecindeki ülke içi tarihsel kökenlerin etki düzeyi konusunda çalışmalar son derece sınırlı olup bu çerçevede tez çalışmasının alanında oluşan açığın kapatılmasına katkı sağlaması imkanı mevcuttur.

D. Sınırlamalar

Tez çalışması kapsamında oluşum sürecine kaynaklık eden tarihsel, kökeni araştırılan sosyal sigorta sisteminde mekan kısıtı Türkiyedir.

E. Tanımlar

Çalışma sonucunda ortaya çıkan ana tema ve bulgular tespit edilecek ve tanımlar ile kavramlar araştırmanın içerisinde alana uygun terimlerle açıklanacaktır.

F. Araştırma Modeli

Çalışmanın temelini literatür ve arşiv taraması oluşturacaktır. Öncelikle elde edilen veriler ile ilgili ana tema ve bulgular tespit edilecek ve çalışmanın son iki bölümünde yapılan mevzuat kritiği ile eleştirel ve analitik bir çerçeveye oturtulacaktır.

G. Veriler ve Toplanması

Materyal olarak, konu üzerine literatürdeki bilimsel içerikli kitap ve makaleler, çeşitli kuruluşların yayınları, internet siteleri, arşivlerden faydalanılacaktır.

H. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınarak konuya ilişkin saptamaların doğrulanıp doğrulanmadığı araştırılacak ve arşiv taraması ile verilere ulaşılarak sonuçları yorumlanacaktır. Tüm bunlar ele alınırken konjonktürel anlamda meydana gelebilecek değişmelerin probleme etkileri irdelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERN SOSYAL SİGORTA SİSTEMİ ÖNCESİNDE SOSYAL GÜVENLİK

Modern sosyal sigorta sistemlerinin oluşum ve gelişimi uzun bir dönemde gerçekleşebilmiştir. Sosyal sigortaların ayırt edici özelliğini oluşturan karşılık esasına dayandırılmasının geçmişi uzun değildir. Ancak bireyin maruz kaldığı risklere karşı korunmasının gerekliliği üzerine inşa edilen düşünce ve bu doğrultudaki uygulamaların kökenleri ise binlerce yıla dayanmaktadır. Uygulama yapısına bakıldığındaysa hem sosyal hizmet hem de sosyal yardım olarak risklere karşı koruma imkanlarının şekillendirildiği görülmektedir.

Dini cemaatler açısından bakıldığında Dilik (1988: 47) 'in de vurguladığı üzere Yahudi halkında çok sayıda kurallarla yoksullara yönelik yardımlar bir töre haline getirilmiş olup cemaat esasına dayalı sosyal yardım sistemi sonradan hristiyanlarca da benimsenmiştir. Keza İslam uygarlığında dini hüküm olarak zekat, fitre sadaka, akile, nezir, fey hükümleriyle, yoksulluk ve benzeri risklere karşı koruma mekanizması yoğun olarak işletilmiştir. (Özger, 2012: 77).

Uygarlıkların çıkışı ile birlikte sosyal yardım ve hizmet uygulamalarının derinleştiği, sosyal sigortalara doğru dönüşümün de bir ölçüde de olsa gözlemlenmeye başlandığı görülmektedir. Örneğin M.Ö. 4500' lü yıllarda Eski Mısır Uygarlığı'nda taş yontucu ustaların kendi aralarında kurdukları ve ölüm durumunda ölen yakınlarına yardım yapılması amacıyla taş yontucularının kendi aralarında yardımlaşma sandığı kurmaları söz konusu olmuştur (Kuşçu ve Afşin Revanoğlu, 2011: 137).

Roma İmparatorluğu' nda kökenleri geç pagan dönemine kadar uzayan collegialarda (Brentano, 1870: 8), meslek içi yardımlaşma ve dayanışma

sandıklarının kurulduğu bilinmektedir. Örneğin hastalık birlikleri ve ölüm sandıkları üyelerine kaza ve hastalık hallerinde oluşan gelir kaybı ve gider artışlarının karşılanması sağlanabilmiştir. Keza ölüm sandıklarında da defin masraflarının karşılanması ve ek olarak günümüzün dul ve yetim aylıklarına denk gelen uygulamalarda mevcuttur (Dilik, 1988: 44). M.S. 200 yılında ise, Roma İmparatorluğu' da dini, mesleki ve askeri kuruluşlara karşılık, ölen üyelerin birinci derece yakınlarına belli miktarlar üzerinden para ödendiği de kaydedilmektedir. (Kuşçu ve Afşin Revanoğlu, 2011: 139). Hukuki olarak bu dönemde yardım sandıklarının soyut varlık olarak tanımlanması da Roma İmparatorluğu hukukuyla gerçekleşmiştir (Küçük, 2005: 15). Diğer bir deyişle günümüzde sosyal güvenlik kuruluşlarının hükmi şahsiyetleri gibi özelliğe sahip oldukları sonucuyla karşılaşıyoruz. Buna ek olarak söz konusu hükmi şahıs özelliğindeki organizasyonlar da özel ve kar amacına da sahip olma vasıfları görülmüştür (Magee, 1942: 45). Bu da primli rejimlerinin temel karakterini oluşturan karşılık esasına dayalı olma özelliğine ek olarak modern anlamdaki özel sigortaların devletten bağımsız olmasıyla birlikte devlet denetimi altında yürütülmek suretiyle kar amacı güdebilme özelliklerini de bünyesinde barındırabilmiştir.

Yaklaşık 2 milenyum önce günümüz sosyal sigorta uygulamalarına benzer örnekleri arasında daha sonra Roma İmparatorluğu' na da miras bırakılacak olan Eski Yunan Uygarlığı'ndaki collegialar örnek verilebilir. Günümüz sosyal güvenlik uygulamalarına benzer olarak bu dönemde de gazi ve şehit olanların ailelerine bakılmış, iş göremezlik hallerinde yiyecek, giyecek ve para yardımı yapılmıştır (Dilik, 1988: 52). Collegia adı verilen bu dernekler ekonomik olmaktan çok sosyal amaçla kurulmuşlardır. M. Ö. 650-558 yıllarında Atina Kanunlarına göre, birbirleri ile yakın kan bağı bulunan topluluklar, kendi aralarında oluşturdukları bir örgüte belirli bir meblağ öderdi ve üyelerinin ölümü halinde yakınlarına yardım yapılırdı.

1. 1. Avrupa' da Sosyal Güvenlik

Modern sosyal sigorta sistemlerinin kuruluşu öncesinde Avrupa'da sosyal güvenlik sisteminin tarihsel kökenlerinin Eski Yunan ve sonrasında Roma Uygarlığı' na kadar uzandığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu'nun önce 395' te parçalanması ve sonrasında da 476'da da Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte, yaklaşık 1000 yıl sürecek Ortaçağ dönemine girilmiştir. Ortaçağ'ın son bulup önce imparatorlukların sonra da ulus devletlerin şekillendiği süreç boyunca da 19. yüzyılın sonlarında modern sosyal sigortaların inşasına kadar sosyal güvenlik sisteminin Roma mirasıyla temellenen yapısının varlığını, ekonomik dönüşümlerle de paralel olarak sürdürdüğü görülmektedir. O halde modern sosyal sigortaların inşasına kadar Avrupa' daki sosyal güvenlik sistemine bakıldığında, yaklaşık 14 asırlık dönemin kastedildiğini savunmak mümkündür.

1. 1. 1. Genel Özellikleri

Modern sosyal sigortaların kurulması öncesinde Avrupa coğrafyasında mevcut olan sosyal güvenlik sistemini, yararlananların karşılık esasına dayalı olarak mı yoksa karşılık esasına dayanmaksızın mı sosyal güvenlik uygulamalarından faydalandığına göre iki temel ayrıma tabi tutmak gerekmektedir. Karşılık esasına dayanmayan sosyal güvenlik uygulamaları, günümüzün sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının temellerini oluşturduklarını; karşılık esasına dayalı faydalanmanın olduğu uygulamaların ise günümüzün sosyal sigortalarının temelini oluşturduklarını savunmak mümkündür. Buna göre:

a- <u>Günümüz sosyal yardım ve hizmetlere denk gelen uygulamalar</u>

Ortaçağ Avrupa' sında kiliselerin yardımları, hristiyanlık inancının getirdiği inanıştan harekete geçerek yoksullara, yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi amaçlamıştır, fakat imkanları dahilinde çok fazla insana yardım edememiştir. Bu

yüzden çeşitli zamanlarda çeşitli ülkelerde yoksullar ve ihtiyaç sahipleri için yasal düzenlemeler yapılsa da tam anlamıyla etkin bir sosyal koruma ve sosyal hizmet sağlanamamıştır. Finansman sıkıntısı nedeniyle Alman imparatoru Büyük Şarl, psikoposlara, tımar sahiplerine ve kontlara geliri sosyal yardımlarda harcanmak üzere fakirler vergisi salmış, toprak sahipleri çalıştırdıkları kişiler için tam sorumlu sayılmıştır. Büyük Şarl'ın ölümü ile getirilen tüm bu kanunlar ortadan kalkmış eski yapıya dönüş yapılmıştır. Dönemi incelediğimizde Ortaçağ Avrupası'nda manastırlar, şövalye Tarikatları, hastane kardeş birlikleri gibi yapılanmalarla yetimhaneler kurulmuş, hastanelerde ücretsiz bakım ve ilaç temini sağlanmış, yoksul halkın karnının kiliseler ve manastırlar yoluyla doyurulması söz konusu olmuştur (Dilik, 1988: 48-49). Şarl'ın kiliseleri yetkilendirerek vergi gelirlerinin sosyal yardım ve hizmet amacıyla topluma yönlendirmesi sebebiyle, günümüzdeki anlamıyla primsiz modern sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarına yakın sayılabilecek uygulamaların bu şekilde sağlandığı fikri savunulabilir.

b- <u>Günümüz sosyal sigorta sistemlerine kaynaklık eden uygulamalar</u>

Ortaçağ Avrupa'sında meslek birliklerinin (loncaların, şövalyelerin) üyelik bedeli şartına haiz yardımlaşma - kardeşlik birliği sandıkları ile başta maden işçileri arasında kurulanlar olmak üzere, tekaüt ve yardım sandıkları olarak özetlenebilir. İlk gruptaki uygulamaların günümüz sosyal yardım ve hizmet uygulamalarıyla örtüşmesi, riske karşı bedel ödemeksizin oluşan toplumsal risklere karşı oluşturulan sosyal koruma önlemleri özelliği taşıdığı görülmektedir. İkinci gruptaki uygulamalarda, günümüzdeki gibi prim esasına dayalı ve çok daha fazla riske karşı düzenli ve karmaşık uygulamalara karşılık gelmemesine rağmen, düzensiz de olsa ödeme içermesi ve üyeliklerin koşula bağlanması sebebiyle günümüzün primli rejimlerini teşkil eden sosyal sigorta sistemlerinin basit benzerlerini oluşturduğu söylenebilir.

1. 1. 2. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Ortaçağ Avrupa'sında kilise ve manastır gibi dini kuruluşlar, yoksullara, hastalara, kimsesiz çocuklara, dullara ve yetimlere halkın bağışlarından oluşan fonlardan yardım yaparlardı. Bu yardımlar, genellikle kilise ve manastırların bünyesinde kurulmuş olan hastanelerde fakirlere parasız tedavi ve bakım sağlama ile onlara para, yiyecek ve giyecek verme şeklinde oluyordu (Şenocak, 2010: 418). Maliyet yükleniciliğinde gönüllülük esasına dayalı olunması, yararlanan ve maliyet yüklenicilerinin farklı olması gibi sebepler bu uygulamaların, sosyal güvenlik içerisinde sosyal yardım ve hizmetler kısmına yaklaşmasına yol açmıştır.

Kiliselerce yapılan sosyal yardım ve hizmetlerin, zorunluluk esasına dayanmayan cemaat üyelerinin yardımlarıyla finanse edilmesinin yanı sıra, maliyet yüklenicilerinin zorunlu katkılarıyla şekillenen uygulamaları da oldukça geniş yer tutmuştur. Örneğin Büyük Şarl döneminde, yoksullara yönelik kamu tarafından yardım yapılmasında kiliselere aracı - uygulayıcı kurum hüviyeti verilmiş, bu dönemde kiliseler için aşar vergisi (ondabirlik vergi) tahsisatı, yoksullara yardımda kullanılmak üzere verilmiş ve Büyük Şarl'ın ölümüne kadar bu uygulama takip edilmiştir (Dilik, 1988: 47–48).

Kamusal görev olarak kabul edilip, uygulayıcı kurum olarak kiliselerin görüldüğü sosyal yardım ve hizmet uygulamaları, Alman coğrafyası ve Kral Şarl dönemiyle sınırlı olmayıp, Ortaçağ Avrupa'sında başka dönem ve bölgelerde de yoğun olarak uygulanmıştır. Örneğin İngiltere'de de devletin bizzat görev alanı olarak kendisini sorumlu görüp halkın gelirlerine oranla salınan vergilerle finanse edilmek suretiyle sosyal yardım ve hizmet uygulamaları yerel ölçekte uygulanmakta olup yine uygulayıcı kurum olarak kiliselere görev verilmiş, her kilise kendi yetki alanında çalışabilecek durumda olan yoksulları çalıştırmak, yoksul evi açmak, burada bakıma muhtaç çocuklara mesleki eğitim vermek, yaşlı ve özürlülerin bakımını üstenmek ve onların defin işlemlerini üstlenmek gibi görevlerden sorumlu tutulmuştur (Güngör, Özuğurlu,1997: 2).

Ancak devletin tebaanın hakkı olarak sosyal yardımı görmesi, kara veba ve yoksulluk yasaları ertesinde gerçekleşebilmiştir. Daha öncesinde kiliselerin denetimi ve uygulayıcılığı ile şekillenen yapı, devletin yasa koyucu olarak sistemleştirdiği bir yapıya geçiş ile İngiliz hükümetinin çıkarmış olduğu "1351 çalışanlar nizamnamesi" ve "1388 yoksul yasası" Hristiyan hayırseverliğinden çıkılarak devletin sosyal yardım uygulamalarının temelini oluşturmuştur. 1536'da çıkartılan Yoksul Yasası ile ise ilk kez, kiliselere, kendi yetki bölgelerinde (parish' lerde) yoksul yardımı vergisi toplama yetkisi verilerek yetki alanları genişletilmiştir. İngiltere 1601'de çıkardığı bir yasa ile de 3 temel yardım şeklini esas almış ve her kilise veya papazın sorumlu olduğu bölgede (parish) çalışabilir durumda olan kimselere iş bulmak, çalışamayacak durumda olanlar için yoksul evleri kurmak ve çocukların çıraklık eğitimlerini üstelenme sorumlulukları verilerek sosyal yardım hayır kavramından çıkarılarak hak kavramına dönüştürülmüş ve yardım alana ödev yükümlülüğünü zorunlu kılmıştır (Akyüz, 2008: 60).

1. 1. 3. Meslek içi Dayanışma Kapsamında Sosyal Güvenlik

Roma İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında girilen Ortaçağ'ın ilk dönemlerindeki Karanlık Çağ olarak da tanımlanan yarım milenyumluk Erken Ortaçağ dönemine denk gelir - şehirlerde ciddi bir daralma ve feodalizmin hakimiyetiyle karşılaşılmaktadır. Bu dönemde devletler de kaos ortamında henüz oluşamamış, bir kaç krallıkla sınırlı bir yapı hüküm sürmüştür. Özellikle 11. yüzyıldan itibarense canlanan ekonomik yaşam, beraberinde şehirlerde yeni canlanmalara yol açmıştır, Bu dönemde loncalarda da belirgin bir canlanmaya şahit olunmaktadır (Zeytinoğlu, 1976: 64-71; Güran, 1995: 27-71).

Esnaf ve zanaatkârların kurmuş oldukları esnaf örgütlenmeleri (loncalar) başlangıçta ağırlıklı olarak üreticiler arasında rekabeti düzenleme tüketici haklarını koruma ve üretilen malların kalitesini kontrolü amaçlamıştır. Zamanla büyüyen bu esnaf örgütlenmeleri sandıklar kurmaya başlamışlar ve isteğe bağlı sistemden zorunlu üyeliğe geçiş yapılmıştır (Şeker, 2011: 3). XI. yüzyılın sonu XII yüzyılın

başlarında etkin olan dini loncalar ise belli aralıklarla bir araya gelen ve yalnızca dini amaçlar gütmeyi temel almamış aynı zamanda karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanan toplumsal kurumlar olma özelliğini göstermiştir (Şenocak, 2010: 418). Ayrıca kalfa birlikleri veya arkadaş birlikleri denen örgütlenmeler mensuplarının çıkarlarını koruma gayreti göstermişler hastalık, vefat gibi durumlarda yardımcı olmuşlardır (Kozak, 1992: 63). Loncalar sınırlı da olsa refah artışı sağlamışlar, fakat bu yararlanma herkes için değil, yalnızca üyeleri ile sınırlı olmuştur (Ersöz, 2003: 122).

Lonca sisteminde bağımlı ve bağımsız çalışan ikileminde konu incelendiğinde, bağımsız çalışanları temsil eden ustalarla bağımlı çalışanları temsil eden kalfaların kendi aralarında kurmuş oldukları yardım sandıkları ayrışmasıyla karşılaşılmakta olup, günümüzdeki sosyal güvenlik sistemine kaynaklık teşkil edebilecek yapıları ise şu şekilde özetlenebilir:

Ustaların yardım sandıklarında;

- Finansman sorunu yaşanması durumunda üyelere ödünç para verilmesi,
- Hastalık durumunda anlaşmalı hastanelerde muayene teşhis ve tedavi ile bakım hizmetlerinin gerçekleştirilerek bakmakla yükümlü oldukları kişilere yardım yapılması,
- Usta veya bakmakla yükümlü oldukları bireylerden ölen olması durumunda ölüm yardımı yapılması,
- Ustanın ölümü durumunda bakmakla yükümlü olduğu bireylerin ve bu kapsamda da tekrar evleninceye kadar eşlerinin geçimlerini ve büyüyünceye kadar da yetimlerinin geçimlerini sağlamak maksadıyla atölyenin ustalık beratı olmayan kalfa kanalıyla üretim faaliyetlerini sürdürmesine izin verilmesi suretiyle günümüzdeki anlamıyla bir çeşit dul ve yetim aylığı sağlanması,

- Malullük ve yaşlılık durumunda ise usta ve ailesinin ölümüne kadar bakılıp konut ihtiyacının ayrıca karşılanması sağlanmıştır.

Keza kalfalara kardeşlik teşkilatı kapsamında sağlanan yararlar ise;

- Finansman sorunu yaşanması durumunda üyelere ödünç para verilmesi,
- Hastalık durumunda anlaşmalı hastanelerde muayene teşhis ve tedavi ile bakım hizmetlerinin gerçekleştirilerek yardım yapılması,
- Hastalık durumunda çalışma gücünü yeniden sağlayana kadar tedavi masraflarının karşılanmasının yanı sıra geçici iş göremezlik ödeneği verilmesidir (Dilik 1988: 54-55).

Yukarıdaki kapsanan riskler incelendiğinde görüleceği üzere ustaların aileleri de kapsam içine alınırken kalfalarda böyle bir imkân söz konusu değildir. Keza döneme bakıldığında oluşabilecek sosyal risklere karşı bugünkü karşılığıyla prime denk gelen aidata dayanan korumanın sağlanmasındaki kapsam farklılığı olduğu gibi diğer pek çok alanda imkânlar açısından farklılıkların oluşu, lonca içerisindeki çalışan ve çalıştıran herkesin birlikte çalışıyor olmasına karşılık bağımlı ve bağımsız çalışanlar arasında farklılığın bulunduğunu desteklemektedir. Bu ayrımcılık da kalfaların isyanı ve neticesinde yaşanan ayaklanmanın kalfaların kulaklarının kesilmesiyle sonuçlanacak kadar katı cezalarla baskılanması fiilinde de açıkça görülmektedir (Keser, 2009: 14).

Sosyal güvenlik sisteminin temellerini oluşturma potansiyeli çerçevesinde konu irdelendiğinde ise bu uygulamaların tümünün, günümüz sosyal sigorta sistemlerinde mevcut olduğunun vurgulanması yerinde olacaktır. Hastalık halinde anlaşmalı hastanelerde tedavi ve bakım hizmetleri sağlanması sağlık sigortasına, bu durumlarda aile fertlerine yardımda bulunulması geçici iş göremezlik ödeneğine, ölüm hallerinde defin işlerinin karşılanması cenaze yardımına, dul eşe evleninceye kadar kalfa yardımıyla atölyenin faaliyetinin sürmesine yardım edilmesi dul aylığına,

malullük durumunda da ölünceye kadar yardım edilmesi maluliyet veya kalıcı iş göremezlik ödeneğine denk gelmektedir.

Buna ek olarak loncalar, üyeleri arasında topladığı aidat ve giriş ücretlerini yalnızca ihtiyacı olan üyelerine değil üye olmayan yoksullara ve ihtiyaç sahipleri yararına da harcamalarda bulunmuşlardır (Şeker, 2011: 3). Dolayısıyla günümüzdeki anlamıyla karşılık esasına dayalı olmayan sosyal yardımlara da kaynaklık etmişlerdir. Söz konusu ikili uygulama (üye olan ve olmayanlara yönelik yardımlar), günümüz modern sosyal güvenlik sistemlerinin primli ve primsiz rejimleri bir arada uygulayan uygulama özellikleriyle de örtüşmektedir.

Esnaf ve zanaatkârlar tarafından oluşturulan loncalar dışında da meslek loncalarının oluşturulması söz konusu olmuş ve bu kapsamda da esnaf-zanaatkâr loncalarıyla paralel uygulamalara gidildiği de görülmektedir. Örneğin maden sektöründe çalışan işçilerin kurmuş oldukları meslek içi yardımlaşma sandıklarına rastlanmaktadır. İlk başlarda ihtiyaç sahibi madencilere yardım amacıyla kurulan ve sadece ücret alınan günlerde işçilerin gönüllü olarak kendi tespit ettikleri küçük tutarları sandığa verdikleri yardımlaşma sandığı söz konusudur. Bu sistem sonraları aidat vermek suretiyle zorunlu hale gelmiş ve maden sahibi de sandığa katılmıştır (Dilik, 1988: 44).

1. 1. 4. Kilise Yardım Sandıkları

Avrupa'da kiliselerin yaptıkları yardımların temelini oluşturan hristiyanlıkta da olduğu gibi tüm toplumlarda dini sosyal yardımlar geleneksel dönemin en önemli sosyal güvenlik kurumlarını oluşturmuştur. Bütün dinlerin özünde var olan “ zayıfı koruma-güçsüze yardım etme” anlayışı en somut karşılığını sosyal güvenlik alanında bulmuş ve toplum içinde muhtaç olanlara gelir transferine yol açmıştır (Alper, 2014: 212).

Hristiyanlık dininin bir sosyal yardım müessesesi vardır. Kilise aidatı yoluyla organize edilen ve biriktirilen bu paralar, kilise çevresinde oturanların ödedikleri aidatlarla toplanan ve tehlikeye uğrayan insanları tehlikeden kurtarmak amacıyla kullanılmışlardır. Ancak bu uygulama 11. asra kadar sürebilmiştir (Yazgan, 1977: 10).

1. 2. Osmanlı' da Sosyal Güvenlik

Türkiye'de modern sosyal güvenlik sisteminin kuruluşu öncesinde oluşan sosyal risklere karşı sosyal koruma içeren uygulamaların kökenleri Osmanlı, hatta Selçuklu dönemine kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda günümüzdeki anlamıyla karşılık esasına dayanan sosyal sigortalara denk düşen uygulamaların, kamu görevlileri kapsamında ve kentlerde de üretici pozisyonunda olan günümüzdeki küçük esnaf ve zanaatkâra denk gelen Ahilik teşkilatı içerisinde yer alan kesimle sınırlı olduğunu savunmak yanlış olmayacaktır. Toplumun genelini oluşturan yönetilenler (reaya) içerisinde özellikle çoğunluğu teşkil eden kırsal kesim ise karşılık esasına dayanmayan sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları kapsamına alınmıştır.

1. 2. 1. Genel Özellikleri

Osmanlı döneminde sosyal güvenlik sisteminin genel özellikleri ele alındığında primli ve primsiz rejimlere denk gelen uygulamalar olarak ilk ana ayrımı yapmak gerekmektedir. Karşılık esasına dayalı olan sosyal korumayı içeren uygulamayı ise kamu kesimi ve özel kesimde sosyal güvenlik uygulamaları olarak iki alt başlığa ayırmak ihtiyacı bulunmaktadır. Kamu kesimi ise bu kapsamda sivil ve askeri bürokrasi olarak iki grupta ele alınabilecektir. Askeri bürokrasi ise kendi içerisinde merkezi ve eyalet askerileri bünyesinde olmak üzere iki alt kategoride değerlendirilebilir. Özel kesimi ise herhangi bir ayrıma tutma ihtiyacı bulunmamaktadır.

Buna göre Klasik Osmanlı döneminde karşılığa dayalı sosyal güvenlik uygulamaları:

1. Kamu kesiminde (bürokrasi / yönetenler) sosyal güvenlik uygulamaları

1.1 Askeri bürokraside sosyal güvenlik uygulamaları

1.1.1 Merkezi orduda (yeniçeri) sosyal güvenlik uygulamaları

1.1.2 Kapıkullarında (eyalet askerleri) sosyal güvenlik uygulamaları

1.2 İlmiye sınıfında (sivil bürokrasi) sosyal güvenlik uygulamaları

2. Özel kesimde sosyal güvenlik uygulamaları - Ahi teşkilatında orta sandıkları.

Karşılık esasına dayanmayan yani modern anlamıyla primsiz rejimlere karşılık gelen Osmanlı dönemi sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının ise vakıflar kanalıyla organize edildiği görülmektedir. Her ne kadar merkezi bütçe kanalıyla bu uygulamalar gerçekleştirilmiyor olsa da[1] sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin teşkilini sağlayan vakıfların yapısına bakıldığı zaman sultan ve ailelerinin vakıflarının baskınlığı, sosyal yardım ve hizmetlerin devlet görevi olarak kabul edildiğini destekler niteliktedir.

1. 2. 2. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Osmanlı imparatorluğu'nda sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları hem vakıflar yoluyla hem de halkın kendi içindeki çeşitli uygulamalarla sağlanmıştır. Bu kapsamda halkın kendi içerisinde gerçekleştirdiği uygulama örneklerine bakıldığında ilk olarak halk arasında yardımın gizliliğinin önemine vurgu yapan uygulamalardan birisi olan sadaka taşlarıyla karşılaşılmaktadır. Sadaka taşı geleneğinde, çocukların erişememesi için 1.20-1.50 metre yüksekliğinde olan ve cami, ticaret yolları hastane bahçeleri, sokakların kuytu köşelerine mermer ya da granitten yapılan taşlar konulmuştur. Bu taşlara el girecek kadar oyuk bırakılarak

[1] Burada merkezi bütçe kastı uygulama olarak bilanço – bütçe ayrımına dayanmamaktadır. Tanzimat sonrası dönemi kadar bütçe yerine bilanço yönteminden hareket edildiği bilinmektedir.

yardım bırakılması ve ihtiyacı olanların da yardım alması sağlanmıştır (Acun, 2011: 143; Sarıyer, 2011: 260). Bir diğer halk arasında yardımlaşma uygulaması ise hali vakti yerinde olan kişilerin ramazan ayında bir esnafın dükkanına girerek zimem defterinin (veresiye defteri) olup olmadığını sorması ve varsa rastgele istediği kadar kişinin borcunu sildirmesine dayanmıştır (Köse, 2013: 7). Bu uygulamaların dışında da İslam hukukuna dayanan zekat, fitre, sadaka, akile, keffaret, kurban, ganimet gibi uygulamalarla da sosyal yardımlaşma gerçekleştirilmiştir (Özger, 2011: 77).

Sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları toplumun kendi içinde olduğuyla sınırlı olmayıp bu konuda Osmanlı İmparatorluğu da çok geniş olanaklar yaratmıştır. Aş evi görevi gören imaretler misafirlere, öğrencilere, ihtiyaç sahiplerine hatta memurlara verilmek üzere günde iki öğün yemek çıkartmışlardır (Tarım, 2000: 220).Keza hastaların tedavisi ise yine Osmanlı İmparatorluğu'nin kurmuş olduğu Bimarhane/Darüşşifa denilen hastanelerde ücretsiz olarak gerçekleştirilmiştir (Terzioğlu, 1992: 173). Hastaneden yeni çıkmış ve nekahet dönemini geçirecek hastalar, taşradan iş bulmaya gelenler, gezginler, güçten düşüp zayıflamış kişiler için tabhaneler kurulmuş ve 3 gün boyunca ücretsiz olarak faydalanılması sağlanmıştır (Erkan, 2005: 54). Bahsedilen tüm bu hizmetlerin tamamına yakını vakıflar yoluyla gerçekleşmiştir. Vakıflar çok çeşitli konularda hizmet vermiş toplumun ve bireylerin hem maddi hem manevi ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Osmanlılar vakıf müessesesini aktif olarak kullanmış; yönetim, savunma, güvenlik, adalet gibi konular merkezi ve eyalet yönetimleri tarafından sunulurken sağlık, eğitim, din, bayındırlık gibi hizmetler vakıfların sorumluluğuna bırakılmıştır (Işık, 2009: 4).

Osmanlı hatta öncesinde Selçuklular dönemi boyunca sosyal ve beledi amaçlı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulan vakıfların, Çiftçi (2011)' nin de vurguladığı üzere ağırlıklı olarak sultan ve akrabalarınca kurulan vakıflar olduğu görülmektedir. Sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarında kamu kaynaklı ve karşılık esası olmaksızın gerçekleştirilmesi prensibinin de dolayısıyla sağlanması mümkün olmaktadır. Çünkü bu dönemde sultan, devleti yöneten teolojik anlamda merkezi bütçe yerine katma bütçe özelliğini vakıflarda cari kılarak gerçekleştirmiştir.

1. 2. 3. Meslek içi Dayanışma Kapsamında Sosyal Güvenlik

Osmanlı döneminde meslek içi dayanışma kapsamında sosyal güvenlik sistemi incelendiğinde günümüzdeki anlamıyla kamu-özel ayrımının yapılması gerekmektedir. Kamu kesimi kapsamında inceleme, kapsam genişlemesi sebebiyle ve sadece kamuda tek bir meslek grubu için olmayıp genel yaklaşım çerçevesi sebebiyle "kamu kesimi için sosyal güvenlik" başlığı altında müstakil olarak incelenmiştir. Dolayısıyla meslek içi dayanışma kapsamında sosyal güvenlik konusu, özel kesim için ele alınmaktadır.

Klasik Osmanlı döneminde tımar sistemi sebebiyle tarımsal üretimde faaliyet gösteren kesimi özel kesim kapsamında ele almak mümkün değildir. Neticede Tımar sistemi içerisinde tımar sahibi de, üretici konumundaki köylü de (reaya) kamu kesimi içerisinde değerlendirilebilir. O halde özel kesim kaynaklı olarak meslek içi dayanışma kapsamında sosyal güvenlik sisteminde şehirlerde yer alan meslek erbabının incelenmesi yerinde olacaktır. Bu kapsamda esnaf zümresi temel inceleme konusunu oluşturmaktadır. Fındıkoğlu'nun da[2] (1999: 640) savunduğu üzere Osmanlı toplumu içinde 19. yüzyıl başlarına kadar "hirfet (zanaatkâr)" sahibi esnaf zümreleri ulemanın hemen altında yer alan ve en alt tabakayı oluşturan reaya denen halk kütlesinin üzerinde olan zümreyi oluşturmuştur. Tanzimat sonrasında ise Avrupa' daki sanayi inkılabının etkisi ile bu zümre süratle çöküş sürecine girmiştir. Avrupa'dan mensucat ithalatındaki artışla birlikte örneğin işkodra'da 1812–21 arasında pamuk dokumacılığında tezgâh sayısı 600' den 40' a, Tırnova'da 1812–30 arasında 2000'den 200'e inmesi sonucuyla karşılaşılmıştır (Sarc, 1999: 426).

Osmanlı toplumu içerisinde güçlü varlığını 19. yüzyıl başlarına kadar devam ettiren esnaf zümresinin tarihsel kökenlerine bakıldığı zaman milattan önce 2500 ila 1700 yılları arasında bozkır Türk topluluklarında demircilik ve madenciliğin başlıca meslekler içerisinde yer almasına kadar götürmek mümkündür. (Bkz. Büyükboyacı,

[2] Örneğin Baerin Serez loncası için usta kuşak bağlama törenindeki seremoni aktarımında; Ulemaya saygı göstermesini lonca başkanının öğütlemesi de Fındıkoğlu' nu desteklemektedir. (Baer: 1994, 105)

1986: 160). Esnaf zümrelerinin fütüvvete dayanan fikri yapısıyla teşkilatlanması klasik Osmanlı dönemine, zümresel yapısının temelleri ise Selçuklu dönemine dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nin kuruluşundan 15. yüzyıl kadar Ahi teşkilatı sadece ekonomik ve sosyal işlevleri yerine getirme özelliği ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda askeri siyasi ve idari işlevleri de bünyesinde barındırmış, 15 yüzyılın sonlarından sonra ise ekonomik ve sosyal işlevleri daha belirginleşmiş 18. yüzyıldan itibaren isim değiştirerek gedik teşkilatı adını almıştır (Mahiroğulları, 2008: 140).

Ahilik teşkilatı yalnızca bir yardımlaşma kurumu olmayıp ekonomi, ticaret ve hatta sanat alanlarında halkın yetişmesini sağlayan sosyo-ekonomik bir kurum işlevi gördüğünü savunmak mümkündür. Bu bağlamda günümüzün esnaf odalarına benzeyen yapısı ile kendi kurum ve kurulları olan tüm toplumu etkileyen bir menzile sahip olma yeteneğine ulaşabilmiştir. Zaim (1986: 113)'in de vurguladığı üzere ahiler ve loncalar, ülke içerisinde düzenli ve kontrollü bir sanayinin teşekkülünü sağlayıp iş piyasasını şekillendirmiştir. Kendi içerisinde yer alan üyelerini sıkı şekilde kontrol altına alan sistemde, karaborsada mal satan bakkalı idam edebilen örneklerle karşılaşma durumu söz konusudur (Aynural, 1996: 362). Bu kadar rijit ve etki düzeyi de oldukça yüksek düzeyde gerçekleşen sistemi oluşturma kabiliyetine sahip teşkilatın da kendine özgü felsefesi ve kurallarının olması, doğal olarak zorunluluk arz etmektedir. Ahilik teşkilatına üyeliğin çeşitli kurallara bağlanmış olmasını, örneğin suç işleyenlerin bu kuruluşa dâhil olamamasını düzenli bir teşkilat yapısı olduğunun göstergesi olarak kabul etmek mümkündür. Buna ek olarak teşkilat kurallarını Fütüvvet-name adı verilen kitaplarda toplanması da (Kazıcı 1978: 255) bir diğer önemli göstergeyi oluşturmaktadır. Ahilik teşkilatı, döneminin esnaf, zanaatkar zümresinin 19. yüzyıl kadar geçen sürede Osmanlı toplum yapısı içerisindeki önemli konumuna istinaden de Demir'in (1994: 86) savunduğu "Türklerin Rönesans'ı" olma vurgusuyla uyumlu olunduğunu desteklemektedir. Osmanlı toplum yapısı ve kent yaşamında bu denli önemli bir konuma erişmiş olan Ahilik teşkilatında ahilerin kazançlarının şahsiliği prensibinden hareket edilmeyip dayanışma ve yardımlaşma prensibiyle hareket edilerek teşkilat bünyesinde kurulan sandıklar vasıtasıyla

sermaye oluşturulması yoluna gidilmiştir (Öztürk, 2002: 7). Bu sermaye oluşturulması ise oluşabilecek risklere karşı üyelerinin korunması amacıyla sosyal güvenlik sisteminin temellerini oluşturmaktadır. Buna ek olarak ahilik teşkilat yapısının da günümüz sosyal güvenlik kurumunun teşkilat yapılarıyla paralellik arz ettiği ve bu sebeple de günümüz sosyal güvenlik kuruluşlarına kaynaklık etme özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Tabakoğlu (1994: 303)'da esnaf sandıklarının sosyal güvenlik kurumu olarak önemini vurgulamaktadır.

Sosyal güvenlik açısından konu ele alındığında kurulan sandıkların finansmanı bağışlar, haftalık ve aylık toplanan aidatlar ve borç verilen paraların %1'lik faizi şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca çırakların ve kalfaların yükseldiklerinde ustaları tarafından verilen bağışlar da bu kapsamdadır (Demir, 1994: 86). Elde edilen bu gelirler üyelerinin kullanımı için değerlendirilmiş, bunun yanı sıra cenaze gideri, hastalık yardımları, evlenmek isteyenlere yardım, çalışamayacak hale gelmiş esnafa yapılacak yardım olarak ve iş büyütecek kişiler için de kullanılmıştır (Demir, 1994: 86; Tuna, 1979: 4).

1. 2. 4. Teavün ve Tekaüt Sandıkları

Osmanlı'da 18. yüzyıl sonlarına kadar işlevini devam ettirmiş olan avarız sandıkları daha çok köy ve mahalleleri kapsamış olup yörenin veya mahallenin sakinleri, bu sandıklar vasıtasıyla kendi aralarında sosyal risklere karşı ortak önlemler almışlar, avarız (arıza) sandıkları kurarak üyelerini her türlü kaza ve ölüme karşı günümüzdeki anlamıyla sigortalamışlardır. Modern toplumlarda devletlerin eğitim, sağlık, bayındırlık gibi hizmetler için ayırdığı bütçeyi, Osmanlı'da vakıflar karşılamıştır. Osmanlı döneminde kurulan vakıflardan biri de; geliri köy veya mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere tesis edilmiş avarız vakıfları olmuştur. Hastalık dolayısıyla, güç ve kazançtan âciz kalanların, giydirilip, yedirilip, içirilmesine, tedavilerinin sağlanmasına, sermaye bulamayanlara para verilmesine, fakirlerden ölenlerin kefenlenmesine, borcunu ödeyemeyenlerin borçlarının ödenmesine, fakir kızların çeyizlerine, köy ve mahallelerin, yol, kaldırım, kuyu, su

yolu gibi yerlerinin tamirlerine sarf olunmak üzere tesis olunan vakıflar bu kabildendir. Bu gibi vakıflar, bir hayır sahibi tarafından tesis olunduğu gibi, zenginlerden veya esnaftan para toplanarak da kurulabilmiştir. Avârız vakıflarının gelirlerinden mahalledeki ihtiyaç sahibi gayri müslimler de faydalanabilmişlerdir (Şahin, 1986: 235).

1. 2. 5. Kamu Kesimi İçin Sosyal Güvenlik

Kamu kesimi açısından değerlendirdiğimizde sosyal güvenlik unsurları sivil – askeri olarak kendi içinde bir ayrıma gitmektedir. Askeri bürokrasi çerçevesinde karşılık esasına dayalı olan sosyal güvenlik uygulamaları ise merkezi ordu kapsamında yeniçeriler ve eyalet askerleri olarak karşımıza çıkan kapıkulları kapsamında ikiye ayrılmaktadır. Sistem yapısı açısından bakıldığında, merkezi orduda düzenli nakdi ödemeler mevcutken, kapıkullarında tımar sistemi çerçevesinde ayni ödemelerin vergi hasılatının devri şeklinde gerçekleştiği sonucuyla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla oluşan riskler karşısında korunma da, nakdi ve gayri nakdi olarak iki örgüt arasında farklılaşmaktadır.

Gayri nakdi gelir tahsisi şeklinde organize edilmiş olan tımar sistemi incelendiğinde; başlıca mülkiyeti devlete ait olan ve yine devlet memurları ve maaşlarını bu toprakların gelirlerinden alan sipahilerin gözetiminde köylünün toprağı işlemesi ve tımar sahibinin kazancı ölçüsünde atlı asker beslemesine dayalı olan bir sistemin varlığıyla karşılaşılmaktadır (Aydın, 2001: 66). Tımarlı sipahiler ziraî topraklar yani dirlikler içinde üretimi denetleyen ve savaş zamanlarında yetiştirdikleri askerlerle (cebelüler) birlikte savaşa katılan askeri bürokrasiyi oluşturmuşlardır. Sipahiler, devletten maaş almak yerine, dirliklerinden kendilerine tahsis edilen gelirlerle geçinmişlerdir (Tabakoğlu, 1994: 190).

Tımar sahiplerinin toprakları senelik yirmi bin akçeye kadar olup söz konusu yirmi bin akçenin ilk üç bin akçesi tımar sahibinin kendi ihtiyaçlarını karşılaması için kullanılan ve kılıç adı verilen kısımdır. Geriye kalan gelirin her üç

bin akçesi için ise bir atlı askerin beslenmesi kuralı getirilmiştir (Halaçoğlu, 2002: 172). Bir tımar arazisi çekirdek ve terfilerden gelen topraklardan oluşup tımar sahibi öldüğünde yalnızca kılıç denen çekirdek miktar çocuğuna geçebilmekteydi (Acun, 2002: 903). Behar (1996: 4)'ın çalışmasındaki tespitlerine göre 1520-35 yılları arasında Osmanlı topraklarında 11,7 milyon kişi yaşamaktayken tımar sahiplerinin sayısı 50 bine ve bakmakla yükümlü oldukları aileleriyle birlikte sayıları 250 bine ulaşmaktaydı ki bunun anlamı bir tımar sahibi başına düşen hane sayısının yaklaşık 47 ve nüfusun da 234 kişi düzeyinde olduğudur. Toplam İstanbul nüfusunun 400 bin kişi olarak tahmin edildiği de eklenecek olursa, tımar sahibi ve ailelerinin toplam sayılarının yani aktif ve pasif sigortalının sayısının İstanbul nüfusunun yarısından daha da fazla olduğu sonucuyla karşılaşılacaktır.

Bu açıdan bakıldığında tımar sisteminde tımar sahibi bakmakla yükümlü olduğu atlı askerlerin tüm ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumluydu. Tımar sistemi tımar sahibine savaşa katılma zorunluluğu koymakla birlikte kendisi savaşa katılmayacak durumda ise, atlı asker bakıp savaşa yollama koşulu ile günümüzdeki anlamıyla emeklilik hakkı kendisine tanınmıştır. Günümüzdeki modern sosyal güvenliğe yakın olarak ise sahibi olduğu dirliğin gelirleri kendisi ölse bile çocuklarına kalması örnek gösterilebilir. Bu tımardan elde edilen gelir o dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda rüştünü ispat yaşı olan çocuğun onaltı yaşına kadar sürüyordu (Tabakoğlu, 2009 :237).

Özetle sakatlık (maluliyet) ve ihtiyarlık durumlarındaki bu riskler günümüz uzun vadeli sigorta kollarında yer alan riskleri tanımlamaktadır. Kılıç gelirlerinin sipahiye bırakılması malullük ve yaşlılık aylığına denk gelmektedir. Günümüzdeki anlamıyla aktif sigortalı olarak görev yaptığı süre boyunca elde ettiği geliri nakdi olarak değil ayni olarak alması da günümüzdeki anlamıyla pasif sigortalıya geçtiği andan itibaren pasif sigortalılık süresince kendisine tahsis edilen görev karşılığı olan ivaz olarak verilen gelirin de ayni olarak tahsisinin yapılması doğaldır. Keza sipahinin kendisi dışında bakmakla yükümlü olduğu dul ve yetimlerine ayni gelir

tahsisinin kılıç vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olması da, günümüzdeki anlamıysa uzun vadeli sigorta kolları içerisinde yer alan ölüm sigortasına tekabül etmektedir.

Tımar sistemi içerisindeki uygulamaların yanı sıra yeniçerilerin orta sandığı denen ve orta denen birliklerinde bulunan vakıf statüsünde bir yardımlaşma sandıkları da vardır. Bu sandık "tas parası" adıyla ulufe dağıtımında alınan %3-5 oranlarındaki aidat ile bekâr ölen yeniçerilerin metrukatının satışlarından elde edilen fonlardan ve bazı yeniçerilerin katkılarından oluşurdu. Bu sandık bazen savaşta esir düşen yeniçerilerin kurtarılmasında ve hasta ve muhtaç olanlara yardımda kullanılırdı. Devlet adamlarının bu vakıflara kredi için başvurmaları dikkati çekecek kadar çoktur. Yine yeniçerilerin, ihtiyacı olan kişilerin ve hatta rahiplerin sandıktan kredi aldıkları bilinmektedir (Tabakoğlu, 2003: 26).

Yeniçeri birliklerinde, vefat eden yeniçerilerin yetimleriyle bizzat bağlı olduğu ocağın ileri gelenleri ilgilenmekte ve malları ocağın orta sandığı bünyesinde muhafaza edilerek işletilmekteydi. Çocuklar büyüdükten sonra orta sandığındaki paraları geliriyle birlikte kendilerine ödenirdi. Vefat eden yeniçerilerin malları üzerinde uygulanan malların işletilmesi bizzat mensubu bulunduğu ocağın ileri gelenleri tarafından değerlendirilir ve yeniçerilerin yetimleri ocağın himayesi altında yetiştirilirdi. Yeniçerilerden vefat eden olduğunda geriye kalan malları satılarak varsa yetişmiş çocuklarına verilirdi. Çocuklar küçük ise bu para orta sandığı tarafından işletilirdi. Çocuklar büyüdükten sonra ise para geliri de üzerine konularak ödenirdi (Özcan, 2006: 108). Bu uygulamayı da günümüzde emeklilik aşamasında oluşturulan başlangıç sermayesi ile özdeşleştirmek, çok da yanlış olmayacaktır.

Klasik dönemde emeklilikle ilintili olan uygulamalardan bir diğeri de arpalıklardır. Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtında, devlet tarafından, muhtelif zamanlarda muhtelif tatbik şekillerine göre, belli başlı idare ve saray adamlarına ve bir kısım yüksek rütbeli ilmiye ricaline, vazifelerinde iken maaşlarına ilâveten, vazifelerinden ayrıldıktan sonra ise, tekaüt veya mâzûliyet maaşı kabilinden olarak verilen tahsisat mânasında bir tâbirdir (Gökbilgin, 1977: 592). Arpalık; yeniçeri

ağası, rikab-ı hümayun ağaları, bölük ağaları gibi belli başlı saray ve idare adamları ile bir kısım yüksek rütbeli ilmiye sınıfı mensuplarına vazifelerini tamamladıktan sonra tekaüt tariki adıyla emekli maaşına karşılılık olarak verilen tahsisat biçimi olarak şekillenmiştir. Arpalıklar aynı zamanda bir üst dereceye yükselen ilmiye mensuplarının yeniden tayin edilinceye kadar geçirdikleri mülazemet sürelerinde geçimlerinin temini için tahsis edildiğinden, bir nevi işsizlik sigortası olarak da işlev görmüşlerdir (Özger, 2011: 206).

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERN SOSYAL SİGORTALARIN KURULUŞU

Günümüzdeki anlamıyla modern sosyal güvenlik sisteminin kuruluşu önceki dönemde sosyal yardımlar kapsamında ağırlıklı olarak yapılandırılmış olan sistemde, örgütlerin belirsiz, yetersiz ve garantisiz olan yardımları, sanayi inkılabı sonrasında daha da yetersiz hale gelmiştir. Sanayi inkılabıyla birlikte proleterya olarak tanımlanan sefalet içerisindeki işçi sınıfının sosyal yapı içerisinde yeni bir zümre olarak genişlemesi, sosyal yardımların etkisinin daha da azalmasına yol açmıştır. Buna ek olarak sözü geçen dönemde hakim olan liberal doktrinin, işçi sınıfının sefaletini kendi kusur ve beceriksizliklerine bağlaması da ayrıca etkili olmuştur. Hızlı sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte artan yoksulluğun önlenmesi amacı ve bu amaca ek olarak da yoksullukla ortaya çıkan liberal doktrinin zararlı olarak gördüğü siyasi akımların da önlenebilmesi amacıyla devlet, sosyal sigortaları kurma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Kuruluşu takiben de tüm dünyaya yayılan sosyal sigortaların varlığı günümüze kadar erişmiş olup iştirakle ivaz arasındaki ilişki de, devletin iştiraklere katkısının giderek artışıyla beraber zayıflama trendi içerisine girmiştir (Yazgan, 1975: 20-21).[3]

Batı dünyasında modern anlamda sosyal sigortaların temellerine bakıldığında devletin vatandaşlarının oluşacak risklere karşı sigorta yoluyla korunmaları amacıyla yasal düzenlemelere gittikleri görülmektedir. Başlangıçta mal kayıplarına karşı oluşturulan bu mevzuatlar, zamanla hemen her ülkede mal varlığına ek olarak insan hayatını ve mesuliyetlerini de kapsayacak şekilde genel olarak medeni kanunların ya da diğer benzer kanunların içerisinde yer bulmasıyla tanzim edilmesi söz konusu olmuştur. Burada dikkat edilecek olursa özel sigorta - sosyal sigorta ayrımını göz önüne alarak özel sigortalarda risk kişilere göre ayrı ayrı hesaplanıp bir teminat

[3] Liberal doktrin 1688 Glorius Devrimi ile 1867 Reform kanunu arasında İngiltere'de doğup gelişmiş ve devlet müdahalesine kesinlikle karşı çıkan Adam Smith başkanlığındaki klasikçi felsefenin ürünü olup özel mülkiyet hakkını savunan, sosyal alanda ise gönüllülük esasına dayandırılan ortak menfaat sağlanmasına vurgu yapan bir sistemdir.(ayrıntılı bilgi için. Bkz. Serter, 1994: 9)

bedeli söz konusu iken sosyal sigortalarda hem kapsamları gereği hem de içerdiği riskler açısından daha geniş bir yapıyla karşılaşılmakta ve özel sigortalardaki gibi gönüllülük esasına değil zorunluluk esasına dayandırılmıştır (Richardson, 1960: 55-56). Zorunluluk esasına dayalı olarak günümüzdeki anlamıyla sosyal güvenlik risklere karsı sosyal korumayı içerecek şekilde modern sosyal sigortaların kuruluşu kapsamında ilk sigorta ise Almanya'da 1883' te kurulmuştur (Yazgan, 1977: 15). Bu ilk modern sosyal sigortaların Almanya' da kuruluşuna kadar sosyal güvenliğin ne şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği, nasıl sağlanması gerektiği konularında kavramsal karışıklıklarla karşılaşılmıştır (Ergenekon, 2000: 1).

Modern sosyal sigortaların Almanya'da kuruluşundan günümüze kadar geçen süre incelendiğinde batıdaki sosyal güvenlik sistemlerinin gelişiminin iki döneme ayrıldığı görülmektedir: Almanya'da Bismarck' la birlikte oluşturulan sosyal sigortalar modern dönem içerisindeki klasik dönemi oluştururken özellikle iki Dünya savaşı arasında ve savaş sonrasındaki dönemse ikinci dönemi oluşturur (Güzel ve Okur, 1990: 16). Modern dönemin ikinci kısmında gerçekleşen önemli gelişmeleri ise Tuna ve Yalçıntaş (1994: 130–131) ' ın da vurguladığı üzere beş önemli gelişmeyle sınıflandırmak mümkündür:

1- Atlantik Şartı: ABD Başkanı Roosevelt' in 1941'de Amerikan kongresine gönderdiği mesajda gerçekleştirmeyi amaçladığı Yeni Dünya tarifinde "Herkese daha iyi çalışma şartları, daha fazla maddi refah ve sosyal güvenlik vermek maksadıyla iktisadi sahada bütün milletler arasında tam bir işbirliği tesis etmek ve çalışanların muhtaç duruma düşmemelerini temin etmek" şeklinde ifade edilmiştir.
2- Beveridge Planı: 1942'de İngiliz çalışma bakanı Beveridge'in hazırladığı planda sosyal güvenliği ulusal yaşamın temel hedefi olarak tanımlanması söz konusu olmuştur.
3- Uluslar arası Çalışma Örgütü' nün 67 sayılı tavsiye kararı: 1944 tarihli bu kararda üye ülkelere "geçim vasıtalarının emniyet altına alınması, sosyal güvenliğin ana unsurudur" ifadesine yer verilmiştir.

4- Philadelphia Beyannamesi: Uluslararası çalışma konferansı tarafından 1946' da kabul edilerek ilan edilen ve teşkilatın anayasasına sokulan amaçlar arasına "korunmaya muhtaç herkes için bir asgari gelir temin etmek üzere sosyal güvenlik tedbirleri alınacaktır" hükmü eklenmiştir.
5- İnsan Hakları Beyannamesi: Birleşmiş Milletler genel kurulunca 1948' de kabul edilen beyannamede herkesin toplumun ferdi olması sebebiyle güvenliğe hakkı olduğu vurgusu yapılmıştır.

Modern sosyal güvenlik sistemi içerisinde klasik dönemin başlangıcı olarak Bismarck'ın Almanya'da sosyal sigortaları kurmasının kabul edilmesi karşısında yukarıda aktarılan beş önemli gelişme içerisinde Beveridge planının, klasik dönemden ikinci döneme geçilmesinin başlangıcı olarak kabul edilmesi ise zaman kesitleri olarak bölümlendirme açısından son derece önemlidir. Nitekim Akgeyik (2006: 50) 'in de vurguladığı üzere 1942 yılında Beveridge'nin hazırladığı sosyal sigorta raporunun modern sosyal güvenlik sistemi içerisinde Bismarck modelinden sonra yeni bir anlayışı temsil ettiği görülmektedir.

Yaklaşım olarak bakıldığında ister Bismarckian isterse de Beveredgean mantıkla kuruluşları kurgulanmış olsun günümüzdeki modern sosyal güvenlik sistemleri bu iki yöntemin bileşkesi şeklinde ABD ve Şili gibi birkaç istisnai örnek dışında neredeyse tüm dünyada yapılandırılmış bulunmaktadır. Dolayısıyla modern sosyal güvenlik sistemi denildiğinde günümüzde primli ve primsiz rejimlerin bileşkesiyle şekillenen sistem yapılandırılmasının örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Aradaki nüanslar ise sosyal sigortalar temelinden sosyal güvenlik sisteminin yapılandırıldığı mı, yoksa sosyal yardım - hizmet uygulamaları temelinden mi başlatıldığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Her iki durumda da her iki kısmın (primli - primsiz rejimler) mevcut olduğu sistemi görmek mümkündür. Şayet Almanya'nın öncülüğünde Kıta Avrupası'nda mevcut olduğu üzere primli rejimler üzerinden sistem yapılandırılmasına gidilmişse, öncelikli olarak çok güçlü ve tüm çalışanları kapsaycak düzeyde erişkin sosyal sigorta sisteminin öncelikli olarak olduğu yapıyla karşılaşılmaktadır. Ancak sosyal güvenlik sistemi bu ülkelerde de salt

sosyal sigortalarla sınırlı kalmayıp, toplam nüfus içerisinde sosyal sigorta kapsamında olmayanların çok düşük düzeyde kalan kısımları da sosyal güvenlik sistemi içerisine sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarıyla dahil edilmektedir. Keza İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı sosyal yardım ve sosyal hizmet temelinde yapılandırılan ve finansmanı da ağırlıklı olarak vergiye dayandırılan sosyal güvenlik uygulamalarında da, asgari yaşam standartlarının sağlanması ertesindeki kısım için sosyal sigorta uygulamaları cari kılınarak Kıta Avrupası'ndaki uygulamalarla örtüşen yapı oluşturulmuştur. Dolayısıyla her iki açıdan da birbiriyle büyük ölçüde örtüşen ve nihayetinde bireyin iradesi dışında oluşan risklere karşı devletin bir görev olarak sorumluluk aldığı sosyal koruma programlarının şekillendirilmesi söz konusu olmuştur.

2. 1. Sosyal Sigortaların Kuruluşunu Hazırlayan Etkenler

Modern sosyal sigortalar prim esasına dayalı olan sigortalıya kendi iradesi dışında oluşacak risklere karşı korunmayı bireysel olarak satın almasına dayanan, sosyal güvenliğin primli rejimlerini temsil etmektedir. Bu sistemin şekillendirilmesinde ise çeşitli faktörlerin etkisi olduğu görülmektedir. Yazgan (1977:42)'ın da vurguladığı üzere sosyal sigortaların kurulup gelişebilmesi için ihtiyaç, mali imkanlar, idari imkanlar faktörlerinin sistemin kuruluş ve gelişimini desteklemesi gerekir. Bu bağlamda ihtiyaç faktörünün sosyal sigortaların kuruluş ve gelişiminin destekleyebilmesi için tarım dışı ekonominin baskın ve özellikle de sanayi sektörünün gelişmiş olması önemlidir. Keza yerleşim yapısı olarak (fiziki yapı özelliği) da kentleşmenin baskınlığı ve bu bağlamda da toplum yapısının cemiyet özelliğini göstermesi gereği ile karşılaşılır. Çünkü kentlerde hem aile yapısı küçülmüş ve bununla birlikte oto koruma mekanizmasının işlemesi imkanı sınırlanmış hem de tabakalaşma ve sınıfların özellikle de işçi sınıfının oluşum ve gelişimi ile paralel olarak baskı grupları sosyal sigortaların oluşum ve gelişimi için etkili konuma gelebilmiştir. Pek tabi mali imkanlar açısından da sosyal sigorta sistemini kurmak için gerekli olan yüksek gelir düzeyi, ekonomik yapıda tarım dışı ekonominin baskınlığı ve istikrarlı bir iktisadi konjonktürün varlığı da gereklidir.

Güçlü baskı gruplarının teşkili ile birlikte oluşan ihtiyacı siyasal anlamda talep edecek ve yönetici kesimde karşılık bulacak yapının mevcudiyetine ek olarak, sistemi kuracak yetkinlikte kurucu kadroların bulunması ve uygulayıcı bürokratik kadronun yetiştirilebilirliği de idari, imkanlar açısından sistemin oluşum ve gelişimini etkileyecektir. İşte bu kapsamda Avrupa'da modern anlamda sosyal sigortaların kuruluşunu hazırlayan iktisadi, siyasi ve sosyal etkenlerin ana hatlarının incelenmesi, konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

2. 1. 1. İktisadi Etkenler

Sanayi inkılabının etkisiyle iktisadı alanda yeni bir çığır açan İngiltere'nin öncülüğünde başlayan yeni üretim teknikleri, tüm dünyaya hızla yayılmaya başlamıştır. Bu dönüşüm beraberinde başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa'nın dünya üretim hacmi içerisindeki ağırlığında, özellikle de 1830-1880 arası dönemde büyük artışların yaşanmasıyla hakim ekonomi konumuna erişmelerini beraberinde getirmiştir. 1850 yılına gelindiğinde İngiltere'de çalışanların % 50'si maden, tekstil, dokumacılık sektörlerinde çalışıyordu (Bagwell ve Mingay, 1971: 5). Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, 1750-1913 yılları arasında dünya sanayi üretimi içerisinde Batı' nın payı da % 27'den % 92,5'e yükselmiştir.

Tablo 1
Dünya sanayi üretimi, 1750 – 1938 (dünya sanayi üretiminin toplamı içinde yüzdelik pay, %)

Yıllar	Hindistan	Çin	Diğer doğu	Batı
1750	24,5	32,8	15,7	27,0
1800	19,7	33,3	14,7	32,3
1830	17,6	29,8	13,3	39,5
1880	2,8	12,5	5,6	79,1
1913	1,4	3,6	2,5	92,5

Kaynak: Williamson, 2005: 34.

Sanayi inkılabının etkisiyle en hızlı büyüme son iki yüzyıllık periyotta gerçekleşmiş olup Batı Avrupa ve Japonya olarak adlandırılan A grubunun fert başına düşen GSYİH düzeylerinde günümüze kadar 19 katlık artış yaşanmasına karşılık, B grubunda yer alan Latin Amerika, Doğu Avrupa, eski Sovyetler Birliği, Asya ve Afrika bütününde bu artış, beş katla sınırlı kalmıştır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2
Batı Dünyası ve Diğer Ülkelerde Uzun Dönemde Fert Başına Düşen GSYİH Düzeylerindeki Değişim

Bölgeler	**1000**	**1500**	**1600**	**1700**	**1820**	**1998**
Batı Avrupa ve Japonya	405	704	805	907	1130	21470
Latin Amerika, Doğu Avrupa, eski Sovyetler Birliği, Asya ve Afrika	440	535	548	551	573	3102

Kaynak: Maddison, 2006: 30.

Sanayi inkılabı beraberinde mevcut sistemlerin çoğunu değiştirerek yeni ihtiyaçlar doğmasına sebep olmuştur. Bu inkılap pek çok alanda yeni teknik buluşlarla üretim artışına dolayısıyla refah artışına yol açmış gibi gözükse de, üretim tarzının değişmesi sonucunda o döneme hakim olan geleneksel üretim tarzını değiştirmiş ve makineleşme ile birlikte yeni bir sınıfın doğmasına yol açmıştır. (Küçükkalay, 1997: 51).

Talas (1975: 847)'ın da vurguladığı üzere sanayi inkilabı sonrasında yeni tekniklerle birlikte şekillenen kapitalist düzende emek ile üretim araçlarının birbirinden ayrılması ve sermayenin anonim nitelik kazanarak işgücünü bağımsız bir öğe konumuna getirmesi söz konusu olmuştur. Girişimcileri, mucitleri, planlayıcıları o hızlı dönüşüm içerisinde birbirinden ayırt etmek de çok kolay olamamış ve ülkenin her yerinden her sosyal sınıftan insan, sürece bir şekilde katılmıştır. Bu değişim yalnızca teknolojik aletlerin değil aynı zamanda tarım, ulaşım, tekstil, ticaret ve finans gibi alanlarda da yenilik akımı anlamı taşımıştır. (Temin, 1996: 3). Kapitalist sistem de, küçük atölye sistemini yıkarak ve makineleşmeden önce imalathanelerde kalabalık işçileri toplayarak, vaktiyle loncalar içinde toplanmış öğeleri birbirinden ayırmış ve girişimcinin karşısına durmadan artan, yeni bir sınıf ortaya koymuştur

(Özkiraz, A. ve Talu, N, 2008: 109). Sanayi inkılabı ertesinde günlük çalışma saati onsekiz saate kadar ulaşmış olup örneğin tekstil fabrikalarında 4-5 yaşlarındaki çocukların dahi çalıştırıldığı görülebilmiştir. Söz konusu olumsuz koşulların neticesinde çocuk genç ve kadın işçiler arasında intihar oranlarının da yüksek olması sorunuyla da karşılaşılabildiği görülmüştür (Tuna, 1987: 265).

Sanayi inkılabıyla birlikte 19. yüzyılın ilk yarısında önce İngiltere'de daha sonra Batı Avrupa' daki öteki ülkelerde zümreler arasında büyük gelir ve servet dağılımı farklılığı oluşarak toplum hayatında son derece yüksek tahribatlar gerçekleşmiş olup geniş kesimin sefaleti ve yüksek düzeyde işsizlikle birlikte yaşanan açlık, konut yoksunluğu, düşük ücretler ve ciddi fiziksel sağlık problemleriyle şekillenen yaygın sömürüyle karşılaşılmıştır (Tuna, 1988: 2). Bu dönemde Avrupa'da sanayi kentlerinde aşırı nüfus artışının yaşandığı ve altyapı – konut stoğu açısından yetersiz olan yapı görülmekte olup 17. yüzyıl Avrupasının en büyük ilk on kenti arasında yer alamayan Londra, Paris, Liverpool gibi kentlerin, sanayileşme ile ilk ona girdiğini ve aşırı nüfus artışı ile birlikte yoğun sefalet ve kötü yaşam koşullarını görebiliyoruz (Kurtuluş, 2008: 27). İşte bu iktisadi yapı değişikliği içerisinde modern sosyal güvenlik sistemlerinin kurulup geliştirilmesi de zorunluluk halini almıştır.

2. 1. 2. Siyasi Etkenler

Daha önce de vurgulandığı üzere sanayi inkılabı İngiltere'de başlamıştır. Bu başlangıç tesadüfi olmayıp ekonomik, sosyal, siyasal yapısının sanayi inkılabının oluşumunu destekleyecek elverişliliğe sahip olmasıyla şekillenmiştir. Giddens (1998: 45)'ın da vurguladığı üzere büyük sosyal ve siyasi dönüşümlere yol açan sermaye birikimi, sanayi inkılabının hemen öncesinde on yedi ve on sekizinci yüzyıllarda başlamış olup bu süreç beraberinde sanayi inkılabının da yaşanmasına kaynaklık etmiştir. İngiltere'de siyasal yapıya bakıldığında; common law denen hukuk düzeninin yargıç hukukunun takdir yetkisine dayanan yapısıyla şekillenip oluşturulan düzenin esnekleştirilmesine, buna ek olarak 1215 Magna Carta ile baskı gruplarının

siyasal sistem içerisinde meşruiyet kazandırılması ertesinde 14. yüzyıldan itibaren alt meclis özelliğindeki avam kamarasının vergi koyma yetkisine sahip olmasına ve lordlar kamarasının 15. yüzyıldan itibaren sadece onay makamı pozisyonuna inmesine paralel şekilde, baskı gruplarının siyasal karar alma sürecindeki etkisi de son derece işlevsel bir noktaya erişebilmiştir (Çiftçi, 2000: 2-3). Dolayısıyla parlamenter sistem İngiltere'de çağdaşı toplumlardan yüzlerce yıl önce başarılabilmiş, her ne kadar daha önceleri seçmen olmak için vergi veriyor olma şartı olsa bile, sansiter seçim listeleriyle şekillenen sınırlı seçmene dayanan bir yapıyla başlanmışsa da, özellikle ondokuzuncu yüzyıl boyunca getirilen düzenlemelerle seçmen sayısı tabana yayılmış, 1832' deki reformla seçmen sayısı beşyüzbinden bir milyona çıkartılabilmiş, 1867' de ise bu sayı iki milyona, 1884' teki reformla da yedi milyona[4] ulaşabilmiş ve seçmen kitlesinin tabana yayıldığı parlamenter sistemde de fabrikalardaki çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sendikal düzenlemelerin getirilmesi, halkın yaşam standartlarının iyileştirilmesini içeren yasalar bu rejim içerisinde çıkartılabilmiştir (Çam, 1993: 25-26).

Dikkat edilecek olursa sanayi inkılabının ilk yaşandığı yer olan İngiltere'de, baskı gruplarının oluşumuna ve etki etme kabiliyetine imkan tanıyan yapı tercih edilmiş olup; bu tercih beraberinde siyasal dinamiklerin günümüzdeki modern demokratik sisteme benzeyen şekilde gerçekleşmesine imkan tanımıştır. Bu da beraberinde çağdaşı diğer ülkelere göre toplum barışının sağlanarak her kesimin ihtiyaçlarını gidermeye yönelik politikaların demokratik koşullarda gerçekleştirilebilmesini mümkün kılmıştır. Elbette burada kastedilen toplum barışı, İngiltere' de sanayi işçilerinin yaşadığı yoğun yoksulluğu reddetmek anlamına gelmemektedir. Ancak tarz olarak bakıldığında Kıta Avrupası'na göre geniş kapsamlı işçi ayaklanmalarının oluşumuna zemin hazırlayan katı yönetim biçiminin tercih

[4] Seçmen sayısının çok kısa bir zaman içerisinde 14 katlık bir artışa ek olarak o dönem İngiltere nüfusu düşünüldüğünde neredeyse yetişkin tüm erkeklere ulaşıldığı anlamı taşımaktadır. İngiltere'de 1851 de nufus 20.9 milyon kişi olup bu sayı 1861' de 23.2 milyon ve 1871 de 76.2 milyon kişi 1881' de ise 29.8 milyon düzeyinde gerçekleşmiştir (Bagwell ve Mingay, 1971: 1). Reformların olduğu söz konusu dönemde İngiltere nufusunun 20-30 milyon arasında seyrettiği düşünüldüğünde ilk reform oncesi beşyüzbin olan seçmen sayısının 1884'da ki reformda 7 milyona çıkmış olması seçmen sayısının nufusa oranının yaklaşık % 2.5 tan % 25 e yaklaşık on katlık artış yaşanıldığı görülmektedir. Bu da otuz yaş ve üstü tüm erkek nüfusun oy kullanır hale dönüştüğünü göstermekte ve siyasal meşruiyetin tabana yayıldığını kanıtlar niteliktedir.

edilmemiş olması, zamanla ve tedrici olarak yaşam koşullarında iyileşmenin yaşanmasını mümkün kılmıştır.

İngiltere'deki tercihin aksine Kıta Avrupası'nda sanayi inkılabı süresince oluşan işçi sınıfının tedrici olarak yaşam standartlarını yükseltecek yönetim tarzının benimsenmediğini savunmak mümkündür. Bu da beraberinde oluşan baskı gruplarının yönetimleri kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerinin, yönetim yapılarının baskıcı yapılarıyla paralel şekilde ve çoğu kez illegal yollarla şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Daha Fransız İhtilali'nin gerçekleşmediği bir dönemde 1779'da Jean Jacques Rousseau' nun toplum sözleşmesinin 18. bölümünde ele aldığı ve hükümetin zorla ele geçirilmesinin yolu başlıklı tavsiyesinde, yaşanacaklara açık ve net bir serzenişi görme imkanı mevcuttur (Bkz. Rousseau, 1999: 158-160). Nitekim Rousseau'nun tavsiyelerini dikkate almayan 16. Louis' in 1789'da Protestan tüccarların finansörlüğünde gerçekleştirilen ayaklanma neticesinde tahtan indirilmesi sonrasında Mart 1793-Ağustos 1794 tarihleri arasında 2000'i aşkın aristokrat ve ruhban sınıftan din adamının idam edilmesiyle sonuçlanan kanlı bir yönetim değişikliğinin yaşanması, daha Fransa'nın sanayi inkılabı sürecine dahil olmadığı bir dönemde gerçekleşebilmiştir (Çiftçi, 2009a: 27). Kıta Avrupasında görülen ayaklanmalar ve rejim değişiklikleri bunlarla da sınırlı kalmamış, Fransa'da baskıcı krallığa direnen işçi ve burjuva sınıfı 1830 yılına gelindiğinde dönemin kralı X. Charles'ı tahtından indirmiş, yerine Louis Philippe'i getirebilmiştir. Yaklaşık on sekiz yıllık bir süreç boyunca tahtta kalan Louis Philippe işçi haklarını görmezden gelip kişi hürriyetlerini kısıtlayıp oy hakkı bekleyen yurttaşların sayısını artırmanın aksine daha da azaltarak kendi yerini garantiye almaya çalışınca, bu defa işçi sınıfını destekleyen kentsoylular, Napolyoncular ve cumhuriyetçilerin yardımı ile 1848 yılında Louis Philippe'i tahttan indirecek bir işçi ayaklanması başlatılmıştır (Özkiraz ve Talu, 2008: 113-114). Ayaklanma sonunda da III. Napolyon başa geçerek 4 yıllık bir cumhuriyet yönetiminin ardından II. İmparatorluk dönemini ilan etmiştir. Sonrasındaysa Fransa'nın Prusya ile arasındaki savaşı kaybetmesi 1871 yılında işçilerin Paris'te yeniden ayaklanmalarını ve tarihte Paris komünü olarak adlandırılan

71 günlük bir iktidar ediniminin gerçekleşmesiyle sonuçlanmıştır (Mısır, 2003: 114-115). Fransa'da gerçekleşen bu ayaklanmalar Kıta Avrupası'ndaki diğer devletleri de etkilemiş, İngiltere hariç Almanya ve Fransa'daki ayaklanmalar diğer Batı Avrupa ülkelerine de sirayet etmiştir (Tuna,1986: 24). Sadece Fransa özeline bakıldığında bile, baskı gruplarının gücünün, baskıcı hale gelen yönetimleri 19 yüzyılın ilk üç çeyreğinde doğrudan ayaklanmalarla değiştirme erkine eriştiğini göstermektedir. İşte böyle bir Kıta Avrupası kompozisyonunda Almanya da, bu tür karışıklıkların önüne geçmek ve istikrarı sağlamak adına Alman başbakanı Bismarck öncülüğünde işçilerin yararına görünen fakat aslında ayaklanmaları engeleyecek birkaç yasal düzenleme anlamını taşıyan değişiklikleri yapmak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda 1871 yılında demiryolu, maden, fabrika ve benzeri yerlerde doğabilecek kazalarda işverene tazminat ödeme sorumluluğu getirilmiştir. Söz konusu düzenlemeler Avrupa'daki diğer ülkelere de örnek teşkil etmiştir (Dilik, 1988: 75). Getirilen düzenlemelerle birlikte, sermayedar grubun ödeme yükümlülüklerinin risk teşkil eder konuma dönüşümüyle de birlikte, sosyal sigortaların kuruluş sürecinin başlatılması zorunluluk arz etmiştir.

2. 1. 3. Sosyal Etkenler

Sanayi inkılabı öncesi küçük işletmeler ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan toplum, sanayi inkılabının etkisiyle kırdan kente göç ederek büyük fabrikalarda çalışmaya başlayarak sermaye birikimine kaynaklık ederken, ücretin tunç kanunu gereğince kırın kenti işgücü kaynağı olarak desteklemesiyle birlikte, yoksul kesimi oluşturmaya devam eden bir işçi sınıfının doğuşuna sebep olmuştur (Öztürk, 2010: 85). İşçi sınıfının yoğun yoksullukla karşı karşıya kalmasına karşılık kırdan kente göçle birlikte kırsal alanların kenti üretim faktörü olarak desteklemesi ise, çalışma koşullarının elverişsizliğine ve yoğun yoksulluğa karşılık devam etmesi önemlidir. Bu elverişsiz koşullara karşılık kırsal alanların kenti desteklemesinin temellerine bakıldığında, tarımsal üretimin iklime bağlı oluşu ve ekinlerde oluşabilen hastalıkların beraberinde üretim hacminin son derece düşük düzeylere inebilmesi ile şekillenen istikrarsız yapının etkisi aranabilir. Neticede üretimin azaldığı kimi

yıllarda milyonlara ulaşan köylünün açlıktan ölümleri söz konusu olabilmiştir (Dumont, 1976: 25-26).[5] Bu da kentlerde yoksulluk yaygın olsa da istikrarlı bir yoksulluğun varlığı anlamına geleceğinden, kırda risk altında yaşamak yerine kentte istikrarlı yoksulluğun tercih edilmesine yol açmıştır. Nitekim bu yapı, doğuşta yaşam beklentisinde yaşanan iyileşmede de açıkça görülmektedir. Elverişsiz şartlara karşılık, 1820-1900 arası dönemde sanayi inkılabının geç başladığı İtalya'da yaşam beklentisi 30 yıldan 43 yıla, İspanya'da 28 yıldan 35 yıla, Fransa'da 37 yıldan 47 yıla çıkması söz konusu olup bu düzey İngiltere için de 40 yıldan 50 yıla çıkmıştır (Maddison, 2001: 31).

Buharla çalışan makinaların bulunuşu yüzlerce işçinin çalıştığı büyük sanayi işletmelerinin kurulmasına imkân sağlamış olup, sanayileşme süreciyle birlikte ustaların çoğunluğu da işyerlerini kapatarak bağımlı çalışanlar ordusuna katılmıştır. Bir yanda genellikle sanayileşme ile çok zenginleşmiş fabrika sahiplerinden oluşan küçük bir grup, bunun karşısında tümüyle bağımlı, her türlü servetten yoksun, düşük gelirli, sayıları milyonları bulan temel ihtiyaçları sağlamaktan yoksun bir işçi ordusu oluşmuştur. Sanayi inkılabı öncesi dönemde büyük bölümü kırsal alanlarda yaşayan halk da sanayi inkılabı ertesinde şehirlerde toplanarak kentlileşmiştir. (Dilik, 1988: 71 ve Aybay, 2012: 39). Konu nüfusun yerleşim yerleri açısından ele alındığında Almanya'da 1890'da nüfusun %42,5' i, Fransa'da 1896'da 39,1 i kentlerde yaşarken 1891' de İngiltere'de ise bu oran % 74'e ulaşabilmiştir (Shepard, 1968: 3). 19. yüzyıl boyunca İngiltere nüfusu 4 kat artarken milli gelir düzeyinin 14 kat arttığı da görülmektedir (Kennedy, 1999: 9). Yapılan tahminlere göre 1900'da dünya genelinde yüz bin ve üzerinde nüfusa sahip şehir sayısı 45 ile sınırlıyken 1950'ye gelindiğinde bu sayı 960'a ulaşmış, 1970'te ise 1700'ü bulmuştur. Keza 1900 yılında 11 şehir 1 milyon üzeri nüfusa sahipken bu rakam 1950'ye gelindiğinde 75'e yükselmiştir (Goldstein ve Sly, 1975).

[5] 1845 ve 1846 hasat mevsimlerinde Belçika ve İrlanda ortaya çıkarak diğer Avrupa ülkelerine yayılan Patates Hastalığı (Phytophthora infestans') Avrupa'da büyük bir açlık salgınına yol açmış toplumun yoksul kesimlerinde büyük bir tatminsizlik duygusuna neden olmuştur (Özdemir, 2004: 183; Yılmaz, 2005: 3)

Dünya nüfusu çerçevesinde de konu ele alındığında 1750'de sekiz yüz milyonun altında kalan nüfus toplamının 1800'de bir milyona yaklaştığı, 1850'de 1,3 milyarı zorladığı 1900'de 1.65 milyar kişiye ulaştığı sonucuyla karşılaşılmaktadır (Keyfitz, 1979: 116). Sanayi inkilabına konu olan Avrupa coğrafyasının nüfusu incelendiğinde ise 1600'de yüz milyon kişiye ancak ulaşan nüfusun 1750'de 140 milyona, 1800'de 187 milyona, 1850'de 266 milyona, 1900'de ise 401 milyona ulaştığı görülmektedir (Taft ve Robins, 1955: 45). Dolayısıyla dünya nüfusunda yaşanan artışa rağmen Avrupa coğrafyasında, sanayi inkılabının yol açtığı kentsel yoksulluğa rağmen nüfus artış hızı çok daha yüksek artış göstermiştir.

2. 2. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

2. 2. 1. Alman Coğrafyasında Görülen Uygulamalar

Veldet (1999: 145)'in de vurguladığı üzere Avrupa'da modern anlamda kanunlaştırma hareketi ilk olarak Prusya'da başlamış olup, bilindiği üzere daha sonraları Prusya Prensliği Alman İmparatorluğu'nun kurucu prensliği olacaktır. Literatürde modern sosyal güvenlik sisteminin temel taşı ve doğuş noktası olarak kabul edilen Almanya'da, Bismarck öncesi dönemde bu kapsamda çeşitli yasalar çıkarılmış ve uygulamaya koyulmuştur. Bunlardan ilki 1776'da çıkartılan Revidiente Klevish Markische isimli yasadır. Bu düzenleme ile maden işçilerine kaza ve hastalık hallerinde sağlık hizmeti getirilmiş, geçici ve kalıcı iş göremez ödeneği ödenmesine dair düzenleme yapılmış, askerlikten ve vergiden muafiyet getirilmiş, çalışma saatleri sekiz saat olarak düzenlenmiş, işçilerin çalışma hakları sigortalanmış / garanti edilmiş ve sabit bir gelir garantisi getirilmiştir. Buna ek olarak 1839'da Prusya hükümeti çocuk ve genç emeğinin istihdamı üzerine bazı sınırlamalar getiren yasayı çıkarmış ve 1848 devriminden sonra Almanya'da çoğu şehir ve kasabalarında hastalığa karşı zorunlu sigorta fonlarını kurmuştur (Casteras, 2005:14).

Daha sonraları ise sosyal güvenliğin devletin ihsan ettiği imkan yerine bir hak ve devletin bunu sağlamasının görev olduğu fikriyle Alman Başbakanı Otto Von

Bismarck parlamentoya 1881 yılında reform paketi sunmuş, bunu izleyen yıllarda önce 1883 yılında hastalık sigortası kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile yıllık geliri 2000 Mark'ın altında olanlara zorunlu sigortaya tabi tutulması prensibi getirilmiştir. Ardından 1884 yılında iş kazası sigortası ve yine 1889' da yaşlılık sigortası kanunları çıkarılmıştır. 1889 yaşlılık sigortasıyla da ilk zorunlu emeklilik sistemi getirilmiş ve yaşlılık malullük sigortası kurumsallaştırılmıştır (Rosanvallon, 2004: 125-26). Bu uygulamayla Almanya, hastalık ve kaza sigortalarında da sanayi işçileri adına bir öncü olmuştur (Feldstein ve Liebman, 2002: 2254). Yaşlılık ve iş göremezlik aylığı sisteminde finansman eşit oranlarda kısmi devlet kısmi işçi-işveren katkısıyla şekillenmiş, buna ek olarak sadece işçiler değil sisteme çiftçiler esnaf memurlar da dahil edilmiştir (Casteras, 2005: 13).

Modern anlamdaki gibi olmasa da iş kazaları ile ilgili ilk düzenleme de Almanya'da 1871 yılında olmuş, fakat yalnızca sanayi işçilerini kapsamış ve işverenin kusuru olduğu taktirde sınırlı ölçüde bir sorumluluk yüklenmesini içermiştir (Dilik, 1988: 75). Daha sonra 1884 yılında çıkarılan iş kazası sigorta yasası ile işverenler sandıklara aidat ödeyerek iş kazalarının sebep olduğu gelir kayıplarını telafi etme sorumluluğunu üstlenmiştir. İşe geri dönemeyecek düzeyde sakatlık varsa ücretinin 3'te 2 si, ölüm halinde dul eşine 5'te biri ayrıca 15 yaşın altında çocuk var ise her birine %15 ile %60 arasında değişen oranlardaki kısmının ölüm aylığı olarak verilmesi esası getirilmiştir (Akyüz, 2008:66). İş kazaları sigortası yazlık işçiler ve el işi yaparak geçinenler dışında herkes için zorunlu kılınmış, iş kazası sigortalarının sorumluluğu ise işverenlere bırakılmıştır. 3000 Mark'tan az kazananlar için sigortalı olma zorunluluğu getirilmiştir. Hastalık sigortasının aksine nüfusun büyük bir kısmı iş kazaları sigortası kapsamına alınabilmiştir (3,7 milyon kişi) (Casteras, 2005: 16).

Tablo 3: ALMANYA'DA İŞ KAZASI SİGORTASI (1884-1913)								
YIL	Aktif Nüfus (Bin)	Sigortalı işçi sayısı (Bin)	Sigortadan yararlananlar (Bin)	Kazalar (yeni kaza)	Kalıcı İş göremezlik (yeni kaza)	Ölüm	Ölüm Sigortası	Harcamalar (Mark)
1886	20973	3725	0.177	10.540	1.778	2.716	5.935	1915
1887	21265	4122	7.914	17.102	3.166	3.270	7.083	5933
1888	21606	10344	20.556	21.236	2.216	3.692	7.764	9692
1889	22090	13375	35.392	31.449	2.908	5.260	10.594	14489
1890	22373	13620	58.213	42.038	2.708	6.047	11.337	20351
1891	22485	18015	87.949	51.209	2.595	6.428	12.837	26471
1892	22588	18014	123.439	55.654	2.664	5.911	11.835	32395
1893	22738	18119	159.746	62.729	2.507	6.336	12.763	38279
1894	23070	18192	198.114	69.619	1.784	6.361	12.296	44501
1895	23405	18389	242.841	75.527	1.707	6.448	12.800	50442
1896	23891	17605	288.282	86.403	1.547	7.101	13.953	57654
1897	24290	17947	338.533	92.326	1.507	7.416	14.644	64591
1898	24719	18246	388.622	98.023	1.139	7.984	16.004	71733
1899	25082	18604	437.854	106.036	1.326	8.124	16.076	79284
1900	25548	18893	487.235	107.654	1.390	8.567	17.216	87352
1901	25617	18867	536.485	117.336	1.446	8.501	17.324	99301
1902	25869	19083	590.046	121.284	1.435	7.975	16.924	108133
1903	26349	19465	642.040	129.375	1.538	8.370	18.587	117913
1904	26834	19876	834.815	137.673	1.604	8.752	19.100	127309
1905	27221	20243	892.901	141.121	1.487	8.928	19.086	136148
1906	27734	20727	936.491	139.726	1.463	9.141	19.151	143161
1907	28166	21172	980.044	144.703	1.356	9.815	20.522	151091
1908	28350	27074	1008.677	142.965	1.160	9.856	20.544	157885
1909	28762	27167	1021.168	139.070	1.118	9.368	19.967	162266
1910	29420	27554	1017.570	132.064	1.072	8.857	18.651	164425
1911	30034	28027	1018.075	132.114	0.988	9.443	19.617	166611
1912	30549	28390	1014.122	137.089	0.909	10.300	20.956	170303
1913	30968	29104	1010.495	139.633	0.868	10.293	20.608	176638
Kaynak**: Casteras, 2005:17**								

Tablolar incelendiğinde aktif çalışan nüfusun yasanın ilk çıktığı yıllarda düşük oranda katılımı olduğu, fakat zamanla artan ve çalışan nüfusun neredeyse tamamını kapsam içine alan bir yapının mevcudiyetiyle karşılaşılmaktadır. İş kazası sigortasının işveren sorumluluğunda olması ve iş kazaları sonucu tazminat ve

malullük aylığı, emekli aylığı ve sağlık yardımlarının maliyetinin yüksek olması işverenlerin işçilerini sigorta kapsamına dahil etmesini zaruri kılmış bu şekilde verimliliğin de korunması amaçlanmıştır.

Tablo 4: İş Kazası Sigortası İstatistikleri

Yıl	Sigortalı işçi / Aktif çalışan (%)	Faydalanan / sigortalı işçi (%)	Yeni faydalanan/ sigortalı işçi (%)	Harcama/ sigortalı işçi (Mark)
1886	17,76	0,01	0,28	0,51
1887	19,38	0,19	0,41	1,44
1888	47,87	0,20	0,21	0,94
1889	60,55	0,26	0,24	1,08
1890	60,88	0,43	0,31	1,49
1891	80,12	0,49	0,28	1,47
1892	79,75	0,69	0,31	1,80
1893	79,69	0,88	0,35	2,11
1894	78,85	1,09	0,38	2,45
1895	78,57	1,32	0,41	2,74
1896	73,69	1,64	0,49	3,27
1897	73,89	1,89	0,51	3,60
1898	73,81	2,13	0,54	3,93
1899	74,17	2,35	0,57	4,26
1900	73,95	2,58	0,57	4,62
1901	73,65	2,84	0,62	5,26
1902	73,77	3,09	0,64	5,67
1903	73,88	3,30	0,66	6,06
1904	74,07	4,20	0,69	6,41
1905	74,36	4,41	0,70	6,73
1906	74,74	4,52	0,67	6,91
1907	75,17	4,63	0,68	7,14
1908	95,50	3,73	0,53	5,83
1909	94,46	3,76	0,51	5,97
1910	93,66	3,69	0,48	5,97
1911	93,32	3,63	0,47	5,94
1912	92,93	3,57	0,48	6,00
1913	93,98	3,47	0,48	6,07

Kaynak: Casteras, 2005: 18.

İşçi sınıfını kapsayacak bir sosyal sigorta oluşturulması öncesi döneme bakıldığında ise işçiler arasındaki yardım sandıklarının süratle yayılmasını sosyal sigortaları beraberinde getiren başlangıç gelişmeleri arasında değerlendirmek mümkündür. Örneğin; Almanya'da loncalar hastalık, iş göremezlik ve yaşlılık aylığı gibi uygulamaları üyelerine sağlamış dahası bazı büyük firmalar bunların dışında işçileri için kalacakları evler yapmış, çalışma koşullarını iyileştirmiş, piyasa üzerinde ücret ödemiş işletmelerinde doktor veya hemşire bulundurmuşlardır (Casteras, 2005:14). Yine sosyal sigorta sisteminin oluşturulma dönemi ile denk düşen 1883' te Fransa' da 113.000 kömür işçisinin 109.000'inin madenciler yardım sandığına üye olduğu görülmektedir (Akkaya, 2006: 6). Dolayısıyla sosyal sigorta sisteminin oluşturulması, Almanya'daki ayırt ediciliği Avrupa'da hiçbir sosyal güvenlik kuruluşu olmaması değil, tüm çalışanları kapsayacak bir sosyal sigorta sisteminin kurulmuş olmasından ileri gelmektedir. Almanya'da uygulamaya konan bu yasalar daha sonra diğer Avrupa ülkelerini de etkisi altına almış Avusturya, Macaristan, Norveç, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Belçika ve İsveç'te de çeşitli uygulamalara ilham kaynağı olmuştur (Şenocak, 2010: 420).

2. 2. 2. İngiliz Coğrafyasında Görülen Uygulamalar

Modern sosyal güvenlik sisteminin dünya bütününde şekillenmesinde önemli katkıları bulunan bir diğer ülke İngiltere'dir. Temel olarak bakıldığında İngiltere, Almanya'yla birlikte modern ulusal modern sosyal güvenlik sistemlerinin iki alternatif uygulama tarzından birisinin temsilcisi özelliğini göstermektedir. Almanya'nın aksine İngiltere'de şekillenen sosyal güvenlik sisteminin mantığı, ihtiyaç sahibi herkesi asgari düzeyde kapsamanın bir devlet görevi olarak kabul edilmesi şeklindedir. Elbette çoğu kez bu asgari koruma sağlama görevinin İngiliz yaklaşımındaki uygulaması çok da tatmin edici düzeye ulaşmamıştır. Dolayısıyla ihtiyaç sahiplerinin tatmini çok yüksek seviyelere ulaşamasa da toplumun tümünü bir şekilde kapsadığından, Alman sistemine göre daha kapsayıcı özelliğe sahiptir. Bunun gerçekleşebilmesi içinse sosyal güvenliğin primli rejimlerinin yanı sıra ve hatta çok daha yoğun şekilde primsiz rejimlerinin mevcut olması zorunluluğu gerekmektedir.

Primsiz rejimlerin geliştirilmesindeki ilk uygulama ise Ortaçağ dönemine kadar uzanmakta olup, 1351'deki "Çalışanlar Nizamnamesi" ne dayanmaktadır. Yasanın yürürlüğe koyulduğu dönemde yaşanan vebanın da etkisiyle toplumunun önemli kesiminin temel ihtiyaçlarını karşılayamaz düzeye düştüğü ve bunun etkisiyle dilenciliğin yaygınlaştığı bir yapı söz konusudur. Toplumda ağır şekilde yaşanan yoksulluğun olumsuz etkilerini hafifletmek için de örneğin 1388 yılında yoksulluk kanunu çıkarılmıştır. Yoğun yoksullukla birlikte yaşanan dilenciliğin yaygınlaşması sorunun ve beraberinde yaşanma potansiyeli yüksek olan sosyal karışıklıkların önlenmesine yönelik olarak, sosyal güvenlik sisteminin primsiz rejimler kısmı içerisinde yer alan sosyal yardım uygulamasının örneği de İngiliz coğrafyasında böylelikle verilmiştir. (Güngör ve Özuğurlu, 1997: 3; Bayraktar, 2012: 253). 14. yüzyıldaki uygulamalar ertesinde ise özellikle 1. Elizabeth sosyal yardımlar konusunun üzerinde önemle durmuş ve yoksulluk sorununun çözümüne yönelik olarak 1576, 1589 ve 1601 tarihlerinde Yoksulluk Yasaları çıkartılmıştır (Polanyi, 1986: 300). Çıkartılan kanunların içerik yapısına bakıldığında ise primsiz rejimlerin sosyal yardım kısmından primli rejimlere doğru geçişin izleri ile karşılaşılmaktadır. 1576 tarihli yoksulluk yasası incelendiğinde salt yoksullara yardım edilmesi prensibi yerine yoksulları işe yerleştirme prensibinin benimsendiği sonucuyla karşılaşılmaktadır (Bayraktar, 2012: 253). Dolayısıyla da günümüzdeki modern sosyal sigorta sistemleri içerisinde kısa vadeli sigorta kolunu oluşturan işsizlik sigortası kapsamında uygulayıcı kurumların uygulamaları içerisinde iş bulmak prensibinin getirilmesi tasarrufu, 1576 tarihli yasayla uyumluluk göstermektedir.

Sosyal politika disiplini çerçevesinde milat olarak kabul edilen dönemeçlerden olan 1601 tarihli yoksulluk yasasındaysa kapsam genişlemesiyle karşılaşılmaktadır. Bu yasa ile 3 temel yardım şekli esas alınmış olup her kilise veya papaz sorumlu olarak tayin edilerek, sorumlu oldukları bölgede (parish) çalışabilir durumda olan kimselere iş bulmak, çalışamayacak durumda olanlar için yoksul evleri kurmak ve çocukların çıraklık eğitimlerini üstlenmeyle şekillenen görev tanımlarına sahip olmuştur (Akyüz, 2008: 59). Yasanın içeriğine bakıldığında, yoksulların da

kendi aralarında hak edenler ve hak etmeyenler olarak ikiye ayrılması söz konusudur. Ayrım şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

- Düşkünler evi dışında kalan yaşlı ve hasta kişiler için yapılan yardımlar
- Acizler ve çalışabilir durumda olup da çalışmayanlardır.

Yasada yapılan ikili ayrımın esas kritik öneme sahip olan kısmı ise hak edenler ve hak etmeyenler şeklindeki ayrıma dayanmakta olup böylece yapılan yardımların "hayır" özelliğinden sıyrılarak "hak" olarak dönüşmesi söz konusu olmuştur. Kavram beraberinde de yardım alana "ödev" yükümlülüğünü de zorunlu kılmıştır (Akyüz, 2008: 59). Bu yasadaki riske karşı korunmanın satın alınmasının parasal karşılığı olarak prim sistemi getirilmemiş olsa da, karşılık olarak çalışabilecek durumda olup çalışmayanların cezalandırılması (Kovancı, 2003:26) neticede getirilmiştir. 1601 Yoksulluk yasasının bir diğer özelliği ise önceki yoksulluk yasalarına göre İngiltere'deki sosyal refah politikalarının biçimlenmesine önemli katkıları olabilmesidir (Ersöz, 2003: 123). Bunda elbette 1601 tarihli yasanın bütün ülkeyi kapsıyor olmasının etkisi aranabilir.

İngiliz sosyal güvenlik sistemini Alman sosyal güvenlik sisteminden ayıran en önemli özelliklerinin başında gelen toplumun tümüne asgari yaşam standardını sağlamayı bir görev olarak addetme prensibinin temelleri ise 1795 yılında yasalaşmamasına karşılık kamu eliyle gayrı resmi olarak uygulanan Speenhamland sistemidir. Bu sistemde tahıl fiyatlarına oranla düzenlenen bir ölçüte göre, hem ücret geliri olmayan yoksullara asgari geçim yardımı yapılması, hem de ücret geliri olan emekçilerin ücretlerinin desteklenmesi şeklinde mevzuat oluşturulmuştu (Güngör ve Özuğurlu, 1997: 6). Speenhamland sisteminin getirilmesinden sonra buna ek olarak 1834'teki düzenlemelerle sisteme yeni bir boyut eklendiği gözlenmektedir. 1834 yılındaki yasaya göre yardıma gereksinim duyan kişiler için yoksullar evleri öngörülmekte, yardım almak için buralarda kalma koşulu getirilmektedir. Yoksul evlerinde kalanlar yardım gördükleri sürece seçilme haklarını yitirmiş olup, yardımın düzeyi de en düşük ücret alan işçinin ücretinden daha az düzeyde belirlenmiştir

(Talas,1990: 39). Modern sosyal güvenlik sistemi açısından ise 1834 yasasının önemi, 1388'de temeli atılan sosyal yardımlara ilaveten sosyal hizmet uygulamalarının da İngiltere' de başlamış olmasıdır. Böylece modern sosyal güvenlik sisteminin primsiz rejimler ayağı da İngiltere' de 1834'te tamamlanabilmiştir (Akyüz, 2008: 63).

İngiltere'de primsiz rejimlerin tüm ayaklarının sistem içerisinde yer bulma süreci esnasında günümüzdeki modern anlamıyla primli rejimlere uyumlu uygulamalar da eş zamanlı olarak başlatılmıştır. Bu kapsamda 19. yüzyılın başlamasıyla Friendly societes gibi kuruluşlar ortaya çıkmış, devlet desteği ile hızla büyümüşlerdir. Fakat bu kurum yalnızca ölüm ve hastalık ödeneği vermiş bunun da kapsadığı sigortalı kesim belli bir katılım payı ödeyebilen üyelerle sınırlı kalmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında ise çeşitli düzenlemeler yapılmış işverenlerin iş kazası sigortası ve bazı sosyal yardımlar yapması gerektiği belirtilmiştir. Sosyal güvenlik alanında modern anlamda en yakın uygulamalar ise ilk olarak 1908 yılında çıkarılan Yaşlılık aylığı kanunu, 1911 tarihli hastalık, işsizlik ve malullük sigortasını içeren ulusal sigorta kanunudur. Yaşlılık ödeneği 70 yaşın üzerinde olan herkese asgari bir gelir hakkı tanımıştır. Bu gelirden yararlanmak için herhangi bir koşul şartı aranmamış ve finansmanı vergilerle karşılanmıştır.

1911 tarihli kanun, yalnızca ücretli çalışanın kendisini kapsamış, işvereni ücretli hastalık izninden sorumlu tutmuş devlet olarak ise ücretsiz hastane ve ilaç teminini üstlenmiştir. Yaklaşık on yıl yürürlükte kalan bu yasa 1920 yılına gelindiğinde yeniden gözden geçirilmiş ve yeni işsizlik sigorta yasası yürürlüğe girmiştir. Ancak ekonomik buhran nedeniyle 1925 ve 1929 da yapılan değişikliklerle çalışanlardan yaşlılık aylığı için prim alınmaya başlanmıştır. 1927 yılında ise sisteme katkıda bulunan herkese işsizlik maaşı sistemde olmayanlara ise geçici süreli işsizlik maaşı bağlanmasına karar verilmiştir. Modern sosyal güvenlik sisteminin iki uygulama tarzından birisini oluşturan İngiliz sosyal güvenlik sistemi ise II. Dünya savaşı sıralarında Beveridge' nin hazırladığı raporla başlatılmaktadır. Bu kapsamda dönemin İşçi Partisi kabine üyesi Arthur Greenwood hazırlanacak yasasının yalnızca

sosyal güvenlikle sınırlı kalmamasını istemiş olup bu bağlamda Beveridge "sosyal devlet" kavramına ortaya koyacak çalışmasını hazırlamıştır. Beveridge' nin raporu da 1948 yılında Ulusal Yardım Sistemi adı altında yürürlüğe girmiştir.

Bu sistem kısaca üç ana maddeyi gerçekleştirmeyi hedeflemiştir;

- Tüm vatandaşları sosyal güvenlik kapsamına alınması
- Ulusal sağlık hizmetinin oluşturulması
- Tam İstihdam

Beveridge sistemi sadece vergilerle finanse edilmekte olup prim toplanmasını içermemektedir. Bu da İngiltere' de yaşayan herkese hiçbir ayrım gözetmeksizin aynı kalitede ve ücretsiz bir hizmet sağlanmasının amaçlandığı anlamını taşımaktadır. Elbette sağlanması amaçlanan imkanlar asgari yaşam standartlarının sağlanması bağlamında olup yoksulluk yasalarıyla, söz konusu hedef kapsamında önemli ölçüde örtüşmektedir. Oluşabilecek risklere karşı ilave teminat satın almaysa bireylerin şahsi insiyatifine bırakılmıştır. Beveridge sisteminde sağlık hizmetlerinin hem sunumu hem de finansmanında kamunun belirleyiciliği mevcuttur (Ateş, 2013: 17). Bu bağlamda oluşan sağlık harcamalarının toplanan vergiler kanalıyla bütçeden karşılanması ve sistem içerisindeki üretici-tüketici arasındaki alışverişin kişi ve kurumlar arasında doğrudan para ilişkisi ile şekillenmeden üçüncü bir kurum tarafından toplanıp alınan sağlık hizmeti karşılığını bu kuruluş tarafından sağlık sunucusuna ödenmesi suretiyle gerçekleştirmiştir (Ertürk, Atabey, 2012: 32).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK MODERN SOSYAL SİGORTA SİSTEMİNİN KURULUŞU

Osmanlı İmparatorluğu tam anlamıyla sanayi devrimini yaşayamamış olmasından dolayı bir işçi sınıfına da sahip değildi. Sosyal risklere karşı korunma ise her dönem bir ihtiyaç olarak kendini göstermiştir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal güvenlik çeşitli yollarla sağlanmıştır. Bunlardan bazıları aile içi korunma, dinsel yardımlar ve meslek içi yardımlaşma şeklindedir. Osmanlı İmparatorluğu her ne kadar sosyal sınıf ayrımı yaşamamış olsa da modern anlamda sosyal güvenlik kavramına örnek ilk uygulamaları özel kesimde maden sektöründe çalışan işçiler için hazırlamıştır (Güvercin, 2004: 91). Dolayısıyla da ağırlıklı olarak kamu kesimi kanalıyla şekillenen bir yapıyla karşılaşılmaktadır.

3. 1. Osmanlı' da Sosyal Sigortaların Kuruluşunu Hazırlayan Etkenler

3. 1. 1. İktisadi Etkenler

Sanayi inkılabının yaşandığı on dokuzuncu yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu' nda da ciddi dönüşümlerle karşılaşılması söz konusudur. Ancak bu dönüşümün, sanayileşme şeklinde gerçekleşmeyip, daha ziyade batıda yaşanan sanayileşmeyle birlikte yaşanan üretim artışı için hammadde sağlayıcısı ve pazar olma şeklinde gerçekleştiğini savunmak mümkündür. Neticede başta İngiltere olmak üzere batıda sermaye birikiminin sağlanmasına karşılık, sanayileşmenin başarılı şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacak Osmanlı sermayedar kesiminin teşkili gerçekleştirilememiş ve bu da sürecin batıyla farklı şekilde işlemesiyle

sonuçlanmasını beraberinde getirmiştir.[6] Bu bağlamda 1838 Baltalimanı antlaşması, akabinde padişahın yetkilerini sınırlandıran 1839 tarihli Tanzimat Fermanı[7], ardından 1856'da özel mülkiyeti güvence altına alan Islahat Fermanı' nın ilanı ve bu kapsamda Düyun-ı Umumiye İdaresi'nin kuruluşuna kadar geçen sürede yaşanan devlet borçlanması ve borçların çevrilememesi sorunu önemli dönüm noktalarının başlıcaları olarak kabul edilebilir.

1838 Baltalimanı antlaşması incelendiğinde, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'yla yaşanan askeri sorun karşısında, sanayi inkılabını yaşamakta olan İngiltere'nin Osmanlı pazarına girmek istemesi sebebiyle Mısır sorununu Fransa ile birlikte Mısır'a baskı uygulayarak çözmesi karşılığında İngilizler vergi indirimi elde etmişler ve karşılarında örgütlü ve bilinçli bir yerli tüccar sınıfının bulunmayışı karşısında Osmanlı pazarında İngiliz mamulleri karşısında rekabet edilemez duruma gelinmesiyle karşılaşılmıştır (Durhan, 2002: 86). Buna ek olarak İngiltere'ye sağlanan bu imtiyaz aynı yıl içinde Fransa' ya, ardından da 1829-41 yılları arasında Alman prensliklerine de tanınmış (Tengirşenk, 1999: 289), 19. yüzyılın ikinci yarısına ulaşmadan Rusya da dahil olmak üzere imtiyaz verilmeyen hiç bir Avrupa ülkesi kalmamıştır (Taşkın, 2013: 22). Bunun ekonomiye yansımalarının somut göstergelerine bakıldığında, Osmanlı - Avrupa arasındaki ticaret hacminin 1780-1830 arasındaki döneme göre özellikle 1840 sonrasında yaklaşık on kat hızlı artış

[6] Sermaye teşekkülü büyük oranda Amerikan altın ve gümüşlerinin Avrupa'ya transferi yoluyla gerçekleşmiştir. İspanya 1500–1600 yılları arasında Amerika'dan akıl almaz ölçüde altın ve gümüş taşımıştı. Bu dönemde, Avrupa' daki para stokunun sürekli genişlemesi, mal ve hizmetlere olan talebi adeta patlatmıştı. Talep patlaması ise fiyat ihtilaline sebep olmuştu. Fiyat ihtilalinin iki genel sonucundan bahsedilebilir. Birincisi, para arzının genişlemesi oranında ürün arzının artmamasıyla ortaya çıkan enflasyon çevre ülkelerin nakdi akım-reel akım dengelerinin altüst olmasıdır. Osmanlı' daki dengelerin bozulması da Batı'da ortaya çıkan bu parasal şoklarla ilgiliydi. İkincisi ise; işçi ücretlerinin malların fiyat artışından düşük kalması sonucu ortaya çıkan farkın (artık değer) işverenin hesabında toplanmasıdır. Bekleneceği gibi bu süreç, sermaye artışını hızlandırmıştır (Burjuvanın iç sömürüsü). Sermaye artışını sağlayan diğer bir faktör, genellikle Afrika ülkelerinde gerçekleştirilen köle ticareti yoluyla olmuştur. İlk dönemlerde, silah zoruyla gerçekleştirilen bu ticaret, daha sonraları yerli işbirlikçiler yoluyla gerçekleştirilmişti. XVI-XIX. yy' lar arasında yaklaşık 150 milyon Afrika insanı köle ticaretine konu olmuştu. Bu yolla burjuvazi, astronomik karlar sağlamış, servetine servet katmıştır (Torun, 2003: 192). Buna karşılık Osmanlı'da Müslüman tüccarların yerli zanaatkarın ürettikleri üzerine sınırlı kar koyarak satan ve tüccardan ziyade esnaf özelliği gösteren yapısı mevcuttur (Ulutaş, 2012: 503). İlk sanayi sayımının yapıldığı 1915 yılına gelindiğinde dahi, sanayi kuruluşlarının mülkiyet yapısı incelendiğinde Türk - İslam unsurunun yüzdesi %20'nin altında kalmıştır (Toprak, 2000: 105). Dolayısıyla yerli sermaye birikimi sağlama imkanı olamamıştır.

[7] Gerçi Bilsel (1999: 663), Tanzimat Fermanı' nın dış etkenlerden ziyade iç dimaiklerle şekillendiğini, padişahı tehdit eden iç tehlikelere karşı fermanın onaylandığını savunmaktadır.

gösterdiği (Pamuk, 1995: 31), İngiltere'den pamuk ipliği ve pamuklu dokuma ithalat hacminde İngiliz Sterlini cinsinden 1825-55 arasında sekiz katlık artış yaşandığı (Çiftçi, 2000b: 10), keza 1878' e gelindiğinde de İngiltere'nin tüm Osmanlı ithalatının %48,6'sını kapladığı (Alkin, 1980: 4) sonucuyla karşılaşılmaktadır. Baltalimanı Antlaşması'nın hemen akabinde 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın ilan gerekçesinde de ülkenin kalkınması için ferdi hürriyetlerin verilmesi gerekçesinden hareket edilmesi söz konusu olup (Belgesay, 1999: 211), ekonomik sonuçları incelendiğinde pek de başarılı sonuçlara ulaşılamadığı açıkça görülmektedir.

Kısacası Osmanlı İmparatorluğu bu antlaşmayla hem açık pazar hem de hammadde üreticisi konumuna gelmiş, ülke içindeki tarım üretimi ise ihracata yönelik bir dönüşüme girmiştir. Bir başka deyişle Osmanlı pazarını istila eden İngiliz malları yerli üreticiyi zayıflatırken, diğer taraftan da tahıl üretiminin dahi düşüşüne yol açmıştır. Bunun neticesinde tarım alanında hukuki düzenlemeye gidilerek 1858 yılında çıkarılan bir kanunname ile topraklar kabaca iki bölüme ayrılmış, bunlardan ilki olan mülki arazide tüm özel mülkiyet hakları ve tasarrufları sağlanmış olup bir diğer arazi şekli olan miri topraklarda mülkiyet devletin olup kullanım hakkı toprağı işleyene ait olmuştur (Yazıcı, 2014: 457). Bu düzenlemeyle tarım topraklarının kısmi düzeyde de olsa özel mülkiyete açılmasına ve toprakların bölünmesine engel olunmak istenmiş, yapılan uygulama da tahıl üretimini arttırmak yerine ihracata yönelik pamuk, tütün, incir, üzüm gibi ürünlerin üretimini artırmıştır (Pala, 1996: 41-59). Özetle uluslararası pazar için hammadde tedarikçisi noktasına gelinmesi sonucuyla karşılaşılmıştır. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler neticesinde de Osmanlı dış ticareti on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında verilen yüksek açıklara ek olarak 1850 yılına gelindiğinde büyük borçlanmaların başlamasını beraberinde getirmiş, iç borçlanma ertesinde ise yine dış borç alarak borçların kapatılması eğilimiyle[8] karşılaşılmıştır (Yıldırım, 2001: 318-319). Devam eden dönemde Osmanlı dış borçlarının çevrilemez hale gelişiyle birlikte 1875'te moratoryum ilanı söz konusu olmuş ve akabinde de 1876'da durdurulan ödemeler 1881'de yayınlanan Muharrem kararnamesine kadar sürerek, kararname ile borçlarda indirime ve ödeme şeklinde

[8] Ayrıntılı bilgi için bkz. Baban, 1999: 245-251 ve Çiftçi, 2008.

düzenlemeye gidilmesi ile sonuçlandırılmıştır. Bu düzenlemeler karşılığında ise 1879'da Duyun-u Umumiye kurularak Osmanlı İmparatorluğu'ndan alacaklı olan ülkelerin alacaklarını garanti altına alması yoluna gidilmiştir. Ancak kurulan kurum sadece borçların ödenmesiyle sınırlı görev tanımına uyum göstermeyerek Osmanlı ekonomisini de kontrol altına almış, borçları yine dış borçlarla ödeme yolunu empoze ederek Osmanlı İmparatorluğu'nu kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Öyle ki İtalya Duyun-u Umumiye' den aldığı istikraz ile Trablusgarp savaşını finanse etmiş Osmanlı ise kendine açılan bir savaşı kendi gelirleri ile karşılamıştır (İnce, Akt. Şeker, 2007: 129).

Osmanlı İmparatorluğu'nde yaşanan söz konusu iktisadi gelişmelerin sosyal güvenlik sistemine etkilerine bakıldığındaysa, temelde iki önemli etkiyle karşılaşıldığı savunulabilir: Tarım dışı sektör açısından açık pazar haline gelişiyle birlikte 1868'de Emniyet Sandığı'nın rehin karşılığı esnafa kredi açması gibi amaçlarla kurulmasındaki (Ergin, 1980, 30) tarzda desteklere karşılık loncaların rekabet edememeleri neticesinde üretimden çekilmelerinin yol açtığı etkiler ve devlet borçlanmasıyla birlikte bütçe kanalıyla yapılan ödemelerde kısıntıya gidilmesi zorunluluğu karşısında, kamu kesimi kaynaklı olan modern sosyal sigorta uygulamalarına dönüşüm zorunluluğuyla karşılaşılmıştır.

Daha önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere, başta dokuma tezgahları olmak üzere lonca teşkilatı içerisinde yer alan zanaatkar, üretimden süratle çekilmek zorunda kalmıştır. Bu da, temelleri Selçuklu dönemindeki ahiliğe kadar dayanan orta sandıklarının da işlevselliğini ve ödeme gücünü kaybetmesi anlamını taşıyacaktır. Gelir düzeylerine bakıldığında da ciddi bir aşınmanın kaçınılmazlığıyla karşılaşılmakta olup, örneğin 15. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul ve Londra arasında vasıflı işgücü ücretleri arasındaki katsal farklılık yokken, 19.yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı aleyhine olmak üzere 2,3 kata kadar ulaşmıştır (Pamuk, 2000: 93). Dolayısıyla kentlerde de Osmanlı'da Sanayi İnkılabı dönemi Avrupası'ndaki yoksulluktan farklı bir durumun olmadığını savunmak da yanlış olmayacaktır. Ancak Devlet bütçesinde ödeme gücünün borçlanmayla birlikte sınırlanması ile 1859'da

kabul edilen ve sigortalıya prim yükü getirmeyerek işveren olarak tüm maliyet yükleniciliğini devletin üstlendiği Askeri Tekaüt Kanunu'nun, sandık adı altında sosyal sigorta kurumu oluşturularak, devletin mali sorumluluğunu çalışanlarıyla paylaşmasına ve tam anlamıyla primli rejime geçilmesini beraberinde getirmiştir. Özetle özel kesim açısından modern sosyal sigortalara kaynaklık etme potansiyeline sahip olan orta sandıkları yok olurken ve yaşam standartlarında da Avrupa'yla bağımlı çalışanlar açısından da ciddi kötüleşme yaşanırken, zayıflayan özel kesim yerine kamu kesiminde sosyal sigorta uygulamalarına gidilmesine yol açmış, ancak kamunun yaşadığı ekonomik imkansızlıklar da kamu kesiminde yeniçeriler için uygulanan orta sandıklarındaki çalışanlar katkısına geri dönüşümü zorunlu kılmıştır.

3. 1. 2. Siyasi Etkenler

Tanzimat'ın siyasi etkilerine bakıldığında önceki dönemde vergi veren reaya ve vergiden muaf tutulan beraya ile şekillenen tebaa ve yönetenlerden kurulu olan devlet anlayışının, Tanzimat ertesinde herkesin ortak kanunlara tabi olduğu ve devleti yönetenlerin de hukuki olarak milletin bütününün hayatını koruma ve düzenleme mükellefiyetinin oluşturduğu bir yapıyla karşılaştığı görülmektedir (Özdem, 1999: 860). Gerçi Sungu (1999: 778)'nun aktardığı üzere Namık Kemal, İbret gazetesinde kaleme aldığı Tanzimat başlıklı makalesinde Tanzimat Fermanı'nın, hukuka dair olmayıp siyasi bir eser özelliğinde olduğunu savunmaktadır. Ancak en azından ilan amacı itibarıyla fermanın ilan gerekçesinde, yüz elli yıldan beri kanunlara genel olarak uyulmamasının önünü alma amacının vurgulanması da (Taner, 1999: 223), Namık Kemal'in konuyla ilgili katı eleştirisiyle tezat oluşturur özelliktedir. Sebebi ne olursa olsun Tanzimat'ın siyasi olarak sonuçları içerisinde merkezileşme hareketine gidişi görmek mümkündür. Bu bağlamda Klasik Osmanlı döneminde vakıflar kanalıyla şekillendirilen sosyal güvenliğin de Zengin (2012: 136)'nin de vurguladıkları üzere bu dönemde zayıflamasıyla yeni bir boyut kazanması kaçınılmaz olacaktır.

Tanzimat Fermanı ile birlikte geniş ve önemli mali yeniliklerin getirilmesiyle de birlikte sistemin baştanbaşa tanzimi de zorunluluk arz edecektir (Suvla, 1999: 267). Bu çerçevede de günümüzdeki anlamıyla merkezi bütçeye 1841-42'den itibaren geçilmesi de (Güran, 2003: XIX) merkezileşmenin kamu maliyesi boyutuna işaret etmektedir. Bu da kamu kesiminin sosyal güvenlik ihtiyaçlarının devlet görevi olarak kabulünü ve bu bağlamda da ilgili düzenlemelerin kademeli olarak başlatılmasını beraberinde getirmiştir.

3. 1. 3. Sosyal Etkenler

Siyavuşgil (1999: 754) Tanzimat Fermanı' nı Collas'a atıfla sosyal yapıda ve toplumda dönüşümün hareket noktası olarak nitelendirmektedir. Osmanlı'da 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nda tebaanın mal, can, haysiyetinin güvence alınması şeklinde şekillenen bir görev alış mevcutken, 1856 tarihli Islahat Fermanı'nda ise, din ve dil sebebiyle tebaa içerisindeki hiç bir zümrenin birbirinden üstün sayılmaması ilkesinin, hukuki anlamda güvence altına alınması söz konusu olmuştur (Arsal, 1999: 91). Bu noktada sosyal yapı perspektifiyle konu ele alındığında Tanzimat Fermanı özellikle gayri Müslimler cephesinden ayrıca önem arz etmektedir. Gerçi Veldet (1999: 167)'in de vurguladığı üzere özel yaşam ve aile yaşamında Osmanlı İmparatorluğu, her din ve kavimden olana kendi örfüne göre yaşama hakkı tanımış ve zamanına göre en özgürlükçü yönetim konumunda olmuştur. Ancak vergi ve mülkiyet konularında farklılıklar söz konusu olmamıştır. Oluşan rahatsızlıklar ve bu bağlamda gerçekleşen taleplerin de daha çok ekonomik amaçlı olduğu sonucuna varılabilir.

Tanzimat Fermanı ile gayri müslim tebaanın şikayet ve taleplerinin devam etmesi neticesinde 1856'da Islahat Fermanı' nın ilanı ise, esas hareketin Tanzimat Fermanı'nın ardından sosyal hayat açısından Tanzimat Hareketi'nin devlet nezdinden çıkarak toplumsal hareketin başlangıcı olması özelliğine büründüğü sonucuyla karşılaşılmaktadır (Ülken, 1999: 757). Yani toplumun zımmi kesimi dinamikli de olsa tüm reaya ve berayayı içine alan sonuçlar doğurmuştur. Gerçi bu kökten

değişimlerin oluştuğuna muhalif görüşler de mevcuttur. Örneğin Okandan (1999: 109), her iki Islahat' ın da ülkenin toplumsal ve siyasal yaşamında radikal değişimi sağlamaktan uzak olduğunu savunmaktadır.

Gayri müslimlerin ön plana çıkışına karşılık Osmanlı toplumu açısından Tanzimat'ın etkileri üzerinde durulmasının tesadüfi olmadığını eklemek önemlidir. Zira gayri müslim tebaa denildiğinde, Osmanlı toplumu içerisinde çok ciddi büyüklüğe ulaşıldığı ve aynı zamanda da yerleşim açısından da ülkenin hemen her yerine müslim tebaa kadar olmasa da yayıldığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Nitekim konuyla ilgili olarak Çiftçi (2009)'nin 1897 nüfus sayımı sonuçlarına dayanarak yaptığı çalışmada da görüleceği üzere Osmanlı toplumunun yedide birlik kısmı kozmopolit şekilde yaşarken üçte biri ikili etno kültürel yapıda yaşamakta olup, bunun anlamıysa vilayetlerde müslim - gayri müslim ayrışmasının baskın olmadığı yerlerde yaşayanlar beşte ikiden az değildir. Tek milliyetin ki Osmanlı'da milliyetten kastedilen malum olduğu üzere dinsel cemaatlerdir - baskınlığının mevcut olduğu yerlerde yaşayanların oranı tüm toplumun yarısını ancak geçebilmiştir. Yine Çiftçi ve Tekin (2009)'in yaptıkları bir diğer çalışmaya göre de Bulgar ve yabancılar dışındaki milliyetlerin ülke vilayetlerine dağılımlarının bölgesel gini vasıtasıyla dengeli dağılıp dağılmadıklarının ölçümlerinde de müslim ve gayrimüslim tebaanın birbirine yakın düzeyde ve ülke coğrafyasına dengeli olarak yayılım gösterecek şekilde yerleşiminin söz konusu olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır. Hatta milliyet yapısındaki çok kültürlülük bununla da kalmayıp, 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde 1867'den itibaren toprak mülkiyeti hakkının da verilmesiyle birlikte (Özdemir, 2010: 11), 20 milyona yaklaşan nüfus içerisinde yabancıların da 240 bini zorlayan sayıya ulaşmasıyla daha da karmaşıklaşmıştır (Güran, 1997: 19-20). Dolayısıyla Osmanlı genelinde kozmopolit çok kültürlü bir yapının 19. yüzyıl boyunca da varlığını devam ettirdiğini savunmak yanlış olmayacaktır. Ekonomiyle ilgili konularda herkes için ortak kanunların geçerli olması ise, toplumun tümünü birlikte etkilemiştir. Bu da sosyal hayatın sosyal güvenlikle ilişkisinde değişimi beraberinde getirerek, milliyet ve yerleşim özelliklerine göre yapılandırmalara gidilmesi yerine, sosyal yardım ve sosyal hizmet şeklinde gerçekleşen primsiz rejimlerde tüm tebaayı kapsayan, primli

rejimleri oluşturan sosyal sigortalar açısından ise meslek ve milliyet ayrışmasının zayıflamasıyla paralel olarak mesleğe göre sosyal sigorta uygulamalarının getirilmesinin önün açmıştır şeklinde savunumda bulunma imkanını sağlamıştır.

3. 2. Sosyal Sigortalara Yönelik Uygulamalar

3.2.1 Ereğli Kömür Havzasındaki Maden Ocaklarında Çalışanlara Yönelik Düzenlemeler[9]

Ondokuzuncu yüzyıl, dünya genelinde olduğu gibi Osmanlı imparatorluğunda da pek çok köklü yeniliğin gelişimini beraberinde getirmiştir. Döneme bakıldığında, Akyol (1999: 548)'un da vurguladığı üzere 1850 yılında İngiliz kömürü ile Ereğli kömürünün mukayesesinin yapıldığı salnameye göre Osmanlı'da Ereğli kömür üretim mikratının 56000 tona ulaştığı ifade edilmektedir. Madenler açısından bakıldığında kömür üretiminde Ereğli' nin üretimin gerçekleştirildiği tek yer olduğu sonucuna varılabilmektedir. Dolayısıyla Ereğli kömür havzasında gerçekleştirilen kömür üretimi, Osmanlı maden sektörü açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda yapılan sosyal güvenliğe dair düzenlemeler de, tarım dışı sektörlerde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetleri temsil etmesi bakımından ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Dilaver paşa nizamnamesi olarak da anılan bu düzenleme padişah onayı almadığı için bir nizamname değil bir teamülname olarak kalarak sadece Ereğli havzası ile sınırlı bir uygulama alanını oluşturmuştur. Bu düzenlemenin önemi ise Osmanlı İmparatorluğu' nde işçilerin çalışma koşullarını ve işçi sağlığına yönelik oluşturulmuş bir ilk olmasıdır. Bahsedilen dönemde maden ocaklarında çalışma koşullarının elverişsizliği karşısında oluşan şikayetlerin çokluğundan dolayı bölgenin yöneticisi Dilaver Paşa'ya maden ocaklarındaki koşulları batılı tarzda ıslah etmesi için bir emirname gönderilmiştir (Özdemir, 1998: 192-193). Bu emir üzerine Dilaver

[9] Nizamname transkripsiyonu için bkz. İstanbul Deniz müzesi Arşivleri "Demirbaş Numarası: 13385" olup kayıtlardaki adı: "Ereğli Kömür Madeni Hümayunu Nizamnamesi'

paşa ve topladığı bir komisyon, iki yılda 7 fasıl 100 maddeden oluşan ve kendi adıyla anılan teamülnameyi hazırlamışlardır (Kara, 2013: 231). Sosyal güvenlik ve işçi hakları ilgili olan kısımlar aşağıda sunulmuştur:

***11.madde**: Ocaklarda istihdam olunan amele geceleri açıkta kalmamak üzere beytutetleri için her bir ocak başında madencisi tarafından kabil-i süknâ mükemmel amele koğuşları cânib-i idarenin kabul edeceği surette yapılarak amelenin huzur ve rahatlarına dikkat ve itina etmek her ocak sahibinin vazife-i zimmetinden add olunacaktır.*

Bahsedilen maddede her bir maden ocağı sahibinin maden işçilerinin konaklayıp dinleneceği işçi koğuşları yapması gerektiği ve bunların da niteliklerinin yönetim tarafından onaylanacak düzeyde rahatlığa sahip olması gerektiği ve bu oda ve dinlenme yerlerinin maden sahiplerinin sorumluluğunda olduğu açık bir şekilde ifade edilmiş olup düzenleme sayesinde işçilerin 29. maddede ifade olunan molalarının insani koşullarda geçirmelerini sağlama amacı güttüğü görülmektedir.

***29.madde**: Amele yirmi dört saat zarfında müddet-i istirahattan maada ancak on saat işleyecektir. Bu müddet dahi yirmi yedinci maddede zikr olunduğu üzere iki nöbette tekmîl olmağın bunun birincisi yaz ve kış ale's-sabah saat on birde bed'an olunarak dört saat çalışmaklık ile kazmaciyânın akşamdan hafr edip hazır etmiş oldukları kömürü ve tozu dışarı çıkaracakları misüllü kazmaciyân için çalıştıkları mahal hazır ve müheyya olduğunu ocak çavuşuna haber verip iki saat istirahat ve taam ettikten sonra iki saat dahi ocağın dışarıca olan işlerini çavuşun irâe edeceği vech üzere ifâ ederek bunu takiben ikinci nöbet işine mübâşeret edecektir. Şöyle ki ber-vech-i meşrûh kazmaciyân kendilerine mahsus olan ikinci nöbet işini kâmilen edâ ettikten sonra amele hazır olan kömürü ve tozu yine dört saat çalışarak dışarı çıkarıp, o günlük işini tekmîl etmiş olacaklarından şu müddet-i muharrereden fazla istihdam ve iz'âc olunamayacaklardır.*

İşçiler 24 saatlik süre içerisinde istirahat vakitleri hariç olmak üzere günde en fazla 10 saat olma koşuluyla yaz ve kış olmak üzere sabah saat on birde başlayarak ilk 4 saatlik nöbetlerini kazmacı olarak görev yapanların akşamdan kazıp hazırladıkları kömür ve tozu dışarı çıkararak tamamlayıp çavuşlarına haber verdikten sonra iki saatlik dinlenme ve yemek molası verebilecekleri; ardından da çavuşlarının ocağın dışında vereceği göreve göre iki saatlik bir çalışma yaptıktan sonra ikinci 4 saatlik çalışmaya hazır olan kömür ve toz çıkarma işlerine dönüp mesailerini

tamamlayacakları ve bundan daha fazla çalıştırılamayacakları hükmü getirilerek işçinin iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunmasına yönelik koruyucu önlemler alındığı görülmektedir.

***30.madde**: Ameleden birisi mahzen karyesine savuşmak efkâr ve desisesiyle izhâr-ı hastalık yolunda hastanenin tedavisi için sâye-i deva-vâye-i hazret-i padişâhîde maden-i mezkûrda bir tabib bulunduğundan vizite ettirildiğinde hastalığı karin-i hasta olup da cüz' i bir şey ise tabib-i mumaileyh marifetiyle tedavi olunması ve ziyadece hasta bulunduğu halde sahib-i ocak tarafından rükûbu için mekkâre hayvanı tedarik olunarak yanına adem-i mahsûsu terfikan hanesine gönderilmesi ve amele-i merkūmun hastalığı hile ve hud' a idiği tahakkuk eder ise ikmâl müddetine değin yine işine redd olunması nizamından bulunduğu misüllü şayet hod be hod firara cüret ederse iadesiyle ibretü' l-saireye iki kat müddetle istihdam olunacaktır.*

Bu madde kapsamında işçilerin hastalık halinde önce maden ocağında bulunan hekime giderek durumlarını izah etmeleri koşulu getirilmiş, durumları hafif ise maden ocağında görevli bulunan hekim tarafından tedavi edilmeleri, işyeri hekimi tarafından tedavi edilemeyecek düzeyde ise maden ocağının sağlayacağı bir mekkare ile yanında bir refakatçi eşliğinde köyüne gönderilmesini, şayet hastalığı hakkında hileli beyan verdiyse işe iadesini, kaçma halinde ise iki kat süreyle çalıştırılacağını ifade edilmektedir. Böylece işçinin sağlığının korunmasına yönelik maden ocağında hekim bulundurulması gibi önlemlerin alınmış olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır.

***55.madde**: Bir madencinin yed ü imalinde bulunan ocağın sütunlarını kavi ve muhkem ve tavanını müstahkem rabtla imaline kemal itibar ve dikkat etmesi akdem-i vezaifinden olduğundan ve şayet bunlara masarifinden ictinaben adem-i dikkati münasebetiyle maazallah-ı teala ocağı mezkûr çöküp de derununda telef-i can vuku bulur ise o halde madenci-i merkum ceza kanun-name-i hümayunu ahkâmıyla mahkûm tutulacaktır.*

"Bir madencinin işletmekte olduğu ocağın direklerini kavi ve muhkem ve tavanının sağlam olarak yapılmasına dikkat etmesi önemli görevleri içinde bulunduğundan, masraftan kaçınarak bunlara özen göstermemesi nedeniyle ocağı çöker ve can kaybı ortaya çıkarsa madencinin ceza yasalarına uyularak mahkûm edilecektir" hükmüne yer verilerek, işvereni işçisine karşı sorumlu tutan işçi sağlığını önemseyen ve iş kazalarını önleyici bir düzenleme getirilmiştir.

Bir diğer maden ocağının güvenliği ile ilgili madde ise madenden sorumlu kişi veya vekalet edenlerin sorumsuz davranışları neticesinde cezalarını öngören 66. maddedir.

***66.madde**: Ocak imal eylemekte bulunan madenci yahut tarafından ocağa nezaret eden şeriki veya çavuşu sefahat tarikiyle ötede beride gezerek ocağı su bastırmak ve sair gune iras-ı tehlike edecek fenalıklar getirmek cihetiyle ocağı mezburu muattal hükmüne kor ise ve bu suretle ameline mertebesine beyhude imrar-ı vakit etmeğe sebep olur ise ebniye-i miriyeyi tahrip edenler haklarında olan mücazat-ı şedideye mazhar olacaktır.*

Ocağı işleten veya ocağa nezaret eden ortak veya çavuş kişisel keyfi hareketlerinden doğan, ocağı su basması veya başka benzeri tehlikeli durumlar ortaya çıkarıp ocağı kullanılamaz hale getirirse şiddetle cezalandırılacaktır." İfadesi yer almıştır.

Yukarıda değinilen bu maddeler genellikle işçi sağlığına ve iş güvenliğine yönelik olup, iş kazalarının önlenmesi amacını taşımaktadır. Dilaver Paşa Nizamnamesi' nin Osmanlı İmparatorluğu'nda işçilerinde konu edildiği ilk nizamname olması ve daha sonra çıkan nizamnamelere de bir ölçüde kaynaklık emesi söz konusudur. Nitekim Maadin Nizamnamesi de Dilaver Paşa Nizamnamesi gibi Osmanlı ve Türk sosyal güvenlik tarihi içerisinde ilk uygulamaların görüldüğü nizamnamelerden biri olma özelliği taşımakta ve Dilaver Paşa Nizamnamesi'nin geliştirilmiş hali olarak tanımlanmaktadır. Maadin Nizamnamesi ilk defa madenlerin güvenliği ve sağlık koşulları üzerinde durularak madenlerde bir doktor ve eczane bulundurulması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca kazazede işçilerin ailelerine mahkemenin tayin edeceği tazminatın ödenmesi öngörülmüş, kazayı zamanında haber vermeyenlere veya teknik eksiklikten meydana gelen kazaların sorumlularına da para cezaları verileceği karara bağlanmıştır (Keskin, 2011: 32).

3. 2. 2. Askeri Tekaüt Kanunu

Koray (2000: 268) 'ın vurguladığı üzere ülkemizde modern anlamda ilk sosyal güvenlik kurumu olarak emeklilik hakkının gerçekleştirildiği Askeri Tekaüt Sandığı olarak kabul edilmektedir. Keza Alper (2013: 8) ise tekaüt sandıklarının kuruşları itibarıyla Almanya' da 1881'de başlayan süreçten çok daha önce 1866'da ülkemizde Askeri Tekaüt Sandığı'nın oluşturulmasını dikkat çekici olarak değerlendirmektedir. Kapsamının sınırlı olması sebebiyle modern sosyal sigorta sistemi için yeterli görmemekle birlikte Kutal (1977: 203) da sayısal olarak kapsadığı kesim açısından sınırlı sayıda işçi ve memurları koruyan tekaüt sandıkları kapsamında başlangıç olarak yine 1866'yı göstermektedir.

Askeri Tekaüt Kanunu hakkında dikkat edilmesi gereken asıl husus ise Askeri Tekaüt Sandığı'nın kuruluşunun 1866 tarihli olmasına karşılık Askeri Tekaüt Kanunu'nun sandıktan daha önce 1859 yılında hazırlanmış olmasıdır. Bu özelliğiyle modern anlamda sosyal güvenlik yasası karakteri gösteren 1936 tarihli 3008 sayılı yasanın çıkmasına rağmen II. Dünya savaşının araya girmesi sonucu sosyal güvenlik kurumunun ancak 1945 yılında kurulabilmesi ile yapının benzeştiği ortaya çıkmaktadır.

20 Temmuz 1859 tarihli Askeri Tekaüt Sandığının ilk faslı olan ***Fasl-ı Evvel maddeleri incelendiğinde:***

Birinci maddede emeklilik hakkının kazanılması için otuz senelik hizmet süresinin gerekliği vurgulanmış yaş haddinden emekli olunamayacağı ifade edilmiştir.

İkinci madde ise çalışma yaşının 18 olması koşulu ve çalışılan günlerin emeklilik gün hesabına işlenmesi için bu yaştan itibaren olması gerekliliği ifade edilmiştir. Bu haliyle günümüz uzun vadeli sigorta kollarında yer alan 18 yaş sınırının koyulduğu görülmektedir.

Üçüncü maddede deniz kuvvetlerinden kara kuvvetlerine geçenler için, deniz kuvvetlerinde yaptıkları görevlerin, kara kuvvetlerinde geçen süreye eklenmesi hükmü yer almış olup, bahsi geçen madde günümüzdeki hizmet birleştirmelerini temsil etme özelliğini taşımıştır.

Diğer bir madde olan dördüncü bendde fiili olarak çalışılmadığı halde eğitimde geçen sürelerin hizmet süresi içerisinde sayılması kapsamında askeri liselerde geçen sürelerin hizmet süresinden sayılmamasına karşılık harp okulu ve harp akademisinde geçen sürelerin toplamının 4 yıla kadarki kısmının hizmet sürelerinden sayılması, günümüzde de TSK ve Emniyet Genel Müdürlüğü personeli için devam etmekte olup, kendi nam ve hesabına öğrenim görenler için hizmet borçlanması imkanını tanıyan hizmet borçlanmasını da dolaylı olarak temsil etmektedir.

Vazife malulü, malul veya ihtiyarlık sigortası ile ilgili olan beşinci maddede, bu kapsamda emekli olanların yeniden çalışması durumunda emeklilik süresi boyunca geçen süre, yeniden emeklilik durumunda emekli aylığı hesabında kullanılmamaktadır. Sadece emekli olunmadan önce çalışılan süreler emeklilik hesabına katılmaktadır.

Aktif olarak savaşta görev alanlara her bir yıl için %100'lük fiili hizmet zammı yapılması, görev riskine göre günümüzde de emeklilik hesaplarında yer bulmaktadır. Yine savaşta yer alan fakat risk derecesinin belirsizliğinden hareketle, görev yapılan kurumun riski belirleyeceği mantığıyla daha az riskli işlerde görev yapacaklara savaşta verilecek fiili hizmet zammının kurumca belirleneceği ifade olunmaktadır. Burada da günümüzdeki fiili hizmet zammının riske göre farklılaştırılmasını görmek mümkündür.

Askeri Tekaüt Kanunu'nun ikinci faslı, Fasl-ı Sânî de kıdem maaşlarının miktarından bahsedilmiş olup kimlere ne kadar aylık bağlanacağı açıklanmıştır. Bu faslın ilk kanunun sekizinci maddesinde emeklilikte aylık bağlama oranları

belirlenmiş olup, günümüzde de uygulanan her yıla karşılık % 2'lik aylık bağlama oranının belirlenmesi kabul edilmiştir. Ayrıca aylık bağlama oranının alt limiti aylık kazancın % 60'ı, üst limiti de aylık kazancın %100'ü olarak belirlenerek emekli aylıklarının günümüzdeki alt ve üst sınırlarının tespit edildiği görülmektedir.

Diğer bir maddede ise aylık bağlamada emekliliğe esas kazancın tespit yöntemi belirlenmiştir. Buna göre 2 senelik sürenin doldurulmasıyla asaletin sağlanması kapsamında son bulunulan rütbedeki maaş, aylık bağlamada esas alınan emekli aylığına esas kazancı oluşturmuş, şayet 2 yıl doldurulamamışsa bir önceki rütbedeki aylık esas alınmıştır.

Onuncu madde, kurumun personeli olmayıp hizmet satın alınan esnaf - zanaatkarın yaşlılık sigortası kapsamında emekli aylığı alma hakkının olmadığı ifade edilerek emeklilik hakkına sahip olabilmek için kurum personeli olma koşulu getirilmiştir.

Onbirinci madde mevcut rütbelerinde 12 yıl boyunca çalışan emir, subay, doktor, cerrah, eczacı, baytar, alay imamı ve nalbantlara tahsis olunacak maaşlar kıdemlerinden doğan zam 5'te 1 oranında olup 2. kademeden maaşlarına eklenecektir hükmü yer almıştır. Bu maddede miralay rütbesi maaşlarda temel değişken olarak kullanılmış ve maaşı 1540 guruş olarak belirlenmiştir.

Onikinci maddede tıbbiye mezunlarının okurken geçirdikleri süreler emeklilik hesabına işlenmeyecek, atandıkları günden itibaren emeklilik hesapları başlamış olacaktır hükmü getirilerek, emeklilik aylığı hesap edilirken askeri rütbeler göz önünde bulundurulmuştur.

Onüçüncü madde askeri personelin bir kaza veya hastalık sonucu maluliyete düştüğü vakit maaş bağlanacağını ifade etmektedir. Bu ***maluliyet şartları ise şu şekilde ifade edilmiştir:***

Maluliyet durumunda malulen emeklilik için başvuru dilekçesinin komutasında olduğu komutanlığa verilmesi usulü getirilmekte olup, Türk sosyal güvenlik sisteminde çalışılan kuruma başvuru dilekçesinin verilmesinin temsil edildiği görülmektedir. Maluliyet koşullarında bu madde kısmında ikinci olarak malulen emeklilik başvurusu için maluliyet durumuna göre 1 veya 2 senelik zamanaşımı süresi koyularak, görevine devam ettiği yani kurumla ilişiğini kesmeden evvel ispat yükümlülüğünü getirmiştir. Tıpkı günümüzde iş gücü kaybının doktor raporuyla tespiti yönteminde olduğu gibi maluliyet durumunun askeri tabiplerce onaylanması ön koşulu getirilmiştir. Oluşan maluliyetin vazife malullüğü kapsamında değerlendirilmesi için de maluliyete yol açan sakatlığın - iş göremezliğin ordu kaynaklı olduğunun ispatı koşulu getirilmiştir. Ayrıca malulen emekliye ayrılmak isteyenlerin seraskerliğe, askeri hekim tarafından maluliyet derecesini belirten raporla başvurması gerektiği ifade edilmiştir.

Ondördüncü madde ise işgücü kaybı oranlarını temsil eden emekliliğe denk gelecek tam maluliyete sebep olan işgücü kaybı tanımlamasını içermiştir. Onbeşinci madde ise ondördüncü maddeye atıfta bulunarak bahsedilen koşulları yerine getiremeyenlerin malulen emekliye ayrılmalarının mümkün olmadığı hükmünü getirmiştir.

Onaltıncı maddede maluliyet durumu tarif edilerek, her iki gözü sakatlanmış olan, her iki kolu veya bacağı kesilmiş olanlardan hizmet süreleri ne kadar olursa olsun maluliyet aylığına hak kazanacakları hükmü getirilmiş ve alacakları aylığın en üst derece olan mertebe-i ula üzerinden olacağı belirtilmekle birlikte yine bir uzuvları eksik ise o halde 2.derece olan mertebe-i saniye üzerinden aylık bağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 2. dereceden malulen emekli olacakların hizmet süreleri 20 yıldan az ise çalıştıkları her yıl için aylıklarının 20'de biri kadar zam alacakları belirtilmiş ve bu zamlarla birlikte aylıkları 1. dereceyi geçerse en fazla 1. derece aylığı alabilecekleri belirtilmiştir.

Onyedinci maddeye bakıldığında ise maluliyet aylığı bağlanmasında, ihtiyarlık sigortası kapsamında asgari çalışma süresi olan 30 yılın altında olan süre kadar çalışanların 30 yıla tamamlanması, asgari süre olan 30 senenin aşılması durumunda ise azami süreyi ifade eden 50 seneye tamamlanması ilkesi benimsenmiştir.

Onsekizinci maddede, maluliyet derecesi ordu içerisinde istihdam olunamayacak derecede ise malullere en alt kademeden maaş verilmesine karar verilmiş ve bunların da kendi aralarında sakatlıkları derecelendirilmiş olup maluliyetin derecesine göre en alt derece maaşlarının üzerine bir ek ödeme olarak eklenmesine karar verilmiştir. Bu ek ücretlerin eklenebilmesi için maluliyetin savaşta veya askeri hizmetten doğan bir sakatlık olması gerektiği de vurgulanmıştır.

Ondokuzuncu madde Tıbbiyeden mezun olamayan doktor, cerrah, eczacı ve diğer hizmetlerden ihtiyaç olan vakitlerde görev yapanlara emeklilik hakkı tanınmamış olup, bahsedilen kişiler muharebede yahut askeri hizmet sırasında malul olursalar askeri hekimin vermiş olduğu rapordaki maluliyet derecesine göre maaş bağlanması hükme bağlanmıştır.

Yirmibirinci madde maluliyet aylığına hak kazanabilmek için kasten kendini yaralama veya sakatlama gibi girişimlerin olmaması gerektiği belirtilmiş, ayrıca maluliyet aylığı bağlanabilmesi için orduda illegal iş yapmamış olma şartını getirmiştir.

Diğer bir madde olan yirmi ikinci maddede ihtiyarlık sigortasında olduğu gibi emekli aylığı bağlanmasında maluliyet durumunda da şayet 2 yılı doldurmuşsa, son rütbesindeki maaşın emekli aylığına esas kazanç olarak değerlendirilerek aylığın hesaplanmasında kullanılacağı ifade edilmiştir.

Kanunun üçüncü faslı olan makale - i salise 'de ise dul ve yetimlere bağlanacak maaşların usul ve miktarlarına değinilmiştir:

Bu faslın ilk maddesinde ölüm sigortası kapsamında ölüm durumunda ölüm aylığı bağlanacaklar belirlenmiş olup, öncelik çocuklarına, çocuksuzsa anne-babasına bağlanacak olarak belirlenmiştir. Bir başka deyişle hak sahiplerinin tanımlaması yapılmıştır.

Bir diğer maddede ise dul ve yetim aylıkları verilirken erkek çocuğa 20 yaşına kadar, kız çocuk ve eşe ise evlenene kadar dul ve yetim maaşı bağlanması esası getirilmiş ve ne kadar maaş bağlanacağı rütbe esasına dayalı olarak hesap edilip ödeneceği belirtilmiştir. Ölüm sigortası kapsamında bağlanan bu aylıkların hak sahipleri olan kız çocuk, yoksa hak sahibi olarak anne - baba veya büyükanne – büyük baba gibi hak sahipleri de evlendikleri taktirde bu maaşların kesileceği hükmü kanunun yirmi yedinci bendinde getirilmiştir. Yine bir diğer maddede ise ölen kurum üyesinin rütbesinin en az asteğmen olması şartı getirilmiş, bu rütbenin altındakilere maaş bağlanamayacağı da ifade edilmiştir.

Yirmi dokuzuncu ve son maddede ise askeriyeden mezun olup generalliğe kadar yükselmiş askeri personelin emekli aylığı – ölüm aylığı hiçbir şekilde padişah izni olmadan düşürülemez hükmü getirilerek maaş garantisi sağlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ASKERİ TEKAÜT SANDIĞININ GÜNÜMÜZ MODERN SOSYAL SİGORTA SİSTEMİNE KAYNAKLIK ETME KABİLİYETİ

4. 1 5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu İle Mukayese

Cumhuriyet sonrası dönemde özel kesimde bağımlı çalışanlara ilişkin ilk modern sosyal sigortaların kuruluşuna ilişkin düzenlemeleri 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu'na dayandırmak mümkündür. Buna karşılık müstakil bir sistemin, özel kesimde bağımlı olarak çalışanlar cephesinden getirilmesi ise 2 Haziran 1949'da kabul edilip 1 Nisan 1950'de yürürlüğe giren 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu' na dayandırılabilir. Bu kanunun 1. maddesinde iş kanunu kapsamında bağımlı çalışanların sistem içerisine alınması hükmü getirilmiştir (5417 sayılı kanun, 1. madde). Gerçi 1945 yılında 4772 Sayılı İş Kazaları, Meslek Kazaları ve Analık Sigortası Kanunu ile 4792 Sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu kabul edilip yürürlüğe konulmuş olsa da, 5417 Sayılı Kanun'a kadar uzun vadeli sigorta kollarına ilişkin düzenleme getirilmemiştir. Bu kapsamda ilk olarak 5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile Askeri Tekaüt Kanunu mukayesesine gidilmiştir. Mukayesede ise ilk olarak yaşlılık sigortası kapsamında karşılaştırma yapılmış olup, ardından maluliyet ve sonuncu olarak da ölüm sigortası mukayesesi yapılmıştır.

4. 1. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese

5417 sayılı kanunu uzun vadeli sigorta kollarına ilişkin ilk düzenlemelerin yapıldığı, yaşlılık, maluliyet ve ölüm sigortalarını özel kesimde bağımlı çalışanları kapsamına almış ve bu kapsamda ilk olarak yaşlılık sigortasının içeriğini ve kapsamını görmek açısından ilgili maddelerin üzerinde durulacak ve Askeri Tekaüt Kanunu maddeleriyle mukayese yapılacaktır. Yaşlılık sigortası açısından aşağıda verilen 4. maddede sigortalıya sağlanan menfaatler belirtilmiş 5. maddede bu

aylıktan faydalanmanın koşulları belirlenmiş ve 7. maddede ise aylıkların nasıl hesaplanacağı ifade edilmiştir. Belirtilen bu maddeler ışığında son olarak Askeri Tekaüt Kanunu maddeleriyle bir benzeşmenin olup olmadığı incelenmiştir.

Madde 4 — Sigortalıya sağlanan menfaatler:
a) Kendisine veya eşine bağlanacak ihtiyarlık aylığı ile çocuklarına bağlanacak yetim aylığından;
b) Kendisine veya eşine yahut çocuklarına veyahut geçimleri kendisince sağlanan anasına ve babasına yapılacak toptan ödemelerden ibarettir.
Madde 5 — İhtiyarlık aylığından faydalanmak İçin:
a) 60 yaşını doldurmuş olmak;
b) Bu kanunun uygulandığı bir veya bir kaç işyerinde en az 25 yıldan beri işçi veya hizmetli olarak çalışmış bulunmak;
c) İlk işe girdiği tarihten ihtiyarlık aylığından faydalanma talebinde bulunduğu tarihe kadar geçen her yıl için, ortalama olarak, en az 200 günlük ihtiyarlık sigortası primi ödemiş bulunmak
d) Aylıktan faydalanma talebine takaddüm eden son üç yıl içinde en az 200 günlük prim ödemiş bulunmak şarttır.
Madde 7 — Bağlanacak ihtiyarlık aylığının yıllık tutarı, sigortalıların kendileri ve işverenleri tarafından ödenen primler toplamının % 20 sidir. Şu kadar ki, yıllık ihtiyarlık aylıklarının tutan 400 liradan aşağı olamaz.

İhtiyarlık sigortasının sigortalıya bağlanacak olan aylık tutarı 7. maddede de belirtildiği üzere yıllık prim tutarının 5'te biri olup bu tutar Askeri Tekaüt Sandığı'nın 8. ve 9. maddelerinde hizmet sürelerinin yıllık % 2 katsayısı ile çarpılması sonucu hesaplanacaktır esası getirilmiştir. Prime esas kazanç ise son iki yılda asaleti tasdik olunan aylığı üzerinden hesaplanacaktır ibaresi kullanılmıştır. Ayrıca emeklilik koşulları incelendiğinde 25 yılık hizmet süresi ve 60 yaş haddi, Askeri Tekaüt Kanunu'nun 1. maddesinde 30 yıllık hizmet süresi olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda sigortalı yaşının Askeri Tekaüt Kanunu'nun 2. maddesinde de belirlendiği üzere 18 olması ve 30 yıllık hizmet süresi değerlendirildiğinde 48 yaşında emeklilik söz konusu olabilmektedir.

5417 sayılı ihtiyarlık kanunu içeriği açısından çok kapsamlı bir kanun olmayıp, yaşlılık, maluliyet ve ölüm sigortaları 6900 sayılı kanunda daha detaylı bir şekilde yürürlüğe konmuştur.

4.1. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese

5417 sayılı kanunun kapsamına alınan bir diğer uzun vadeli sigorta kolu olan maluliyet sigortası da cumhuriyet sonrası dönemde özel kesim bağımlı çalışanları sisteme dahil etme açısından ilk olma özelliğini taşımakla beraber yaşlılık sigortasında olduğu gibi çok kapsamlı ve detaylı bir yapıda değildir. Bu kanunun 10. maddesinde kimlerin maluliyet aylığına hangi koşullarda hak kazanacakları belirlenmiş, 12 ve 13. maddelerinde ise maluliyetin tespiti konusunda açıklamalar getirilmiştir.

Madde 10 — Aşağıdaki şartları yerine getirmiş olanlardan, artık hiçbirişte çalışamıyacak duruma girdikleri usulen anlaşılanların daimî iş göremezliklerinin başladığı tarihe kadar ve ölenlerin de ölüm tarihlerine kadar gerek kendileri ve gerekse kendileri için işverenleri tarafından ödenmiş bulunan primler toplamı sigortalıya veya 11. maddede yazılı esaslar dairesinde hak sahiplerine aynen ödenir.

a) İşe ilk girdikleri tarihten daimî iş göremezliğin başladığı veya ölümün vuku bulduğu tarihe kadar geçen her yıl için ortalama olarak en az 200 günlük ve münavebeli işlerde 160 günlük prim ödemiş bulunmak,

b) Aylık alabilmek için 5 inci ve 11 inci maddelerde yazık şartları henüz yerine getirememiş olmak.

Şu kadar ki, iş kazasından veya meslek hastalığından ileri gelen daimî iş göremezlik ve ölüm hallerinde, aynı zamanda 4772 sayılı kanundan faydalananlara yapılacak toptan ödeme yukardaki fıkrada tesbit olunan miktarın yarısıdır.

Madde 12 — Hangi hallerde sigortalının artık hiçbir işte çalışamıyacak duruma girmiş sayılacağı Çalışma ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak bir tüzükte belirtilir.

Madde 13 — Resmî hastane bulunan yerlerde hastane sağlık kurulunca, bulunmıyan yerlerde biri resmî olmak üzere en az iki hekim tarafından müştereken verilecek rapor daimi iş göremezliğin testoitinde esas tutulur.

Ancak;

a) Arızanın nev'ine göre uzman bulunmaması;

b) Gerekli tetkik ve teşhis araçlarının olmaması;

c) Arızanın sonucunu tâyin için sigortalının bir sağlık müesseseslnce müşahede altına alınmasının gerekmesi gibi sebeplerden biri dolayısiyle rapor yeter görülmezse sigortalı, raporun kurumca alındığı tarihten itibaren 15 gün içinde, kurumca tâyin edilen en yakın bir hastanenin sağlık kuruluna sevk olunabilir. Sigortalı da birinci fıkrada yazdı rapor üzerine kurumca alınacak kararın tebliği tarihinden itibaren bir ay İçinde itiraz ederek aynı şekilde resmî bir hastanenin sağlık kurulunda muayenesini talep edebilir. Bu suretle resmî bir hastaneye sevk olunacak sigortalıların gidip gelme yol paraları kurumca ödenir.

Yukarıda bahsedilen yasanın kanun maddelerine bakıldığında maluliyetin yapılan iş sırasında veya bu sebeple ortaya çıkması gerektiği, bunun da doktor raporu ile tasdik edilmesi gerektiği belirtilmiş olup, bu çerçevede de Askeri Tekaüt Sandığı'yla kıyaslandığında ortak özellikler olduğu gözlemlenmektedir. Maluliyetle ilgili Askeri Tekaüt Kanunu'nun 14. maddesine bakıldığında maluliyeti hekim raporu ile ispat yükümlülüğünün ihtiyarlık kanunu ile ortak olduğu fakat malul sayılabilmek için maluliyet tarihinden önce 200 günlük çalışma koşulunun Askeri Tekaüt Kanunu'nda olmadığı görülmektedir. Keza Askeri Tekaüt Kanunu'nda maluliyet işe girilen gün dahi vuku bulsa, aylığa hak kazanımı söz konusudur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Askeri Tekaüt Kanunu 5417 sayılı kanuna kaynaklık edebilecek kapasiteye sahip olduğu söylenebilir.

4. 1. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese

5417 sayılı kanunun ölüm sigortasını içeren maddeleri incelendiğinde 11. maddesinde ölüm aylığının hak sahipleri belirlenmiş, 14. maddede ise hak sahiplerinin payları açıklanmış ve hangi koşullarda bu aylıkların alınmasına devam edileceği hususu ifade edilmiştir. Aşağıdaki maddelerle Askeri Tekaüt Kanunu'nun mukayesesi yapılmıştır.

Madde 11 — Sigortalının ölümü halinde toptan ödenecek miktarın yarısı dul kalan eşine verilir. 18 yaşını doldurmamış çocuklarından her birine de toptan ödenecek miktarın dörtte biri ödenir.

Sigortalının ölümünden sonra doğan çocuğu ile ölümünden önce evlât eılinilmiş veya nesebi düzeltilmiş yahut babalığı hükme bağlanmış çocukları da toptan ödemeden faydalanırlar. Sigortalının Ölümü ile hem anasız hem babasız kalan çocuklarından her birine, toptan ödenecek miktarın % 30 u verilir.

Hak sahiplerine ödenecek miktarlar toplamı, toptan ödeme miktarını aşamaz. Bu miktarın aşılmaması için gerekirse hak sahiplerine ödenecek miktarlardan aralarındaki nispet gözetilerek indirme yapılır. Sigortalının sağ kalan eşine ve çocuklarına ödenen hisseler toplamı toptan ödeme miktarından çıkarıldıktan sonra arta kalan kısmın yarısı geçimi sigortalı tarafından sağlanan veya sağlanması hükme bağlanmış bulunan anasına ve yansı da aynı şartı haiz babasına ödenir. Sigortalının çalışamaz durumdaki sakat çocukları yaşları ne olursa olsun 18 yaşını doldurmamış çocukları gibi toptan ödemeden faydalanırlar.

Madde 14 — İhtiyarlık aylığı alan veya 5 inci maddenin (b), (c) ve(d) fıkralarındaki şartları yerine getirmiş ve 50 yaşmı doldurmuş bulunan sigortalının ölümü halinde, ölüm tarihinden en az bir yıl önce sigortalı ile evlenmiş bulunan dul karışma özel kanunlar gereğince, her hangi bir yerden aylık veya ödenek almamak veyahut sigortalı bir işten kazancı bulunmamak şartiyle kocasına ait aylığın % 40 na eşit bir aylık bağlanır.

Dul aylığı sigortalının ölümünden üç yıl sonra kesilir ve yeniden evlenmemiş olmak şartiyle 50 yaşını doldurduktan sonra yeniden ödenmesine başlanır.

Birinci fıkradaki şartları yerine getirdikten sonra ölen sigortalıya bağlanacak olan aylığın % 20 si eşit miktarlara ayrılarak çocuklarına, 18 yaşını doldurıncaya kadar, aylık halinde ödenir. Sigortalının çalışamıyacak durumdaki malûl çocukları, yaşları ne olursa olsun, sigortalının 18 yaşından küçük çocukları gibi bu aylıktan faydalanırlar. Sigortalının karısı ile ana ve babası içtima ettikte ve çocukları bulunmadığı takdirde, çocuklara ait olan % 20 eşit hisseler halinde ana ve babaya verilir. Eğer bunlardan birisi yoksa tamamı diğerine ödenir.

Ölüm aylığı açısından iki kanun arasındaki mukayesede, 5417 sayılı kanunda açıkça belirtilen ölüm aylığına hak kazanma koşulu 5. maddede belirtilen koşulların sağlanması halinde ve eğer ki sigortalı bu koşulları yerine getirmiş ve 50 yaşını doldurmuş iken ölmüşse son üç yıl içinde en az 200 gün prim ödemesi var ise bağlanabilir denmektedir. Bahsedilen bu şartlar Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise herhangi bir koşula dayandırılmaksızın, ölüm halinde asaleti tasdik olunan rütbesi üzerinden aylık bağlanacağı hükmolunmuştur. Bu aylık oranı 5417 sayılı kanunda % 40 olarak belirlenmiştir. Hak sahiplerin ise her iki kanunda da açıkça belirlenmiş, ayrıca çalışamayacak durumda olan çocukların aylığının kesilmemesi de ortak maddelere başka bir örnek teşkil etmiştir. Buna karşılık 5417 sayılı kanunda dul eşe verilecek aylığın 3 sene ile sınırlı olması ve yeniden tahsis edilmesi için 50 yaş sınırı getirilmesi hükmüne karşılık, Askeri Tekaüt Kanunu'nda böyle bir koşul aranmaksızın yalnızca evlilik halinde dul aylığının kesilmesi söz konusu olmuştur. Yine bir diğer maddede belirtilen erkek çocuklara 18 yaşına kadar bağlanan aylık Askeri Tekaüt Kanunu'nda 20 yaşına kadardır. Dolayısıyla her iki kanun da önemli ölçüde örtüşmektedir.

4. 2. 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu İle Mukayese

Bu kısımda 17 Haziran 1949 tarihli resmi gazetede yayımlanarak 1.01.1950 yılında yürürlüğe giren ve kamu kesimi çalışanlarını kapsamına dahil eden konuyla ilgili cumhuriyet sonrası dönemin ilk yasal düzenlemesi olup uzun vadeli sigorta kolları açısından kapsamlı bir yapıda olup bu yapı daha önce her kamu kuruluşu için kurulan yaklaşık 11 emekli sandığının tek bir çatı altında toplanması fikriyle 1946 yılında çalışmalara başlanarak 1949 yılında kanun metni olarak tamamlanabilmiştir. 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu ile emekli sandığı kapsamında olan memurlara yaşlılık, malullük ve ölüm risklerine karşı koruma garantisi sağlanmıştır (Alper, 2014: 224). Bu bilgiler dahilinde T.C. Emekli Sandığı ile Askeri Tekaüt Sandığı Kanunu'nun mukayesesi yapılmıştır.

4. 2. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese

Yaşlılık sigortası kapsamında kamu çalışanlarının daha önce her kurum içinde kurmuş oldukları sandıkların 1949 yılında birleştirilmesinin ardından tüm kamu çalışanlarını kapsayan ilk yaşlılık sigortası yürürlüğe girmiş ve sandıkların birleştirilmesiyle yaşlılık sigortasına hak kazanılmasında ortak yeni koşullar oluşturulmuştur. Bu bağlamda Emekli sandığının 39. maddesinde aylığa hak kazanma koşulları belirtilmiş, 35, 36, 37 ve 38. maddeler itibari ve fiili hizmet sürelerini ele almış, 41. madde ise aylığın hesaplanmasında bu sürelerin nasıl hesaba dahil edileceğini açıklamıştır. Kamu çalışanları açısından detaylı ve tüm çalışanları kapsam dahiline aldığından dolayı bu kanun uzun bir süre yürürlükte kalmış ve 2008 senesinde tüm kurumların birleştirilmesi sırasında ancak miladını doldurmuştur. Bu sebeple aşağıda verilen maddeler ışığında daha geniş kapsamlı bir mukayese yapma zorunluluğu doğmuştur.

Madde 39 — Emekli aylığı aşağıdaki hallerde bağlanır:
Cumhurbaşkanlığında bulunanların bu yerlerden ayrılışlarında istekleri üzerine;

Fiilî hizmet müddetleri (30) yılı ve yaşları (55) ı doldurmuş olanların istekleri üzerine, 40 ıncı maddenin (a) ve (b) fıkralarında yazılı olanlarla seçilmiş belediye başkanları ve illerin daimî komisyonu üyeleri hariç olmak üzere otuz hizmet yılını tamamlamış olanlar kurumlarınca lüzum görüldüğünde yaş kaydı aranmaksızın re'sen

Hatırlanacağı üzere Askeri Tekaüt Kanunu'nun 1. maddesinde emekliliğe hak kazanımı konusunda 30 yıllık hizmet süresi getirmiş, yaş haddini dikkate almamış ve bu suretle 5434 sayılı kanunla kıyaslandığında emeklilik hakkının verilmesi koşullarında büyük oranda örtüşme söz konusu olmuştur. Keza 1859 tarihli Askeri Tekaüt Kanunu emeklilik hakkını 90 yıl gibi asra yakın bir süre önce mensuplarına tanımış olup, bu kanuna da kaynaklık etme kabiliyetini ortaya koymuştur.

Madde 12 — Bu kanunla tanılan haklardan aşağıda (I) işaretli fıkrada yazılı yerlerde çalışanlardan, Türk uyruğunda olmak ve 18 yaşını bitirmiş bulunmak şartiyle, (II) işaretli fıkrada gösterilenler faydalanırlar.

5434 sayılı 1949 tarihli yasanın 12. maddesinde de olduğu gibi sigorta dahiline kabul olmak için 18 yaş sınırının getirilmesi, prime esas kazancın başlangıcı ve fiili hizmet süresinin başlangıcı olarak kabul edilmiş yine askeri tekaüt kanunun 2. maddesi ile birebir örtüşmektedir.

Madde 35 — İtibarı hizmet müddeti, bu kanun gereğince bağlanacak aylıklar ve yapılacak kesenek ladesi ve toptan ödemelerle tevdiatçılara yapılacak ödemelerin hesabında fiilî hizmet müddetlerine eklenen müddettir.

Madde 36 — İştirakçi veya tevdıatçılarm, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra aşağıda yazılı vazifelerde geçen fiilî hizmet müddetlerinin(zamları ıharıç) her yılı için fıkralarında gösterilen itibari hizmet müddetleri eklenir:

a) Muvazzaf gedikli veya yedek subay, askerî memur ve gedikli erbaşlardan harbi doğuran (genel veya kısmı seferberliğe katılanların, harbin ilânından seferberliğin sonuna ve seferberliği gerektiren iç tedip hareketlerine fülen katılan birliklerde vazifeli olanların, çarpışmanın başlangıcından seferberliğin sonuna ve seferberliğin bitiminden önce terhis edilmişlerse terhis tarihlerine kadar geçen fiilî hizmet müddetlerinin (Bu tarihlerden sonra dahi devam eden esirlik müddetlen dâhil) bir katı;

b) Kanunları gereğince aylık veya ücretleri tam veya eksik ödenmek suretiyle kurumları ile ilgileri kesilmiyerek yukarda yazılı hareketlere er olarak katılanların bu durumda geçen fiilî hizmet müddetlerinin(Bu tarihten sonra dahi devam eden esirlik müddetleri dâhil) bir katı; c) Harb halinde düşmana esir düşen veya düşman

tarafından enterne edilen iştirakçi veya tevdiatçılardan kanunları gereğince, aylık veya ücretleri tam veya eksik ödenmek suretiyle, kurumları ile ilgileri kesilmiyenlerin, bu durumlarda geçen fiilî hizmet müddetlerinin bir katı; Yukarki fıkralarda yazılı itibarı hizmet müddetleri toplamı 5 yılı geçemez

Madde 37 — Pilot olan ve olmıyan ordu uçucuları ile Devlet Havayolları(Genel Müdürlüğü uçucu personelinin uçucu olarak, denizaltı subay, gedikli, yedek subay ve askerî memurları ile gedikli erbaşlarının denizaltıcılık vazifelerinde geçirdikleri fiilî hizmet müddetlerinin her yılı için 32 nci maddenin (a) fıkrası ile 36 nci maddenin (a), (b) fıkralarında gösterilen fiilî ve itibari hizmet müddetlen zamları dışında ayrıca 6 ay itibari hizmet müddeti eklenir

Madde 38 — Müddet tahdidine ait hükmü hariç olmak üzere 33 üncü madde ile 34 üncü maddenin hükümleri 36 ve 37 nci maddelerde yazılı itibari hizmet müddeti zamları hakkında da uygulanır.

Adı geçen 35, 36, 37 ve 38. maddelerde geçeni hizmet süreleri Askeri Tekaüt Kanununun 6. maddesinde kendine yer bulmuş ve aktif olarak savaşa katılanların tümüne % 100'lük bir fiili hizmet süresi eklenmesini açıkça belirtmiştir. Bu da emeklilik hesaplamalarında aynı mantığın devam ettiğini söyleyebilmemizi sağlayabilmektedir.

Madde 41 — Emekli aylığı, iştirakçilerin fiilî ve itibarı hizmet müddetleri toplamına göre ve vazifeden ayrıldıkları tarihteki keseneğe esas aylık veya ücretleri ve 15 ıncı maddenin g) fıkrasında yazılı olanların tanı aylık veya ücretleri tutarı üzerinden aşağıda gösterilen nispetlerde bağlanır.

Fiilî ve itibarı hizmet müddetleri toplamdakı ay kesirleri tam ay sayılır. Yıl kesirlerinin her ayı için emekli aylığı bağlanmasında esas tutulan aylık veya ücret tutarının % 1 mm on ikide bırı emekli aylığına ayrıca eklenir.

İstekleri üzerine emekliye ayrılanlardan bu aylık veya ücretleri (2) tam yıl almamış olanların emekli aylıklarına bir alt derece aylık veya ücreti esas tutulur ve bu hüküm 15 ıncı maddenin (h) fıkrasına göre bir veya iki üst derece aylık veya ücret üzerinden kesenek verenler hakkında keseneğin (2) tam yıl verilip verilmediğine göre uygulanır. Ancak ücretleri tutarı en aşağı derece aylık veya ücret tutarlarından az olanlar için bu şart aranmaz.

Aşağıdaki tabloda hizmet sürelerinin toplamına karşılık gelen emekli maaşlarının oranları verilmiştir.

Fiili ve itibari hizmet toplamı yıl	Emekli Aylığı Bağlama oranı	**Fiili ve itibari hizmet toplamı yıl**	Emekli Aylığı Bağlama oranı	**Fiili ve itibari hizmet toplamı yıl**	Emekli Aylığı Bağlama oranı
20	40	**30**	50	**40**	60
21	41	**31**	51	**41**	61
22	42	**32**	52	**42**	62
23	43	**33**	53	**43**	63
24	44	**34**	54	**44**	64
25	45	**35**	55	**45**	65
26	46	**36**	56	**46**	66
27	47	**37**	57	**47**	67
28	48	**38**	58	**48**	68
29	49	**39**	59	**49**	69
				50	70
Kaynak: 17 Haziran 1949 tarihli ve 5434 sayılı emekli sandığı kanunu, 41. madde.					

Tabloda verilen bilgiler ışığında mukayese yapıldığında Askeri Tekaüt Sandığı' nda 30 yıldan aşağı olmamak koşuluyla her yıl için verilen % 2'ler hesaplandığında asgari % 60'lık bir aylık bağlama oranıyla karşılaşılmaktadır. Bu da tablodaki 30 yıllık fiili hizmet süresi olan % 50 aylık bağlama oranından daha yüksek bir oranla emekli aylığı bağlandığını göstermektedir. Nitekim en üst limit olan 50 yıllık hizmet süresinde % 70'lik bir maaş bağlama oranı belirlenmişken bu oran Askeri Tekaüt Kanunu' nda % 100'e kadar çıkabilmektedir. Yine yukarıda bahsedilen 5434 sayılı yasanın emekliliğe esas kazancın tespitinde kullanılan 2 senelik asaletin tamamlanması koşulu, Askeri Tekaüt Kanunu'nda da aynı şekilde gerçekleşmekte olup 2 senesini doldurmadan emekliliğe ayrılanlar bir önceki derecelerinden hesap edileceklerdir hükmü getirilmiş olup bu açıdan da Askeri Tekaüt Kanunu'yla birebir örtüşme söz konusu olmuştur.

4. 2. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese

Emekli Sandığı Kanunu'nun uzun vadeli sigorta kolları kapsamında maluliyet sigortası incelendiğinde 44. maddede malullün tanımı yapılmış, devamında gelen maddede maluliyet koşulların yer verilmiş, malullün hak kazanacağı aylık oranları tablo halinde gösterilmiştir.

Madde 44 — Her ne sebep ve suretle olursa olsun vücutlarındı hâsıl olan arızalar veya duçar oldukları tedavisi imkânsız hastalıklar yüzünden vazifelerini yapamıyacak duruma giren iştirakçı ve tevdıatçılara(Malûl) denir ve haklarında bu kanunun malûllüğe ait hükümler' uygulanır.

Şu kadar ki, bunlar, yazı ile istedikleri takdirde haklarında bu kanun hükümleri uygulanmaksızın malûllüklerinin mânı olmadığı başka vazifelere nakil suretiyle tâyinleri yapılmak üzere istifa etmiş sayılırlar. Bunların, istifa etmiş sayıldıktan sonra dahi, bu kanun hükümlerinin uygulanmasını istemek hakları mahfuzdur Talim, manevra, seferberlik veya harb dolayısıyla vazifeleriyle ilgileri kesilmeksizin silâh altına alman iştirakçi ve tevdiatçıların âdı veya vazife malûllüklerinin asıl vazifelerini yapmaya mânı olmadığı hallerde haklarında malûllük hükümleri uygulanmaz.

Madde 45' — 44 uncu maddede yazılı malûllük,

a) iştirakçi ve tevdiatçıların vazifelerini yaptıkları sırada vazifelerinden doğmuş olursa;

b) Vazifelen dışında kurumların verdiği her hangi bir kuruma ait başka işleri yaparken, bu işlerden doğmuş olursa,

c) Kurumların menfaatini korumak maksadıyle bir ış yaparken o işten doğmuş olursa /Maksadın ilgili kurumlarca kabul edilmesi şartıyle);

ç) Fabrika, atelye ve benzer işyerlerinde, işe başlamadan evvel, iş sırasında veya işi bitirdikten sonra, o işyerinde husule gelen ve ya o işyerinin mahiyetinden veya çalışma konusundan ilen gelen kazadan doğmuş olursa; Buna (Vazife malûllüğü) ve bunlara uğrıyanlara da (Vazife malûlü) denir.

Madde 46 - 44 üncu maddede yazılı malûllük 45 ıncı maddede gösterilenler dışında kalan sebep ve hallerden doğmuş olursa (Âdı 'malûllük) ve bunlara uğrıyanlara da (Âdı malûl) denir.

Madde 47 — Vazifelerini yapamıyacak derecede hastalığa uğrıyanlardan hastalıkları kanunlarında tâyin edilen müddetlerden fazla devam edenler, hastalıklarının mahiyetlerine ve doğuş sebeplerine göre (Âdı malûl) veya (Vazife malûlü) sayılırlar.

Madde 48 —• Vazife malûllükleri:

a) Keyif verici içki ve her çeşit maddeler kullanmaktan;

b) Kanun, tüzük ve emir dışında hareket etmiş olmaktan;

c) Yasak filleri yapmaktan;
ç) İntihara teşebbüsten;
d) Her ne suretle olursa olsun kendisine veya başkalarına menfaat sağlamak veya zarar yapmak maksadından; doğmuş olursa bunlara uğrıyanlar hakkında (Adi malûllük) hükümleri uygulanır.
.Madde 50 — iştirakçi veya tevdiatçıların her çeşit malûllükleri en az 3 hekim tarafından birlikte verilecek raporla belirtilir. Bu hekimlerin en az ikisinin 112. maddenin (1) işaretli fıkrasında yazılı kurumların hekimleri olmaları ve bunlardan birisinin varsa, iştirakçi veya tevdiatçının (54 ve 61. maddelerde yazılı olanlar hariç) bağlı bulunduğu kurumun hekimi olması şarttır.

Maluliyet koşullarının açıklandığı 5434 sayılı kanun ile Askeri Tekaüt Kanunu'nun bir başka benzer noktası da burada ortaya çıkmaktadır. 1949 tarihli kanunda belirtilen maluliyetin ne olduğu ve hangi koşullarda kabul edileceği yine Askeri Tekaüt Kanunu'nda da açıkça belirlenmiş ve aynı şekilde kurumun bir hekimi tarafından onaylanması koşulu getirilerek her iki kanunda da tekrar ortak nokta görülmüştür. Her iki kanunda da maluliyetin kasten olmaması koşulu getirilerek maluliyet derecesinin belirlenmesinde de yetki yine hekimlere bırakılmış, maluliyet maaşı ise bu dereceye göre belirlenmiştir. 1949 tarihli yasada maluliyet maaşlarının hesaplaması yapılırken aşağıdaki tablo kullanılmış, Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise maluliyet 10 derecede sınıflandırılmış ve buna göre aylıklar belirlenmiştir. Bakıldığında derecelendirmeler farklı da olsa kullanılan sistemin ortak olduğu görülmektedir. Ayrıca Askeri Tekaüt Kanunu'nda 30 yıldan az hizmeti olanların maluliyet maaşları hesaplanırken hizmet süreleri 30 yıla tamamlanmış, 30 yıldan fazla ise maksimum hizmet süresi olan 50 yıla tamamlanarak hesaplanmıştır.

Hizmet toplamı yıl	Aylık bağlama oranı %	Hizmet toplamı yıl	Aylık bağlama oranı %	Hizmet toplamı yıl	Aylık bağlama oranı %
15	35	28	48	41	61
16	36	29	48	42	62
17	37	30	48	43	63
18	38	31	48	44	64
19	39	32	48	45	65
20	40	33	48	46	66
21	41	34	48	47	67
22	42	35	48	48	68
23	43	36	48	49	69
24	44	37	48	50	70
25	45	38	48		
26	46	39	48		
27	47	40	60		
Kaynak: 1949 Tarihli 5434 sayılı kanun, Madde 53					

4. 2. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese

5434 sayılı Emekli sandığı kanununun uzun vadeli sigorta kollarından ölüm sigortası açısından değerlendirildiğinde, kanunun 66. maddesinde aylığın hangi durumlarda bağlanacağı, 67. maddede hak sahipleri ve 68. maddede aylık bağlama oranlarının ne olduğu belirtilmiş, 74 ve 75. maddelerde ise aylık hangi koşullarda devam edeceği açıklanmıştır:

Dul ve yetim aylığı bağlanacak haller
Madde 66 - - Dul ve yetim aylıkları:
a) Cumhurbaşkanı iken veya ayrıldıktan sonra ölenlerin,
b) îştirakçilerden fiilî hizmet müddetleri 15 yıl ve daha fazla olanlardan ölenlerin.
c) Emekli, âdı malûllük veya vazife malûllüğü aylığı alanlardan(Aylığa müstahak duruma girip henüz bağlama yapılmamış olanlar dâhil) ölenlerin,

ç) İştirakçilerden 45 inci maddede yazılı vazifeden doğma sebeplerle ölenlerin veya ayın sebeplerden doğma kaza ve yaralanmaları üzerine tedavi sıasında veya ameliyat yüzünden ölenlerin;

d) Erlerden 56 nci maddede yazılı vazifeden doğma sebeplerle veya aynı sebeplerden doğma kaza ve yaralanmaları üzerine tedavi sırasında veya .ameliyat yüzünden ölenlerin;

e) Erlerden 56 nci madde gereğince vazife malûllüğü aylığı alanlardan(Aylığa müstahak duruma girip te henüz bağlama yapılmamış olanlar dâhil) ölenlerin,

f) Fiilî hizmet müddetleri 25 yıl ve daha fazla olup ta kesenekleri geri verilmemiş durumda olanlardan (60) yaşını doldurmadan ölenlerin,

g) Vazife malûllüğü geçtiğinden dolayı aylığı kesilmiş ve emeklilik hakkı tanınan bir vazifeye tâyin edilmemiş ve fiilî hizmet müddetleri de 15 yılı doldurmuş bulunanlardan ölenlerin, ölüm tarihinde bu kanuna göre aylığa müstahak dul ve yetimlerine bağlanır.

Madde 67 — 66 nci maddede sözü geçen dul ve yetimler şunlardır :

Karı

Koca

Çocuklar

Ana

Baba.

Madde 68 — Dul ve yetim aylıkları; Ölenin bağlanmış veya bu kanun hükümlerine göre hesaplanacak emekli, âdi malûllük veya vazife malûllüğü aylıklarının: Dul karı veya dul koca için %50 si; Çocuklarla ana veya babanın her biri için % 25'i nispetinde bağlanır.

Madde 74 — Ölüm tarihinde orta öğrenim yapmakta ise 20, değil ise 18 yaşını ve yüksek öğrenimi yapmakta ise 25 yaşını doldurmamış erkek çocuklara aylık bağlanır.

Madde 75 — Kendisinden aylık bağlanacak olanların ölümü tarihinde, evli bulunmıyan kız çocuklarına aylık bağlanır. Evlenme dolayısiyle aylığı kesilmiş olanlardan sonradan boşanan veya dul kalanların da eski aylıkları bağlanarak ödenir.

Emekli Sandığı Kanunu'nun 66. maddesinde belirtilen aylığa hak kazanımı konusunda fiili 15 yıllık sigortalılık süresinin karşılığı Askeri Tekaüt Kanunu'nun 28. maddesinde belirtilen rütbesi asteğmenin altında olanlara aylık bağlanmayacağının belirtildiği maddedir. Buradaki ortak nokta ise asgari bir hizmet süresi koşulu getirilmesidir. Ölen sigortalının ardından verilecek dul ve yetim aylıklarının kime ne derecede verileceği yazılı 1949 tarihli kanunun içeriği 1859 tarihli Askeri Tekaüt Kanunu'nun 29. maddesi ile kıyaslandığında, erkek çocuklara 20 yaşına kadar verilen yetim aylığı ve kız çocuğun evlenene kadar alabileceği belirtilen aylık her iki kanunda da birebir örtüşmüş olup ana – baba ve eşler için de aynı örtüşme sürmüştür.

Ayrıca ölen sigortalının ölüm aylığının hak sahiplerinin de aynı şekilde günümüze kadar geldiği görülmektedir.

4. 3. 6900 Sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Kanunu İle Mukayese

6900 sayılı maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortası bağımlı çalışan kesim için uzun vadeli sigorta kolları açısından kapsam ve detay olarak geniş olma özelliği taşımaktadır. Bu kapsamda uzun vadeli sigorta kollarından faydalanmanın koşulları belirlenmiş ve yasanın 1. maddesinde 3008 sayılı iş kanununa tabi işyerlerinde çalışanlar ve ek olarak gazeteciler ile gemi adamları da kapsam içine alınmıştır. Kapsamı ve mahiyeti ifade edilen yasa daha sonra uzun vadeli sigorta kollarından yararlanma koşullarını maluliyet, ihtiyarlık ve ölüm sigortası başlıkları altında açıklamıştır. 1957 yılında yürürlüğe giren yasa 1965 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa kadar yürürlükte kalmış, daha sonra diğer tüm sigorta kanunları gibi Sosyal sigorta kanunu adı altında toplanmış yine bu kanun ile kurumun ismi ise Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) olarak değişmiştir (Alper, 2013:16)

4. 3. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese

Yaşlılık sigortası kapsamında incelendiğinde 6900 Sayılı Yaşlılık, Malullük ve Ölüm Sigortasının 11. maddesinde sağlanan menfaatler, 12. maddesinde hak kazanma koşulları belirtilmişken 13. maddede aylık bağlamada prime esas kazancın hesaplanması ve son olarak 14. maddede ağır çalışma koşullarının fiili hizmet süresine eklenmesinde izlenecek mevzuat açıklanmıştır. Bahsedilen bu maddelerin doğrultusunda Askeri Tekaüt Kanunu'nun ilgili maddeleriyle mukayeseye gidilecek olup her iki kanunun da ortak ve farklı yapıları detaylıca incelenecektir.

Madde 11 — ihtiyarlık sigortasından sigortalıya sağlanan menfaatler şunlardır:

a) ihtiyarlık aylığı bağlanması,

b) Toptan ödeme yapılması.

Madde 12 — ihtiyarlık aylığından faydalanabilmek için:

a) 60 yaşını doldurmuş olmak,

b) En az 25 yıldan beri sigortalı bulunmak,

c) Bu kanuna göre en az 5 000 günlük sigorta primi ödemiş olmak, Şarttır.

Ancak, yukardaki (b) ve (c) fıkralarında yazılı şartlardan birini veya her ikisini yerine getirmemiş olmakla beraber sigortalılık süresi 15 -35 yıl olan ve her sene için ortalama olarak en az 150 günlük sigorta primi ödemiş bulunan sigortalılara da ihtiyarlık aylığı bağlanır.

Madde 13 — 12 nci maddenin a), (b) ve (c) fıkralarındaki şartları yerine getirmek suretiyle ihtiyarlık aylığı bağlanmasına hak kazanan ve geçindirmekle mükellef kimsesi bulunan sigortalılara, sigortalılık süresince ödedikleri sigorta primlerinin hesabına esas tutulan ortalama yıllık kazançlarının % 50 si, geçindirmekle mükellef kimsesi buiunmıyan sigortalılara da % 35 i nispetinde yıllık ihtiyarlık geliri bağlanır.

60 dan yukan yaşlarda aylık bağlanan sigortalıların yıllık ihtiyarlık gelirleri, 60 yaş'ndan sonra doldurmuş bulundukları her tam yaş için% 1 artırılır.

12 nci maddenin son fıkrasına göre ihtiyarlık geliri bağlanmasına hak kazanan Sigortalılara, yukardaki nispetlerden, sigortalılık surelerinin 35 yıldan eksik her tam senesi için % 0,75 indirme yapılmak suretiyle yıllık ihtiyarlık geliri bağlanır. ihtiyarlık aylığı, yıllık ihtiyarlık gelirinin onikide biridir.

Madde 14 — Ağır ve yıpratıcı işlerde çalışan sigortalıların bu işlerde geçen hizmet süreleri üzerinden hesaplanacak yıpranma payı gün sayısı toplamı, bu kanunun 12 nci maddesine göre ihtiyarlık aylığından faydalanılabilecek yaş haddinden indirilir.

Ağır ve yıpratıcı işler ile bu işlerde geçen hizmet süreleri üzerinden, % 35 i geçmemek şartıyle, ne nispette yıpranma payı hesaplanacağı Çalışma Vekâletince hazırlanacak bir nizamname ile tesbıt olunur.

6900 sayılı kanunun yaşlılık aylığı ile ilgili maddelerine bakıldığında 60 yaşını doldurmuş olmak en az 25 yıl ve 5000 gün prim ödeme koşulu getirildiğini görüyoruz. Fakat yine bu kanunda 60 yaşını doldurmuş olan lakin 15-35 yıl sigortalı olan ve her sene için en az 150 gün prim yatırılmış olanlar için de bir istisna yapılmıştır. Yine bu kanun kapsamında ağır işlerde çalışanlara ne kadar yıpranma payı günü ekleneceği de çalışma bakanlığınca belirlenecek denmiştir. Bahsedilen bu kanunu Askeri Tekaüt Kanunu ile mukayese ettiğimizde emeklilik açısından 30 yıllık fiili hizmet süresi gerekliliğinin dışında herhangi bir koşul gerekmediğiyle karşılaşıyoruz. Bir diğer fark ise bağlanacak aylık hesap edilmesi konusunda olup 6900 sayılı kanunda prime esas yıllık kazancın bakmakla yükümlü olduğu kişiler var ise % 50'si, yok ise % 35'i bağlanır maddesinde görmekteyiz. Aynı konu Askeri Tekaüt Kanununda son iki yıl içinde bulunduğu rütbedeki aylığın en az % 60 en çok

% 100'ü bağlanması olarak kararlaştırılmıştır. Yine iki kanundaki ise yıpranma paylarının fiili hizmet süresine ekleneceği maddesi 6900 sayılı kanunda 14. maddede açıklanmışken bu maddeye muadil madde ise Askeri Tekaüt Kanunu'nun 6. maddesi olarak göze çarpmaktadır. Yapılan bu mukayese sonucunda Askeri Tekaüt Kanunu'nun 6900 sayılı yasaya kaynaklık edebildiğini söylemek çok yanlış olmayacaktır.

4. 3. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese

Bağımlı çalışanlar için çıkarılmış 6900 sayılı yasanın maluliyet sigortasını ilgilendiren maddelere bakıldığında 3. maddede sigortalıya sağlanan menfaatler belirtilerek 4. ve 5. maddede malul sayılabilmek için gereken koşullar tarif edilmiş 6. maddede ise bağlanacak aylığın oranı verilmiştir. Bu kanundan önce çıkarılan 5417 Sayılı İhtiyarlık, Malullük ve Ölüm Sigortası Kanunu'na kıyasla daha kapsamlı ve geniş bir yapısı olan bu kanunu Askeri Tekaüt Kanunu ile mukayese ederek günümüz modern sosyal sigortaların uzun vadeli kollarına kaynaklık edip edemeyeceğini aşağıda verilmiş maddeler ışığında değerlendirilecektir.

Madde 3 — Maluliyet sigortasından sigortalıya sağlanan menfaatlar şunlardır

a) Maluliyet aylığı bağlanması,

b) Toptan ödeme yapılması.

Madde 4 —• Çalışma gücünün en az üçte ikisini kaybettiği usulen anlaşılan sigortalılar maluliyet sigortası bakımından malûl sayılırlar. Sigortalıların, hangi hallerde çalışma gücünün en az üçte ikisini kaybetmiş ve hangi hallerde başka birinin devamlı bakımına muhtaç durumda sayılacakları, Çalışma ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâ-'letlerince müştereken hazırlanacak bir nizamname ile tesbit olunur.

Madde 5 — Maluliyet aylığından faydalanabilmek için :

a) Çalışma gücünün en az üçte ikisini kaybetmiş olmak,

b) En az on beş yıldan beri sigortalı bulunmak,

c) Bu kanuna göre en az 3 000 günlük sigorta primi ödemiş olmak şarttır.

Madde 6 — 5 inci maddenin a, b ve c fıkralarında yazılı şartları haiz olmak suretiyle maluliyet aylığı bağlanmasına, hak kazanan ve geçindirmekle mükellef

kimseleri bulunan sigortalılara, sigortalılık süresince ödedikleri sigorta primlerinin hesabına esas tutulan ortalama yıllık kazançlarının % 50 si, geçindirmekle mükellef kimsesi bulunmayan sigortalılara da % 35 i nispetinde yıllık maluliyet geliri bağlanır.

Çalışma gücünün en az üçte ikisini kaybetmiş ve 5 inci maddenin son fıkrasına göre maluliyet geliri bağlanmasına hak kazanmış olan sigortalılara, yukardaki nispetlerden, sigortalılık sürelerinin 20 yıldan eksik her tam senesi için % 1 indirme yapılmak suretiyle yıllık maluliyet geliri bağlanır.

İşçi Sigortaları Kurumu da, maluliyet aylığı bağlandığı tarihten itibaren üç yıl içinde, sigortalıları, yeniden kontrol muayenesine tabi tutabilir.

Madde 9 — Çalışma gücünün en az üçte ikisini kaybettiği usulen anlaşılan ve maluliyet veya ihtiyarlık aylığı bağlanmasına hak kazanamıyan sigortalılara, bu kanuna gore kendilerinin ve işverenlerinin ödediği sigorta primlerinin toplamı toptan ödeme şeklinde verilir.

Tüm bu kanun maddeleri ışığında maluliyet hakkının kazanılması için en az 15 yıllık sigortalı olmak ve en az 3000 günlük prim ödeme koşulu getirilmiş olup malul sayılabilmek için çalışma gücünün 3'te 2'si kaybedilmiş olmalıdır. Bu koşulları taşıyanlar için bağlanacak aylık ise prime esas günlük kazanç üzerinden bakmakla yükümlü olduğu kişiler varsa % 50, yok ise % 35 tir. Bunlar dışında kalan malullere ise sadece ödemiş oldukları primler toptan olarak geri ödenmektedir. Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise belirtildiği üzere malullük için herhangi bir hizmet süresi gerekmemekte hizmetteki ilk günü dahi olsa malullük aylığına hak kazanılmakta ve sadece askeriyede istihdam olunamayacak kadar malullüğü varsa en alt kademeden olmak üzere aylık bağlanır denmiş ve bağlanacak aylık miktarı hizmet süreleri 30 yıldan eksik ise 30 yıla tamamlanıp, fazla ise maksimum hizmet süresi olan 50 yıla tamamlanıp ödeneceği belirtilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Askeri Tekaüt Sandığında bağlanan aylık oranlarının yıllık % 2 oranıyla hesaplanması yani en düşük aylık dahi 30 yıl üzerinden hesaplandığında % 60'lık bir maluliyet aylığına denk gelmektedir ki bu da 6900 sayılı kanunda belirtilen en yüksek aylık bağlama oranından % 10 daha fazladır. Ayrıca maluliyetin derecesine göre hesaplanan miktarlar aylığa eklenip malul kişiye ödenmekte olup en hafif derecedeki malule dahi aylık bağlanması kararlaştırılmıştır. Her iki yasadaki ortak özellik ise maluliyetin kurum tarafından yetkilendirilmiş kişi ve kurumlar tarafından rapor ile ispat yükümlülüğüdür.

4. 3. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese

6900 sayılı yasa gereği sigortalıya sağlanacak menfaatler 18. maddede belirtilmiş sonraki kanun maddesinde kimlerin alabileceği açıklanmış 21. madde ile de hangi koşullarda bu aylıkların verilmesine devam edileceği ifade edilmiştir. 6900 sayılı kanun hakkında daha öncede belirttiğimiz gibi kendinden önceki 5417 sayılı İhtiyarlık, Malullük ve Ölüm Sigortaları Kanununa oranla daha detaylı ve kapsamlı olduğu savunulabilirken ölüm sigortası kapsamında da yeni düzenlemelere gidilmiştir. Yine aşağıda verilen bu bilgiler ışığında Askeri Tekaüt Kanunu ile kıyaslama yapılacak ve modern sosyal sigortaların uzun vadeli kollarına temel oluşturabilme kabiliyeti hakkında bir kanaat elde edilmeye çalışılacaktır.

Madde 18 — ölüm sigortasından sağlanan menfaatler şunlardır :

a) Ölen sigortalının eşine, çocuklarına, ana ve babasına aylık bağlanması,

b) ölen sigortalının eşine, çocuklarına, ana ve babasına toptan ödeme yapılması,

c) ölen sigortalı için ailesine cenaze masrafı karşılığı verilmesi.

Madde 19 — a) Maluliyet veya ihtiyarlık aylığı bağlandıktan, yahut yazılı olarak müracaat edip maluliyet veya ihtiyarlık aylığı bağlanmasına hak kazandıktan sonra ölen;

b) Ölüm tarihinde, en az 15 yıldan beri sigortalı bulunan ve en az 3000 günlük sigorta primi ödemiş olan,

c) olum tarihinde, sigortalılık süresi 5 - 20 yıl olan ve her sene için ortalama olarak en az 150 gunluk sigorta primi ödemiş bulunan, Sigortalıların hak sahibi kimselerine aylık bağlanır

Madde 20 — Sigortalının ölümü halinde, hak sahibi kimselerine bağlanacak aylığın tesbıtında :

a) Sigortalıya bağlanmış olan veya bağlanmasına hak kazanmış bulunduğu aylık,

b) En az 15 yıldan beri sigortalı bulunan ve en az 3 000 günlük sigorta primi ödemiş olan sigortalıların sigorta primi hesabına esas tutulan ortalama yıllık kazançlarının % 50 sı üzerinden hesaplanacak yıllık gerilirin onikıde biri,

c) Sigortalılık suresi 5 - 20 yıl olan ve her sene için ortalama olarak en az 150 gunluk sigorta primi ödemiş bulunan sigortalıların, sigorta primi hesabına esas tutulan ortalama yıllık kazançlarının % 50 sinden, sigortalılık sürelerinin 20 yıldan eksik her tam senesi için % 1 indirme yapılmak suretiyle hesaplanacak yıllık gelirin onikide biri esas tutulur.

Madde 21 — Sigortalının ölümü halinde, 20 nci madde gereğince hesap ve tesbıt edilecek aylığın, dul karısına veya çalışamıyacak durumda malûl kocasına % 50 si nispetinde, çocuklarından her birine % 25 i , hem anasız hem babasız

çocuklara da % 40 ı nispetinde aylık bağlanır. Bu aylıklar, çocuğun, 18 yaşını, yüksek tahsil yapılması halinde de 25 yaşını doldurmasına kadar devam eder. Sigortalının çalışmıyacak durumdaki malûl çocukları, yaşları ne olursa olsun, 18 yaşından kuçuk çocuklar gibi bu aylıktan faydalanırlar. Sigortalının dul karısı ve kız çocukları evlenecek olurlarsa aylıkları kesilir.

6900 sayılı kanunun yukarıda belirtilen ölüm aylığı ile ilgili kısımları ve Askeri Tekaüt Kanunu'nun ölüm aylığı hakkındaki maddeleri mukayese edecek olursak 6900 sayılı kanunda ölüm aylığına hak kazanabilmek için ölen sigortalının en az 15 yıllık sigortalı olma ve 3000 gün prim ödemiş olma koşulunu görmekteyiz keza verilecek aylıkların tutarı ölen sigortalının yıllık perime esas kazancının % 50'si iken ayrıca eğer ki 5-20 yıl arasında sigortalılık süresi olan sigortalı 20 yıldan az bir sigorta süresiyle ölmüş ise dul ve yetimine bağlanacak olan aylığın hesaplanmasında 20 yıldan eksik olan her bir yıl için % 1'lik bir kesinti yapılmasını öngörmüş ve bu bağlamda % 50 olan aylık bağlanma oranı daha da düşük seviyelere inmektedir. Bu maddeler ışığında değerlendirildiğinde Askeri Tekaüt Kanunu'nda ölüm aylığı kapsamında asteğmenlik rütbesi ve üzerinde ölen üyenin son 2 yıl sonundaki rütbesi üzerinden aylık bağlanması kararlaştırılmış ve kimin ne kadar aylık alacağı askeri tekaüt kanunda açık bir şekilde belirtilmiştir. Hak sahipliği açısından ise birebir örtüşme söz konusu olmakta ve bu iki kanunda da benzerlik olduğu söylenebilmektedir.

4. 4. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu İle Mukayese

Cumhuriyet sonrası dönemde sosyal sigortalar kapsamında daha önce değindiğimiz gibi çeşitli yasalar çıkarılmış olup burada bahsi geçmeyen 1.7.1946 tarihli ve 4772 sayılı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ile Analık Sigortası ile 1.3.1951 tarih ve 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası da dahil olmak üzere bağımlı çalışan kesimi tek bir kurumda birleştiren 1.3.1965 tarihinde yürürlüğe giren 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, varlığını 2008' de 5510 sayılı kanuna kadar sürdürmüştür. Bahsi geçen kanun, iş kanunu kapsamında çalışanların yanı sıra hizmet akdi ile çalışan çeşitli grupları da kapsamına dahil etmiştir (Alper, 2013:16).

Bu doğrultuda 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununu, Askeri Tekaüt Kanunu ile mukayese edilmiştir.

4. 4. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese

506 sayılı kanun kapsamında yaşlılık sigortasını ilgilendiren maddelere bakıldığında 59. madde sigortalıya sağlanan yardımları, 60. madde aylığa hak kazanma koşullarını ve 61. madde ise bu aylık nasıl hesap edileceğini belirlemiştir.

Madde 59. Yaşlılık sigortasından sağlanan yardımlar şunlardır :
Sigortalıya :
a) Yaşlılık aylığı bağlanması,
b) Toptan ödeme yapılması.
Yaşlılık aylığından yararlanma şartları
Madde 60. —
A) Yaşlılık aylığından yararlanabilmek için, sigortalının:
a) Kadın ise 55, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olması,
b) En az 25 yıldan beri sigortalı bulunması,
c) En az beş bin gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olması, Şarttır.
B) Yukarıdaki (b) ve (c) bentlerinde yazılı şartlardan birini veya her ikisini yerine getirmemiş olmakla beraber sigortalılık süresi 15 - 34 yıl olan ve her yıl için ortalama olarak en az 150 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş bulunan sigortalıya da yaşlılık aylığı bağlanır. C) 50 yaşını dolduran ve erken yaşlanmış olduğu tesbit edilen sigortalı da, yukarıki (A) veya (B) fıkralarında belirtilen şartlarla yaşlılık aylığından yararlanır.
Madde 61. — 60 nci maddenin (A) fıkracında yazılı şartları yerine getirerek yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanan sigortalıya, işten ayrıldığı tarihten önce malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödenmiş son on takvim yılının prim hesabına esas tutulan kazanç tutarları toplamı en yüksek olan yedi takvim yılına göre bulunacak ortalama yıllık kazancının% 50 si oranında yıllık yaşlılık geliri bağlanır. Sekiz ve dokuz takvim yılı prim ödemiş olan sigortalının ortalama yıllık kazancı da yukarıki fıkraya göre hesaplanır. Sekiz takvim yılından az malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olan sigortalının yıllık yaşlılık gelirinin hesabına esas tutulacak ortalama yıllık kazancı prim ödediği takvim yılları esas alınarak tesbit edilir.
60 nci maddenin (B) fıkrasına göre yaşlılık geliri bağlanmasına hak kazanan sigortalıya, yukarıki orandan, sigortalılık süresinin 34 yıldan eksik her tam yılı için

% 0,50 indirme yapılmak suretiyle yıllık yaşlılık geliri bağlanır. 60 tan yukarı yaşta aylık bağlanan sigortalının yıllık yaşlılık geliri, yukarıki fıkralara göre tesbit olunacak oranlar, 60 yaşından sonra doldurmuş bulunduğu her tam yaş için % 1 artırılarak hesabolunur. Yaşlılık aylığı, yıllık yaşlılık gelirinin onikide biridir.

506 Sayılı Yaşlılık Aylığı Kanunu'na göre yaşlılık aylığına hak kazanmak için yukarıda ifade olunan koşullar, Askeri Tekaüt Kanunu'nda da yer almaktadır. 506 sayılı kanunda emeklilik koşullarında kadın sigortalı için 55 yaş erkek sigortalı için ise 60 yaş koşuluna ek olarak en az 25 yıllık sigortalılık ve 5000 gün prim ödeme esası getirilmiştir. Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise 30 yıllık hizmet süresi yeterli görülmüştür. 506 sayılı kanunda istisna olarak verilen 15-34 yıllık hizmet süresi olan ve yaşını doldurmuş olan sigortalıya bağlanacak emekli aylığı hesabında, aylık bağlama oranları 34 yıldan eksik her bir yıl için % 0,5 oranında indirime tabi tutulmuş, buna karşılık Askeri Tekaüt Kanunu'nda aylık bağlama oranının asgari % 60 oran üzerinden bağlanması hükmolunmuştur. Bu açıdan 506 sayılı kanuna kıyasla sigortalının tüm koşulları sağlaması durumunda dahi prime esas kazancının ancak % 50'sinin bağlanması söz konusu olabilmiştir. Yine yukarıda belirtilen 60 yaş sonrası çalışılan her bir yıl için % 1'lik bir artış olacağı belirtilmişse de bu oranın Askeri Tekaüt Kanunu'nunda uygulanan 30 yıldan sonraki hizmetin 50 yıla tamamlanması durumunda verilen % 100'lük aylık bağlama oranına yetişemediği gözlemlenmiştir.

4. 4. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında maluliyet sigortası incelendiğinde kanunun 53. madde malul sayılma koşulları açıklanmış, 54. maddede malullük aylığına hak kazanabilmek için gerekli olan prim gün koşulu ve sigortalılık süresi belirlenmiş, 55. madde ise verilecek aylık tutarının hesaplanmasını izlenecek yol açıklanarak son olarak 56. maddede ayığın hangi tarihten itibaren sigortalı malule bağlanacağı belirtilmiştir.

Madde 53.

a) Çalışma gücünün en az üçte ikisini yitirdiği tesbit edilen,

b) Çalışma gücünün en az Üçte ikisini yitirmiş durumda sayılmayanlardan 34 ncü madde gereğince yapılan tedavi sonunda, Kurum sağlık tesisleri sağlık kurullarınca düzenlenecek raporlarda çalışabilir durumda olmadığı belirtilen, Sigortalı malûllük sigortası bakımından malûl sayılır.

Şu kadar ki, sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihte malûl sayılmayı gerektirecek derecede hastalık veya arızası bulunduğu, önceden veya sonradan, yeterli belgelerle tesbit edilen sigortalı bu hastalık veya arızası sebebiyle Malûllük Sigortası yardımlarından yararlanamaz.

Ancak, bu gibi sigortalılara Malûllük Sigortasından evvelce ödenmiş bulunan aylıklar geri alınmaz.

Malûllük aylığından yararlanma şartları Madde 54. — Malûllük aylığından yararlanabilmek için :

a) 53 ncü maddeye göre malûl sayılmak,

b) En az 5 yıldan beri sigortalı bulunmak, her yıl için ortalama olarak en az 150 gün veya toplam olarak 1 800 gün Malûllük, Yaşlılık ve ölüm Sigortaları primi ödemiş olmak, Şarttır.

Madde 55. — Malûllük aylığı bağlanmasına hak kazanan sigortalıya, işten ayrıldığı tarihten önceki Malûllük, Yaşlılık ve ölüm Sigortaları primi ödenmiş son 10 takvim yılının prim hesabına esas tutulan kazanç tutarları toplamı en yüksek olan yedi takvim yılma göre bulunacak ortalama yıllık kazancının% 50 s i oranında yillık malûllük geliri bağlanır. 8 ve 9 takvim yılı prim ödemiş olan sigortanın ortalama yıllık kazancı da yukarıki fıkraya gc^e hesaplanır. Sekiz takvim yılından az Malûllük, Yaşlılık ve ölüm Sigortaları primi ödemiş olan sigortalının yıllık malûllük gelirinin hesabına esas tutulacak ortalama yıllık kazancı prim ödediği takvim yılları esas alınmak suretiyle tesbit edilir

Madde 56. — Sigortalı olarak çalıştığı işten ayrıldıktan sonra yazılı istekte bulunan ve malûllük aylığına hak kazanan sigortalının aylığının ödenmesine, kendisinin yazılı isteğinden, mâlûl sayılmasına esas tutulan raporun tarihi yazılı isteğini takıbeden takvim ayından sonraki bir tarih ise bu raporun tarihinden sonraki ay başından başlanır.

Çalışma gücünün en az üçte ikisini yitirmiş sayılan sigortalı birinci fıkraya göre aylıkların ödenmesine başlanacağı tesbit edilen tarihte Hastalık Sigortasından geçici iş göremezik ödeneği almakta ise malûllük aylığı geçici iş göremezlik ödeneği verilme süresinin sona erdiği tarihten sonraki ay başıdan başlar. Şu kadar ki, bağlanacak malûllük aylığı, sigortalının Hastalık Sigortasından almakta olduğu geçici iş göremezlik ödeneğinin aylık tutarından fazla ise, aradaki fark, birinci fıkraya göre tesbit edilecek tarihten başlanarak verilir.

Yukarıda belirtilen maddeler ışığında malul sayılma koşullarına karşılık gelen Askeri Tekaüt Kanunu maddeleri, daha önce de belirtildiği gibi maluliyet için muharebe veya hizmet sırasında meydana gelmiş olunmasını koşuluna bağlanarak, herhangi bir hizmet süresini sağlanması koşulu getirilmemiştir. Başka bir açıdan

bakıldığında Askeri Tekaüt Kanunu'nun iş kazaları ve meslek hastalıklarını da maluliyet kapsamına aldığını savunmak mümkündür. Bağlanacak aylığın hesaplanmasında ise son on takvim yılının en yüksek prime esas kazanç düzeyi olan 7 yılın ortalamasının % 50'sinin verileceği kararlaştırılmış ise de bu oran Askeri Tekaüt Kanununda asgari % 60 oranından % 100'e varan aylık bağlama oranıyla ödeneceği belirtilmiştir. Bahsedilen bu maddeler ışığında maluliyet aylığının da hak ediş ve aylık bağlama oranları açısından Askeri Tekaüt Kanunun daha geniş kapsam ve daha yüksek oranlı aylık bağlama oranlarının olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır. Her iki yasadaki ortak bir diğer özellik ise maluliyetin kurum tarafından yetkilendirilmiş kişi ve kurumlar tarafından rapor ile ispat yükümlülüğüdür.

4. 4. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese

Sosyal Sigortalar Kanunu'nun ölüm sigortası açısından kıyaslama yapılacak maddelerine bakıldığında 65. maddenin sağlanan yardımların içeriğini belirttiğini, 66. maddede aylığa hak kazanabilmek için gerekli prim gün koşulu ve sigortalılık süresini ve 67. maddede hak sahiplerinin kimler olduğunu tanımlamıştır.

Madde 65. — Ölüm Sigortasından sağlanan yardımlar şunlardır :

a) Ölen sigortalının eşine, çocuklarına, ana ve babasına aylık bağlanması,

b) Ölen sigortalının eşine, çocuklarına, ana ve babasına toptan ödeme yapılması,

c) Ölen sigortalı için cenaze masrafı karşılığı verilmesi. Hangi sigortalıların hak sahiplerine aylık bağlanacağı

Madde 66. —

a) Malûllük veya yaşlılık aylığı almakta iken, yahut yazılı olarak istekte bulunup malûllük veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazandıktan sonra ölen,

b) Bağlanmış bulunan yaşlılık aylıkları, sigortalı olarak çalışmaya başlamaları sebebiyle kesilmiş durumda olanlardan ölen,

c) Bağlanmış bulunan malûllük aylıkları sigortalı olarak çalışmaya başlamaları sebebiyle kesilenlerden malûllük aylığı alma hakkını yitirmiş durumda olduğu kontrol muayenesi sonunda tesbit edilmeden ölen,

d) Ölüm tarihinde, en az 5 yıldan beri sigortalı bulunan ve heryıl için ortalama olarak en az 150 gün veya toplam olarak 1 800 gün Malûllük, yaşlılık ve Ölüm Sigortaları primi ödemiş bulunan, Sigortalının hak sahibi kimselerine aylık bağlanır.

Madde 67. — Sigortalının Ölümü halinde, hak sahibi kimselerine bağlanacak aylığın tesbitinde :

a) Sigortalının almakta olduğu veya bağlanmasına hak kazanmış bulunduğu malûllük veya yaşlılık aylığı,

b) Malûllük veya yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra sigortalı olarak çalışmaya başlaması sebebiyle aylığı kesilen sigortalı için ölüm tarihine ve 58 ve 63 ncü maddelerdeki esaslara göre tesbit edilecek aylık,

c) En az 5 yıldan beri sigortalı olan ve her yıl için ortalama olarak en az 150 gün veya toplam olarak 1 800 gün Malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş bulunan sigortalının, ölüm tarihinden önce. malûllük yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödenmiş son on takvim yılının prim hesabına esas tutulan kazanç tutarları toplamı en yüksek olan yedi takvim yılına göre bulunacak ortalama yıllık kazancının % 50 si üzerinden hesaplanacak yıllık gelirinin onikide biri, Esas tutulur.

Sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç durumda malûl sayılarak aylık bağlanmış veya aylık bağlanmasına hak kazanmış ise, (a) ve (b) fıkralarına göre tesbit edilecek aylıklarda, bu hal nazara alınmadan sigortalıya bağlanabilecek aylık esas tutulur.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar kanunu kapsamında ölüm sigortası belirtilen maddeler ışığında sağlanması gereken koşullar 66. madde ile son 5 yılda her yıl için en az 150 gün veya toplamda 1800 gün prim ödeme koşulu getirilmiş, verilecek aylık ise prime esas kazancın % 50'si olarak tespit edilmiştir. Aynı ölüm aylığı yardımı Askeri Tekaüt Kanunu'nun 92. maddesinde ise asgari Asteğmen rütbesi olmak kaydıyla son iki yıllık rütbesine göre hesaplanarak bulunan meblağ üzerinden aylık bağlanmıştır. Burada herhangi bir indirime gidilmemiş olup hak sahipliği açısından ise 506 sayılı kanunun 65. maddesi ile Askeri Tekaüt Kanunu'nun 23. maddesi birebir örtüşmektedir. Verilen her iki kanun maddeleri incelendiğinde ölüm sigortası kapsamında Askeri Tekaüt Kanunu'nun 506 Sayılı Sosyal sigortalar kanununa da kaynak edebilme kabiliyetinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

4. 5. 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) Kanunu İle Mukayese

1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) Kanunu Cumhuriyet sonrası dönemde bağımsız

çalışan kesime yönelik çıkarılmış ilk uzun vadeli sigorta kolu özelliğini taşımakta olup 2008'de tüm sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altına toplanmasına kadar işlevini sürdürmüştür. Kısaca Bağ-Kur kanunu olarak bilinen kanunun ilk bölümünde kuruluş ve organları ile ilgili bilgiler verilmiş, sonraki bölümlerinde uzun vadeli sigorta kolları olan malullük sigortası, yaşlılık sigortası ve ölüm sigortasının kapsam ve içeriği ve hak kazanımları doğrultusunda gereken koşullar belirlenmiştir.

4. 5. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese

Bağ-Kur Kanunu kapsamında uzun vadeli sigorta kollarının mukayesesi hususunda ilk olarak yaşlılık sigortası incelenmiştir. Bu kapsamda kanunun 34. maddesinde yaşlılık sigortasından sigortalıya sağlanan faydalar belirlenmiş, 35. maddede yaşlılık aylığından faydalanabilmek için gerekli yaş hadleri ve prim gün ödeme şartları belirlenmiştir. Son olarak yaşlılık aylığının hesaplanmasında izlenecek yol açıklanmıştır.

Yaşlılık sigortasından sağlanan yardımlar:
Madde 34 — Yaşlılık sigortasından sağlanan yardımlar şunlardır:
Sahiife : 4
a) Yaşlılık aylığı bağlanması,
b) Toptan ödeme yapılması.
Yaşlılık aylığından yararlanma şartları:
Madde 35 — Yaşlılık aylığından yararlanabilmek için işten ayrılarak yazılı talepte bulunan sigortalının, kadın ise 55, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olması ve bu kanuna gore en az 15 tam yıl sigorta primi Ödemiş bulunması şarttır.
Yaşlılık aylığının hesaplanması:
Madde 36 — Yaşlılık aylığı, sigortalının, 50 nci maddede belirtilen gelir basamaklarından son defa prim ödediği gelir basamağının % 70'i oranında hesaplanır. Bu oran, 25 yıldan fazla prim ödenmiş olması halinde, fazla olan her tam yıl için % 1, sigortalıya 35 inci maddede belirtilen yaşlardan sonra aylık bağlanması halinde ise, fazla olan her tam yaş İçin % 1 artırılır. Yaşlılık aylığı her halde yaşlılık aylığına esas' olan gelirin % 90 mı aşamaz.

Yaşlılık aylığına hak kazanmak için gereken kadın için 55 erkek için 60 yaş koşulunun yanı sıra en az 15 yıl prim ödeme zorunluluğu bulunmakla birlikte diğer yaşlılık aylıklarına kıyasla prime esas kazanç üzerinden aylık bağlama oranları daha

yüksek olup azami üst sınırın da % 90'a ulaşabilmesi, 1479 sayılı kanunu diğerlerinden farklı kılmaktadır. Nitekim çalışmanın amacı olan Askeri Tekaüt Kanunu ile kıyaslandığında, daha öncede belirttiğimiz gibi herhangi bir yaş sınırı olmayıp 30 yıllık hizmet süresi sonunda emekliliğe hak kazanan üyenin alacağı aylık hesaplanırken son iki yıl sonunda almış olduğu aylık üzerinden hesaplanacak % 2 katsayısıyla çarpımı sonucunda asgari % 60'lık bir aylık bağlama oranıyla karşılaşılmıştır. Yine 1479 Sayılı kanunda belirtilen azami % 90 üzerinden aylık bağlanma oranı Askeri Tekaüt Kanununda % 100'e varabilmektedir. Yine de Askeri Tekaüt Sandığı'ndaki oranla yakınlaşmanın söz konusu olduğu savunulabilir konumdadır.

4. 5. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese

1479 Sayılı Bağ-Kur kanunu bağımsız çalışanlara yönelik uzun vadeli sigorta kolları arasından maluliyet sigortası kapsamında ilgili maddeleri olan 28. maddede malul sayılma koşulları açıklanarak 29. madde de maluliyet aylığından yararlanabilmek için gerekli koşullar, prim gün şartı ve sigortalılık süreleri belirtilmiştir. Bahsedilen maluliyet sigortası kapsamında yine aylığın hesaplanmasında izlenecek yol 30. madde de anlatılmıştır.

Malullük;

Madde 28 — Bu kanunun uygulanmasında çalışma gücünün en az üçte ikisini yitirdiği tespit edilen sigortalı malul sayılır. Şu kadar ki, sigortalılığın başladığı tarihte malul sayılacak derecede hastalık veya arızası bulunduğu önceden veya sonradan tespit edilen sigortalı, bu hastalık veya arızası nedeniyle malullük sigortası yardımlarından yararlanamaz.

Hangi hallerde sigortalının çalışma gücünün en az Üçte ikisini yitirmiş sayılacağı Çalışma Bakanlığınca hazırlanacak tüzükte belirtilir.

Malullük aylığından yararlanma şartları;

Madde 29 — Malullük aylığından yararlanabilmek için;

a) 28 inci maddeye göre malul sayılmak,

b) Bu kanuna göre, en az 5 tam yıl sigorta primi ödemiş olmak, c) Malullük aylığından yararlanmak ıçın işten ayrılarak yazılı istekte bulunmak, Şarttır.

Malullük aylığının hesaplanması:

Madde 30 — Malullük aylığı, sigortalının 50 nci maddede belirtilen gelir basamaklarından son defa prim ödediği gelir basamağının % 70 ı oranında hesaplanır.

15 yıldan fazla prim ödemiş olması halinde, fazla olan her tam yıl için bu oran % 1 artırılır. Ancak malullük aylığı, aylığa esas olan gelir basamağının % 80 ini aşamaz.

Maluliyet kapsamında 1479 sayılı Bağ- Kur kanununa göre en az 5 yıl sigorta primi ödeme koşulunun yanı sıra çalışma gücünün üçte ikisini kaybetmiş olma gerekliliği bulunmakta ve maluliyet aylığı hesaplanırken son defa prim ödenen basamağın % 70'i aylık olarak bağlanır hükmüne ek olarak sigortalının 15 yıldan fazla prim ödemiş olması durumunda azami oranın % 80'e kadar çıkabilme imkanı tanınmıştır. Aynı kanun maddelerini Askeri Tekaüt Kanun'u ile kıyasladığımızda maluliyet için herhangi bir hizmet süresi belirtilmemiş, maluliyet gerçekleştiği andan itibaren bu aylığa hak kazanılması mümkün olmuştur. Yine bu kanuna göre maluliyet aylığı hesaplanırken de maluliyetin derecesi göz önüne alınmış ve belirtilen koşullara karşılık en üst seviyeden en alt seviye malullüğe dahi değişen oranlarda aylık bağlanmasına karar verilmiştir.

4. 5. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese

1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunu'nun ölüm sigortasını içeren 40, 41 ve 42. maddelerinde sırasıyla ölüm sigortasından sağlanan menfaatler, aylıktan faydalanabilmek için gerekli koşullar, prim gün sayıları ve sigortalılık süreleri ile son olarak aylığın hesaplanması hususunda izlenecek yol belirtilmiştir.

Ölüm sigortasından sağlanan yardımlar :

Madde 40 — ölüm sigortasından sağlanan yardımlar şunlardır :
a) Eşe, çocuklara, ana ve babaya aylık bağlanması,
b) Eşe, çocuklara, ana ve babaya toptan ödeme yapılması,
c) Ölen sigortalı için cenaze masrafı karşılığı verilmesi.
ölüm aylığından yararlanma şartları:
Madde 41 — Ölen sigortalının hak sahiplerine aylık bağlanabilmesi İçin, sigortalının en az 3 tam yıl sigorta primi ödemiş bulunması şarttır. Yaşlılık veya

malullük sigortasından aylık almakta iken veya bu aylıklara hak kazandıktan sonra ölenlerin hak sahiplerine de Ölüm sigortasından aylık bağlanır.îş kazaları sonucu vukubulan ölümlerde prim ödeme müddeti dikkate alınmaz.

Ölüm aylığının hesaplanması:

(Madde 42 — Sigortalının ölümü halinde, hak sahibi kimselerine bağlanacak aylığın tespitinde :

a) Sigortalının almakta olduğu veya bağlanmasına hak kazanmış bulunduğu malullük veya yaşlılık aylığı,

b) Malullük veya yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra çalışmaya başlıyan veya kontrol muayenesi sebebiyle aylığı kesilen sigortalı için, sağlığında bağlanmış bulunan malullük veya yaşlılık aylığı

c) En az 3 tam yıl sigorta primi ödemiş olan sigortalının ölüm tarihinde, 50 nci maddede belirtilen gelir kademelerinden son prim ödediği gelir kademesmin % 70 i üzerinden hesaplanacak aylık, esas tutulur.

Aylık bağlanmamış veya aylık bağlanması için istekte bulunmamış olan kadın sigortalının 55, erkek sigortalının 60 tan yukarı yaşlarda ölümü halinde (c) fıkrasına göre hesaplanacak aylık bu yaşlardan sonra doldurmuş bulunduğu her tam yaş için % 1 artırılarak hesaplanır.

Ölüm aylığı kapsamında yukarıda koşulları verilen Bağ-Kur kanununa göre en az 3 yıl prim ödeme şartı getirilmiş, aylığın miktarı hesaplanırken son prim ödediği basamak değerinin % 70'inin bağlanmasına ek olarak 60 yaş sonrası için doldurulan her yaşa da % 1'lik artış eklenmiştir. Aynı kanunun Askeri Tekaüt Kanunu'ndaki karşılığı ise herhangi bir hizmet süresi eklenmemiş asgari Asteğmenlik ve üzeri rütbelilere bağlanacağı ve ölüm halinde rütbelere göre belirlenen aylıklar dul ve yetim aylığı olarak hak sahiplerine verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında da hak sahipliği açısından iki kanunda da farklılık olmamakla birlikte aylık bağlama kriterlerindeki son basamak değerinin dikkate alındığı bağ-kur ile son rütbenin esas alındığı Askeri Tekaüt Kanunu arasında da açık bir benzerlik görülmüştür.

4. 6. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

Türk sosyal güvenlik tarihine bakıldığında cumhuriyet sonrası dönemde çalışan tüm kesimi kapsayan ilk, detay ve kapsam bakımından en geniş sigorta kanununun 2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası olduğu görülmektedir. Daha önceki bölümlerde incelenen 5434

Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 02.09.1971 tarihli ve 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur) Kanunu ile 1964 tarihli ve 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunlarının 2008 yılında yapılan bir düzenleme ile tek bir kurum çatısı altında toplanmasına karar verilerek 5510 sayılı kanun ortaya konmuştur. Bahsi geçen bu kanun ile sosyal güvenlik uzun vadeli sigorta kolları, kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası olarak 3 ana bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın konusu olan uzun vadeli sigorta kolları daha önceki bölümlerde de yapıldığı üzere yaşlılık, maluliyet ve ölüm sigortalarının Askeri Tekaüt Kanunu ile kıyaslanarak günümüz modern sosyal güvenlik sistemini temsil eden 5510 sayılı yasaya kaynaklık edebilme kabiliyetinin değerlendirilmesi temellerine dayandırılmıştır.

4. 6. 1. Yaşlılık Sigortası Açısından Mukayese

Uzun vadeli sigorta kollarından yaşlılık sigortası kapsamında 28. madde de belirtilen aylıktan yararlanma şartları ile sağlanan menfaatler ile ilgili alt başlıklar incelendiğinde yaşlılık aylığına hak kazanımlarda yaş haddi kriteri göz önüne alındığında çeşitlilikler görülmektedir. Kademeli bir şekilde yaşlılık aylığını hem kadın hem erkek için 65 yaşına sabitlemek en erken 2048 yılında gerçekleşmektedir. Bu tarihe kadar daha önceki kurumlarında kazanılmış olan hakları göz önüne alınarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Yaşlılık sigortası kapsamında devam eden 29. madde aylığın hesaplanmasında izlenecek yolu açıklamışsa da prim gün sayısı ile çarpılacak katsayılar da 2016 yılına kadar % 2,5 iken izleyen yıllarda % 2 olarak belirlenmiştir.

Yaşlılık sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları
MADDE 28- Yaşlılık sigortasından sigortalıya sağlanan haklar şunlardır:
a) Yaşlılık aylığı bağlanması.
b) Toptan ödeme yapılması.
İlk defa bu Kanuna göre sigortalı sayılanlara;
a) Kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmaları ve en az 9000 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır.
b) (a) bendinde belirtilen yaş şartı;

1) 1/1/2036 ilâ 31/12/2037 tarihleri arasında kadın için 59, erkek için 61,
2) 1/1/2038 ilâ 31/12/2039 tarihleri arasında kadın için 60, erkek için 62,
3) 1/1/2040 ilâ 31/12/2041 tarihleri arasında kadın için 61, erkek için 63,
4) 1/1/2042 ilâ 31/12/2043 tarihleri arasında kadın için 62, erkek için 64,
5) 1/1/2044 ilâ 31/12/2045 tarihleri arasında kadın için 63, erkek için 65,
6) 1/1/2046 ilâ 31/12/2047 tarihleri arasında kadın için 64, erkek için 65,
7) 1/1/2048 tarihinden itibaren ise kadın ve erkek için 65,
olarak uygulanır.

Sigortalılar, ikinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yer alan yaş hadlerine üç yıl eklenmek ve adlarına en az 5400 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla da yaşlılık aylığından yararlanabilirler.

Sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce 25 inci maddenin ikinci fıkrasına göre malûl sayılmayı gerektirecek derecede hastalık veya özürü bulunan ve bu nedenle malûllük aylığından yararlanamayan sigortalılara, en az onbeş yıldan beri sigortalı bulunmak ve en az 3960 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır.

Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucularının sağlık kurullarınca usûlüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbî belgelerin incelenmesi sonucu, Kurum Sağlık Kurulunca çalışma gücündeki kayıp oranının;

a) % 50 ilâ % 59 arasında olduğu anlaşılan sigortalılar, en az 16 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4320 gün,

b) % 40 ilâ % 49 arasında olduğu anlaşılan sigortalılar, en az 18 yıldan beri sigortalı olmaları ve 4680 gün,

malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak şartıyla ikinci fıkranın (a) bendindeki yaş şartları aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırlar. Bunlar 94 üncü madde hükümlerine göre kontrol muayenesine tâbi tutulabilirler.

Bakanlıkça tespit edilen maden işyerlerinin yeraltı işlerinde sürekli veya münavebeli olarak en az 20 yıldan beri çalışan sigortalılar için ikinci fıkrada belirtilen yaş şartı 55 olarak uygulanır.

50 yaşını dolduran ve erken yaşlanmış olduğu tespit edilen sigortalılar, yaş dışındaki diğer şartları taşımaları halinde yaşlılık aylığından yararlanırlar.

Yukarıdaki fıkralarda belirtilen yaşlılık aylıklarından yararlanabilmek için, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen sigortalının çalıştığı işten ayrıldıktan, (b) bendinde belirtilen sigortalının sigortalılığa esas faaliyete son verip vermeyeceğini beyan ettikten, (c) bendinde belirtilen sigortalıların ise Kurumun aylık bağlanma hakkı olduğuna dair yazısı üzerine yetkili makamdan emekliye sevk onayı aldıktan ve ilişiği kesildikten sonra yazılı istekte bulunması şarttır.

4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen sigortalılara yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için ayrıca, yazılı talepte bulunduğu tarih itibarıyla genel sağlık sigortası primi dahil kendi sigortalılığı nedeniyle prim ve her türlü borcunun olmaması zorunludur.

Bu maddenin uygulamasına ilişkin usûl ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Yaşlılık aylığının hesaplanması

MADDE 29- Yaşlılık aylığına hak kazanan sigortalıların aylığı, aşağıdaki hükümlere göre belirlenecek ortalama aylık kazancı ile aylık bağlama oranının çarpımı sonucunda bulunan tutardır.

Ortalama aylık kazanç, sigortalının her yıla ait prime esas kazancının, kazancın ait olduğu yıldan itibaren aylık talep tarihine kadar geçen yıllar için, her yıl gerçekleşen güncelleme katsayısı ile güncellenerek bulunan kazançlar toplamının, itibarî hizmet süresi ile fiilî hizmet süresi zammı hariç toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanan ortalama günlük kazancın otuz katıdır.

Aylık bağlama oranı, sigortalının malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tâbi geçen toplam prim ödeme gün sayısının her 360 günü için 2015 yılı sonuna kadar % 2,5; 2016 yılı başından itibaren ise % 2 olarak uygulanır. Bu hesaplamada 360 günden eksik süreler orantılı olarak dikkate alınır. Ancak aylık bağlama oranı % 90'ı geçemez.

28 inci maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarına göre aylığa hak kazanan sigortalılar için hesaplanacak aylık bağlama oranı, prim ödeme gün sayısı 9000 günden az olanlar için çalışma gücü kayıp oranının 9000 gün prim ödeme gün sayısı ile çarpımı sonucu bulunan rakamın % 60'a bölünmesi suretiyle hesaplanan gün sayısına göre, üçüncü fıkra uyarınca tespit edilen orandır. Prim ödeme gün sayısı 9000 günden fazla olanlar için ise toplam prim ödeme gün sayısına göre aylık bağlama oranı belirlenir.

Yukarıdaki şekilde hesaplanan aylığın başlangıç tarihinin yılın ilk altı aylık dönemine rastlaması halinde 55 inci maddenin ikinci fıkrasına göre Ocak ödeme dönemi için gelir ve aylıklara uygulanan artış oranı kadar artırılarak, yılın ikinci altı aylık dönemine rastlaması halinde ise öncelikle Ocak ödeme dönemi, daha sonra Temmuz ödeme dönemi için gelir ve aylıklara uygulanan artış oranları kadar artırılarak, sigortalının aylık başlangıç tarihindeki aylığı hesaplanır.

5510 sayılı yasanın yaşlılık aylığı için getirmiş olduğu temel koşul 9000 gün prim ödeme ve sigortalı olma yılı göz önünde bulundurularak 2047 yılına kadar kademeli artan ve bu tarihten sonra 65 yaşına sabitlenen bir yaş haddidir. İstisnai olarak belirtilen koşullar dışında yaş haddini doldurmuş fakat 9000 günü tamamlayamayan sigortalılara 5400 gün prim ödeme koşulu ile kısmi yaşlılık aylığı bağlanma hakkı da tanınmıştır. Buradaki istisna 2047 yılından sonra emeklilik hakkı kazanacaklar için söz konusu değildir. Temel olarak 5510 sayılı yasanın yaşlılık aylığına hak kazanma koşulu ile Askeri Tekaüt Sandığı'nın yaşlılık aylığı hakkını kazanması arasındaki fark, Askeri Tekaüt Kanunu'nda bu hak için temel olanın itibari ve fiili hizmet sürelerinin 30 yıl olma koşulu olmakla birlikte herhangi bir yaş haddinin bulunmamasıdır.

Diğer bir mukayese konusu olan aylıkların hesaplanmasında ise 5510 sayılı yasa "*sigortalının malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tâbi geçen toplam prim ödeme gün sayısının her 360 günü için 2015 yılı sonuna kadar % 2,5; 2016 yılı*

başından itibaren ise % 2 olarak uygulanır. Bu hesaplamada 360 günden eksik süreler orantılı olarak dikkate alınır. Ancak aylık bağlama oranı % 90'ı geçemez." maddesine mukabil Askeri Tekaüt Kanunu'nda asaleti tasdik olunan son kıdem aylığı üzerinden yapılacak hesap karşılığı bağlanır hükmünü getirmiştir. Nitekim hesaplama yapılırken kullanılan % 2 oranı ile hizmet süresinin çarpılması işlemi Askeri Tekaüt Kanunu'nda da kullanılmakla beraber buradaki fark, 5510 sayılı kanunda belirtilen azami % 90 aylık bağlama oranının Askeri Tekaüt Kanunu'nda % 100'e kadar çıkabilmesidir. Bu başlık altına ek olarak bir sonraki bölümde incelenen fakat burada da belirtilmesi gereken maluliyetin istisnai durumu olan çalışma gücü kaybının % 50 ilâ % 59 arasında olduğu belirlenen sigortalı için en az 16 yıl sigortalı olma ve 4320 gün, çalışma gücü kaybı % 40 ile 49 arasında olduğu belirlenen sigortalı için ise en az 18 yıl sigortalı olma ve 4680 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi yatırılma şartı ile yaş şartı aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanacaklarını belirtmektedir. Bahsedilen bu sigortalılar maluliyet aylığına hak kazanmakta ve bu maddeye karşılık Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise maluliyet aylığı kapsamına dahil edilmiş bu uygulamada belirlenmiş 10 maluliyet derecesinden verilen rapor karşılığı kaçıncı derecede olduğu belirlenen malule en alt dereceden verilen aylıklara eklenerek hesaplanıp aylıkları bağlanmıştır.

4. 6. 2. Maluliyet Sigortası Açısından Mukayese

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kapsamında maluliyet sigortası alt başlığında 25. madde maluliyetin çalışma gücünün en az % 60'ını kaybetmesi gerekliliği şart konmuştur. Bu oran daha önce ki Sosyal sigortalar kanunların da 3'te 2 ye yani % 66'lık bir orana denk gelmekte olup 5510 sayılı kanunda maluliyet açısından bir iyileştirmeye gidilmiştir. Yine adı geçen kanunun 26. maddesinde sigortadan sağlanan haklar ile yararlanma koşulları belirtilmiş ve devamında 27. madde de aylığın hesaplanma usulü, ne zaman bağlanıp hangi koşullarda devam edeceği veya kesileceği açıklanmıştır.

Malûl sayılma

MADDE 25- Sigortalının veya işverenin talebi üzerine Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurullarınca usûlüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbî belgelerin incelenmesi sonucu, çalışma gücünün veya iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az % 60'ını kaybettiği Kurum Sağlık Kurulunca tespit edilen sigortalı, malûllük sigortası bakımından malûl sayılır.

Ancak, sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten önce sigortalının çalışma gücünün % 60'ını kaybettiği önceden veya sonradan tespit edilirse, sigortalı bu hastalık veya özürü sebebiyle malûllük aylığından yararlanamaz.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Malûllük sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları

MADDE 26- Malûllük sigortasından sigortalılara sağlanan hak, malûllük aylığı bağlanmasıdır.

Sigortalıya malûllük aylığı bağlanabilmesi için sigortalının;

a) 25 inci maddeye göre malûl sayılması,

b) En az on yıldan beri sigortalı bulunup, toplam olarak 1800 gün veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malûl olan sigortalılar için ise en az beş yıldan beri sigortalı bulunup toplam 900 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması,

c) Malûliyeti nedeniyle sigortalı olarak çalıştığı işten ayrıldıktan veya işyerini kapattıktan veya devrettikten sonra Kurumdan yazılı istekte bulunması,

halinde malûllük aylığı bağlanır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendine göre sigortalı sayılanların kendi sigortalılığı nedeniyle genel sağlık sigortası primi dahil, prim ve her türlü borçlarının ödenmiş olması zorunludur.

Malûllük aylığının hesaplanması, başlangıcı, kesilmesi ve yeniden bağlanması

MADDE 27- Malûllük aylığı; prim ödeme gün sayısı 9000 günden az olan sigortalılar için 9000 gün üzerinden, 9000 gün ve daha fazla olanlar için ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden, 29 uncu madde hükümlerine göre hesaplanır. Sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç ise tespit edilen aylık bağlama oranı 10 puan artırılır.

4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri kapsamındaki sigortalılar için ayrı ayrı olmak üzere, malûllük sigortasından dosya bazında her yıl bağlanan aylıkların aylık başlangıç tarihinin ait olduğu yılın Ocak ayı itibarıyla yıl içine ait artışlar uygulanmaksızın hesaplanacak tutarları, yaşlılık sigortasından bir önceki yılın son ödeme ayında söz konusu sigortalılar için ayrı ayrı dosya bazında ödenen en düşük yaşlılık aylığından az olamaz.

Malûllük aylığı, sigortalının;

a) Malûl sayılmasına esas tutulan rapor tarihi yazılı istek tarihinden önce ise yazılı istek tarihini,

b) Malûl sayılmasına esas tutulan rapor tarihi yazılı istek tarihinden sonra ise rapor tarihini,

c) 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında bulunanların çalıştıkları işyerine müracaatları halinde, görevlerinden ayrıldıkları tarihi,

takip eden ay başından itibaren başlar.

Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucularının sağlık kurullarınca usûlüne uygun düzenlenecek raporlar ve dayanağı tıbbî belgelerin incelenmesi sonucu, Kurum Sağlık Kurulunca çalışma gücündeki kayıp oranının;

Maluliyet aylığı açısından incelendiğinde 5510 sayılı kanunda belirtilen aylığa hak kazanımı için gereken şart çalışma gücünün % 60 oranında kaybolmuş olma durumudur. Çalışma gücünün % 60'ını kaybetmiş en az 10 yıllık sigortalı ve 1800 gün prim ödemesi yapmış sigortalı veya başkasının bakımına muhtaç durumda olan ve en az 5 yıllık sigortalı olup 900 gün prim ödeyen sigortalı malullük aylığına hak kazanabilir denilmiştir. Malul sigortalı bu aylığa hak kazanabilmek için bu maluliyetin sigortaya giriş tarihinden sonra vuku bulması gerekliliği de ayrıca yasada belirtilmekte ve bu maluliyetin de devlet kurum ve yetkili kişiler tarafından bir raporla beyan edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Maluliyet aylığı hesaplanırken yapılan temel uygulama prim ödeme gün sayısı 9000 günden az olan sigortalılar için 9000 gün üzerinden, 9000 gün ve daha fazla olanlar için ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden hesaplanarak bağlanır ifadesidir. Bu ifade incelendiğinde 9000 gün üzerinden hesaplanan maluliyet aylığı 25 yıllık hizmet süresine tekabül etmekte ve bağlanacak aylık oranı % 50 olarak hesaplanmaktadır. Buna ek olarak malul sigortalı bakıma muhtaç ise 10 puan ilave edilerek asgari % 60 oranında aylık bağlama oranına ulaşılacaktır. Buna karşılık Askeri Tekaüt Kanunu'na göre maluliyet hakkının kazanılmasında herhangi bir çalışma süresi şartı getirilmemiş, maluliyetin 5510 sayılı kanunda da olduğu gibi sigortalı olduktan sonra gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiştir. Malullük aylığının hesaplanması açısından Askeri Tekaüt Kanunu'nun 16. maddesinde tanımlanan ve 5510 sayılı kanunun % 60 oranındaki malullük koşuluna benzer durumda olan sigortalıya en üst derece olan aylığın bağlanacağı belirtilmiş ve yine aynı maddede geçen çalışma gücü daha az oranda maluliyet durumunda ikinci derece aylık bağlanacağı ve bahsedilen ikinci derece aylığa ek olarak hizmet süreleri 20 yıldan az ise çalıştıkları her yıl için aylıklarına 20'de biri kadar zam alacakları belirtilmiş. Takip eden maddede malul durumda olanlara ayrıca hizmet süresi 30 yıldan az 20 yıldan çok ise 30 yıla tamamlanacağı, 30 yıldan fazla ise 50 yıla tamamlanarak aylık bağlanacağı da belirtilmekte ve maluliyet durumları sadece askeri hizmette bulunamayacaklara ise en alt kademeden verilecek aylıklara

ek olarak maluliyet derecelerinin gerektirdiği ek ücretler eklenerek ödenmesi kararlaştırılmıştır.

4. 6. 3. Ölüm Sigortası Açısından Mukayese

5510 Sayılı 32. maddesi ölüm sigortasından sağlanan menfaatleri ve yararlanma koşullarını açıklamış olup devamında gelen 33. madde ise ölüm aylığının hesaplanmasını ve bu sigorta kapsamında 34. madde pay sahiplerine ne ölçüde paylaştırılacağını göstermektedir.

ölüm sigortasından sağlanan haklar ve yararlanma şartları
MADDE 32 - Ölüm sigortasından sağlanan haklar şunlardır:
a) Ölüm aylığı bağlanması.
b) Ölüm toptan ödemesi yapılması.
c) Aylık almakta olan eş ve çocuklara evlenme ödeneği verilmesi.
d) Cenaze ödeneği verilmesi.

Ölüm aylığı;
a) En az beş yıldan beri sigortalı bulunup, toplam olarak 900 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş,
b) Malûllük veya yaşlılık aylığı almakta iken veya malûllük veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanmış olup henüz işlemi tamamlanmamış,
c) Bağlanmış bulunan malûllük veya yaşlılık aylığı, sigortalı olarak çalışmaya başlamaları sebebiyle kesilmiş,
durumda iken ölen sigortalının hak sahiplerine, yazılı istekte bulunmaları halinde bağlanır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendine göre sigortalı sayılanların hak sahiplerine aylık bağlanabilmesi için ölen sigortalının genel sağlık sigortası primi dahil kendi sigortalılığından dolayı prim ve her türlü borcunun olmaması şarttır.
Ölüm sigortasından bağlanacak aylığın hesaplanması
MADDE 33- Sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine bağlanan aylığın hesaplanmasında;
a) Sigortalının almakta olduğu veya bağlanmasına hak kazandığı malûllük veya yaşlılık aylığı,
b) Malûllük veya yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra sigortalı olarak çalışmaya başlaması sebebiyle aylığı kesilen sigortalının ölüm tarihi esas alınarak 27 nci veya 29 uncu maddelere göre tespit edilecek aylığı,
c) 32 nci maddenin ikinci fıkrasının (a) bendi kapsamında malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olan sigortalının prim ödeme gün sayısı, 9000 günden az ise 9000 gün üzerinden, 9000 gün ve daha fazla ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden, 29 uncu madde hükümlerine göre hesaplanan aylığı,

esas alınır.

4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri ile 5 inci madde kapsamındaki sigortalılar için ayrı ayrıolmak üzere; sigortalıların ölümleri halinde ölüm sigortasından dosya bazında her yıl bağlanan aylıkların aylık başlangıç tarihinin ait olduğu yılın Ocak ayı itibarıyla yıl içine ait artışlar uygulanmaksızın hesaplanacak tutarları, yaşlılık sigortasından bir önceki yılın son ödeme ayında söz konusu sigortalılar için ayrı ayrı ödenen en düşük yaşlılık aylığından az olamaz. Sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç durumda malûl sayılarak aylık bağlanmasına hak kazanmış ise, birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinin uygulanmasında bu durum dikkate alınmaz.

Ölüm aylığının hak sahiplerine paylaştırılması

MADDE 34- Ölen sigortalının 33 üncü madde hükümlerine göre hesaplanacak aylığının;

a) Dul eşine % 50'si; aylık bağlanmış çocuğu bulunmayan dul eşine ise bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmaması veya kendi çalışmaları nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde % 75'i,

b) Bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan veya kendi çalışmaları nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış çocuklardan;

1) 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmayanların veya,

2) Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az % 60 oranında yitirip malûl olduğu anlaşılanların veya,

3) Yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızlarının,

her birine % 25'i,

c) (b) bendinde belirtilen çocuklardan sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenlerle, ana ve babaları arasında evlilik bağı bulunmayan veya sigortalının ölümü tarihinde evlilik bağı bulunmakla beraber ana veya babaları sonradan evlenenler ile kendisinden başka aylık alan hak sahibi bulunmayanların her birine % 50'si,

d) Hak sahibi eş ve çocuklardan artan hisse bulunması halinde, ana ve babaya çalışmaması ve gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde % 25'i oranında; çalışmayan ana ve babanın 65 yaşın üstünde olması, gelir veya aylık bağlanmamış olması halinde ise artan hisseye bakılmaksızın % 25'i,

oranında aylık bağlanır.

Sigortalı tarafından evlât edinilmiş, tanınmış veya soy bağı düzeltilmiş veya babalığı hükme bağlanmış çocukları ile sigortalının ölümünden sonra doğan çocukları, bağlanacak aylıktan yukarıda belirtilen esaslara göre yararlanır.

Hak sahiplerine bağlanacak aylıkların toplamı sigortalıya ait aylığın tutarını geçemez. Bu sınırın aşılmaması için gerekirse hak sahiplerinin aylıklarından orantılı olarak indirimler yapılır.

Ölüm aylığı açısından bakıldığında, hak kazanımı için en az 5 yıllık sigortalılık ve asgari 900 günlük prim ödeme koşulunun sağlanması gerekmektedir.

Aynı madde bağlamında Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise ölen kişinin rütbesinin Asteğmen ve daha üst rütbede olması koşulu getirilmiştir. 5510 sayılı yasada hak sahibi erkek çocukların ortaöğretim için 20 yaşına kadar yüksek öğretim içinse 25 yaşına kadar alabileceği aylık, Askeri Tekaüt Kanunu'nda da 20 yaşına kadar verilmiş ve her iki yasada da kız çocuklarına yetim aylıklarının evlenene kadar verileceği, evlenip boşansa dahi yeniden bu aylıkları alabileceği belirtilmiştir. Yine hak sahipliği açısından ana - baba ve eşler de her iki kanunda kapsam dahiline alınmışlardır. Bağlanacak olan dul - yetim aylıkları hesaplanırken 5510 sayılı yasa asgari 9000 gün üzerinden hesaplama yapmış, daha fazla prim günü olanlar ise ödemiş oldukları prim gün sayısı esas alınarak hesaplanmıştır. Bu maddeye karşılık Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise rütbelerine göre belirlenen aylıklar kanun içerisinde belirlenmiştir. Dul ve yetim aylıklarının ne oranda dağıtılacağı hususunda 5510 sayılı yasa çocuğu bulunmayan dul eşe % 75, çocuğu bulunan eşe % 50 oranında aylık bağlama oranı belirlemiş, çocuklara ise geriye kalan pay eşit olarak dağılacaktır denmiştir. Aylık bağlama miktarları Askeri Tekaüt Kanunu'nda ise miktar olarak detaylı şekilde belirlenmiş olup rütbe esasına göre dul ve yetimin ne kadar aylık alacağı belirtilmiştir.

SONUÇ

Tez çalışması kapsamında Türk sosyal güvenlik sistemi içerisinde sosyal sigortaların temelini oluşturan süreçler, gelişmeler dünya ve Türkiye kapsamında incelenmiştir. Ağırlıklı olarak modern sosyal sigortaların dünyada oluşumunu sağlayan, köken konumunda değerlendirilen ilk uygulamalar 19. yüzyıl sonlarında Otto Von Bismarck'ın şansölyeliği dönemindeki Alman İmparatorluğu'nda çıkartılan ilgili yasalarla başlatılmaktadır (1884 İş kazası sigortası, 1891 Malullük ve Yaşlılık sigortası kanunlarının uygulamaya koyulması). Bu yaklaşım tarım dışı sektörlerde özel kesime yönelik olarak ve kapsam genişliği yüksek olan özelliği açısından dünya bütününde olduğu gibi Türkiye içinde sosyal sigorta sistemlerinin oluşturulmasında öncü konumda değerlendirilebilecek önemde olduğu muhakkaktır. Ancak 19. yüzyıl sonlarındaki Alman uygulamasıyla modern sosyal sigortaların kurulduğunu savunmak, oldukça iddialı ve çeşitli yönleriyle yanlışlanabilir konumdadır. Tez çalışmamızın temel çıkış noktasını oluşturan ülkemizdeki Türk sosyal sigorta sisteminin tarihsel kökenleri açısından söz konusu yanlışlamayı yapmak imkanı önemli ölçüde mevcuttur.

Örneğin kronolojik olarak bakıldığında Bismarck dönemi Almanyası ile Osmanlı İmparatorluğu'nda oluşturulan sosyal sigorta sistemlerine kaynaklık edecek özellikteki sandıkların kuruluş tarihleri arasında ciddi süre farkları mevcuttur. Osmanlı askeri bürokrasisi kapsamında sosyal sigortaların başlangıç tarihini 1859 tarihli Askeri Tekaüt Kanunu ve 1866 tarihli Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi' ne kadar götürmek mümkündür. Hatta 1866'da ki başlığı takiben 1881'de yürürlüğe konulan ve bu defa sivil bürokrasiyi kapsam içine alan memurin sandığı nizamnamesinin kabulü de Bismarck Almanyası'ndaki uygulamalardan öncesine dayanmaktadır. Uzun vadeli sigorta kolları açısından konu ele alındığında milat olarak Askeri Tekaüt Sandığı'nın kurulduğu 1866'nın kabulü durumunda Bismarck Almanyası'nda malullük ve yaşlılık sigortasının yürürlüğe girdiği 1891 yılı arasında 25 yıllık (çeyrek yüzyıllık) zaman farkı bulunmaktadır. Uzun vadeli sigorta kolları açısından konu ele alındığında; Memurin Sandığı'nın kurulduğu 1881'in kabulü durumunda Bismarck Almanyası'nda malullük ve yaşlılık sigortasının yürürlüğe girdiği 1891 yılı arasında 10 yıllık zaman farkı bulunmaktadır. Bismarck

Almanyası'nda kısa vadeli sigorta kollarının başlangıcı ise iş kazası sigortasının 1884'te yürürlüğe sokulması ile gerçekleştiği düşünüldüğünde ise içeriğinde maluliyet sigortasını da barındırması sebebiyle Askeri Tekaüt Sandığı'nın arasında 18 yıl; Memurin Sandığı'nın yürürlüğe girmesiyle arasında 3 yıllık zaman farkı bulunmaktadır. O halde sistemin mevzuat yapısı çerçevesinde büyük ölçüde örtüşmenin gerçekleştiği Osmanlı ve Almanya uygulamalarının kronolojik sırasının, Osmanlı lehine gerçekleştiği açıktır. Diğer bir deyişle günümüzdeki modern sosyal sigorta sistemlerinin mevzuat yapısıyla büyük ölçüde örtüşen öncü uygulamalar içerisinde genel kabulün aksine Osmanlı uygulaması Alman uygulamasından önce gerçekleşmiştir.

Gerek ulusal gerekse de uluslar arası literatürde modern sosyal sigortaların kuruluşunun Bismarck dönemi Almanyasıyla başlatıldığı bilinmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere kapsadığı potansiyel sigortalı kesiminin genişliği açısından söz konusu yaklaşımların kabul edilebilirlikleri mümkün olmakla beraber mevzuat özellikleri açısından bu yaklaşımları birebir kabul etmek mümkün değildir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki 19. yüzyıl sonlarındaki Alman İmparatorluğu' nun demografik yapı özellikleri incelendiğinde şehir nüfusunun oldukça kalabalık olduğu, dolayısıyla başta sanayi olmak üzere tarım dışı sektör ve alt sektörlerin hem ülke ekonomisi içerisindeki ağırlığının hem de bununla paralel olarak ülke iş piyasası içerisindeki ağırlığının baskın olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak dönemin ekonomik yaklaşımını larissez-fare - larissez paire (bırakınız yapsınlar - bırakınız geçsinler) dir. Dolayısıyla da ülke ekonomisinde özel sektörün ağırlığı baskındır. Kamunun payının son derece sınırlı olduğu bir dönemde ve bir mekan kısıtında kamu kesimi (bürokrasi) kaynaklı olarak modern sosyal sigortaların başlangıcını beklemek mümkün değildir. Halbuki Osmanlı İmparatorluğu incelendiğinde; ülke yönetimi çerçevesinde geniş kapsamlı bürokratik kadro yapılanmasının mevcudiyetinin yanı sıra feshane örneğinde olduğu gibi çağdaşı Avrupa ülkelerinin aksine ülke içerisine kurulan sanayi kuruluşlarının dahi 17. yy Fransa'sında şekillenen ve Napolyon tarafından 19. yüzyıl da' da belirli ölçüde uygulanan kolbertizm akımında olduğu gibi devlet eliyle gerçekleştirildiği unutulmamalıdır. Böyle bir ekonomik, sosyal, demografik, siyasal yapı içerisinde modern anlamda sosyal sigortaların kuruluşunun

bürokrasi dışından başlamasını beklemek de oldukça güçtür. Nihayetinde uzun yıllar Osmanlı'da sanayi üretimini gerçekleştiren ve günümüzün küçük ve orta ölçekli işletmelerine belirli ölçüde de olsa denk kabul edilebilecek olan zanaatkarların oluşturduğu loncaların gerek ekonomi gerekse de bununla paralel olarak sosyal hayat içerisindeki ağırlıkları, özellikle 1838 tarihli Baltalimanı antlaşması sonrasında Avrupanın sanayi mamullerinin ülke içerisine serbest girişi ile birlikte zayıfladığından ve hatta yok olma noktasına geldiğinden, loncalar (gedik teşkilatı) cephesinden de böyle bir başlangıcın gerçekleştirilmesi olanaksızlaşmıştır

Mevzuat yapısı açısından bakıldığında büyük ölçüde günümüz Türkiyesi'ndeki sosyal sigorta sistemiyle örtüşen Osmanlı dönemi askeri ve sivil emekli sandıklarının, günümüzdeki mevcut sisteme temel oluşturma özelliklerini özetlemek yerinde olacaktır. Bu çerçevede:

1) İlk olarak her iki dönemdeki organizasyonlar devlet tarafından yürütülmektedir.

2) İkinci olarak devlet tarafından yürütülen söz konusu organizasyonlar aynı zamanda merkezi bütçeden ayrılmış olup kendi bütçeleri mevcuttur.

3) Üçüncü olarak kendi bütçelerini yapan bu organizasyonlar devlet tarafından kurulmalarına rağmen özerk statüdedir.

4) Dördüncü olarak bu özerk devlet kuruluşlarının kapsadığı sigortalılar, faaliyet alanı içerisindeki tüm çalışanları zorunluluk esasına dayalı olarak kapsamaktadır.

5) Son olarak bu özerk kuruluşlara üye olan sigortalılar, prim ödemek suretiyle riske karşı koruma satın almaktadırlar.

6) Her iki dönemdeki özerk sosyal sigorta kuruluşları da aynı sigorta kollarını mevzuatlarında barındırmakta olup bu sigorta kollarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

a) Uzun vadeli sigorta kolları olarak:

a. 1.) Yaşlılık sigortası

a. 2.) Ölüm sigortası

a. 3.) Maluliyet sigortası

b) Kısa vadeli sigorta kolları olarak

b. 1) İş kazası (geçici-sürekli iş göremezlik) ödenekleri

7) 1859'daki Askeri Tekaüt Kanunu'na 1866' da eklenen sandık kuruluşundan itibaren günümüze kadar geçen 148 yıllık süre boyunca, kurulan sandığın yerine kapsam değişikliği, eklemeleri - genişletilmesi - farklılaşması yapılmışsa da olsa mutlaka yenisi getirilerek süreklilik sağlanmıştır. Bu çerçevede kronolojiyi de aşağıdaki sırayla görmek mümkündür:

1. 1859 Askeri Tekaüt Kanunu (sandık ve prim kuruluşunun gerçekleşmemesi sebebiyle yarı sosyal sigorta sistemi özelliğinde)

2. Askeri Tekaüt Sandığı Nizamnamesi

3. Memurin Tekaüt Sandığı Nizamnamesi

4. Askeri ve Mülki Tekaüt Sandığı Nizamnamesi

5. 1909 Askeri Tekaüt ve istifa kanunu

6. 1930 'da 1683 Sayılı Askeri ve Mülki Tekaüt Hakkında Kanun ile Sivil ve Askerlerin Emeklilik İşlemleri

7. 1945 İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu

8. 1949 Emekli Sandığı Kanunu

9. 1949 İhtiyarlık Sigortası Kanunu

10. 1965 Sosyal Sigortalar Kanunu

11. 1971 Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu

12. 1984 Tarım SSK- Tarım Bağkur

13. 2006 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (sosyal güvenlik kurumu çatısı altında kamu tarafından yürütülen tüm sosyal sigorta kurumlarının tek çatı altında birleştirildiği ve tek mevzuatta toplandığı günümüzdeki nihai nokta).

Yukarıda özetlenen mevzuat yapısındaki örtüşmeler ile kronolojik olarak yaşanan süreklilik dikkate alındığında mevcut Türk sosyal güvenlik sistemi içerisinde primli rejimi oluşturan sosyal sigortalar sisteminin kökeni olarak bir buçuk asra yaklaşan kökü geçmişiyle Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki uygulamaları aramak yanlış olmayacaktır. Elbette Bismarck dönemi Almanyası'ndaki sosyal sigorta sisteminin teşkilinin de belirli ölçüde katkısının kabulü mümkündür. Ancak bu çalışma kapsamında analiz edilen dönemsel mukayeseler ışığında ağırlıklı olarak köklü tarihi geçmişimizi aramamız yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

Askeri tekaüt Kanunu (1859),Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi

Süreli Yayınlar:

Düstur, I. Tertip V. Zeyil

Makale ve Kitaplar:

Acun, Fatma (2002), "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", Türkler, Cilt II, 899-908.

Acun, Hakkı (2011), " Türk Kültüründe Taş Türler, İslam Ansiklopedisi, 40: 142-144.

Akgeyik, Tekin (2006), "Sosyal Güvenlikte Reform eğilimleri: Geleneksel Sistemlerden Bireysel Emeklilik Programlarına Dönüşüm", İ. Ü. Sosyal Siyaset Konferansları, 51. Kitap, 47-99.

Akkaya, Yüksel (2006), Sosyal Güvenlik Üzerine Aykırı Notlar, İFMC İktisat Dergisi, 478: 15–17.

Akyol, İbrahim Hakkı (1999), "Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji", s. 511-571, Tanzimat II, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Akyüz, Ferhat (2008), "Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel dönüşümü", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1 (5): 58-70.

Alkin, Erdoğan (1980), Turkey' s International Economic Relations, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Alper, Yusuf (2013), Türk Sosyal Güvenlik Sistemi – Sosyal Sigortalar Hukuku, 5. Baskı, Dora Yayınevi, Bursa.

Alper, Yusuf (2014), ”Sosyal Güvenlik”, s. 203–238, Sosyal Politika, Edt. Aysen Tokol ve Yusuf Alper, 5. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.

Arsal, Sadri Maksudi (1999), "Teokratik Devlet ve Laik Devlet", s. 59-95, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Ateş, Metin (2013), Sağlık Sistemleri, Beta Yayınları, İstanbul.

Aybay, Rona (2012), Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen Yaşamı, Eylemi, Öğretisi, Alfa Yayınevi, İstanbul.

Aydın, Veli (2001), “Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler” A. Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, sayı: 12, s 65-104.

Aynural, Salih (1996), "18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Esnafında Üretim Anlayış ve Organizasyonu", İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, 46 (38/13-93): 355-362.

Baban, Şükrü (1999), "Tanzimat ve Para", s. 211-262, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Baer, Gabriel (1963), “Türk Loncalarının Yapısı ve Bu Yapının Osmanlı Sosyal Tarihi İçin Önemi”, A. Ü. SBF dergisi, 8 (14): 99–119.

Bagwell, Philip ve G. E. Mingay (1971), Britain and America 1850-1939 a Study of Economic Change, Routledge & Kegan Paul Ltd., London

Behar, Cem (1996), Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu, DİE Yayınları, Ankara.

Belgesay, Mustafa Reşit (1999), "Tanzimat ve Adliye Teşkilatı", s. 211-220, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Bilsel, Cemil (1999), "Tanzimat'ın Harici Siyaseti", s. 661-701, Tanzimat II, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Büyükboyacı, Yusuf (1986), "Türk Esnafının Sosyal Yapısı ve Sosyal Değişme Temaülleri", İstanbul Üni. Sosyoloji konferansları 21. Kitap. 159–170.

Casteras, David Khoudour (2005),"Welfare State and Labor Mobility: The Impact of Bismarckís Social Legislation on German Emigration before World War I",Allied Social Science Associations meeting, Philadelphia, January 7-9

Çam, Esat (1993), Devlet Sistemleri, Der Yayınları, İstanbul

Çiftçi, Murat (2000a), "Neo liberal akımların kapitalizmin İngiltere dinamikli gelişimi bazlı analizi ve Modern Ekonomik Yapıyı Açıklama Kabiliyeti Üzerine Düşünceler", İsead Sosyo-Ekonomik Analiz Dergisi, 1: 1-4.

Çiftçi, Murat (2000b), "Gayri Fiskal Amaçlı Maliye Politikası Aracı Olarak Varlık Vergisi Uygulamasının Ultra Disiplinel Bazlı Analizi ", İsead Sosyo-Ekonomik Analiz Dergisi, 1: 8-15.

Çiftçi, Murat (2008), "Mekan Kısıtı Altında Ekonomi - Politiğin Zamansal Kısıtsızlığı Ve Dönemsel Bir Karşılaştırma: (Hanedanlıktan Cumhuriyete "1840 – 1863 & 1980 – 2001" İç Borçların Dış Borçlara Çevrilmesi Süreci)", İ. Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 51: 103-148.

Çiftçi, Murat (2009a), Son Genişleme Öncesinde On İki Yeni Üyenin AB' ye Uyum Sorunu Üzerine Değerlendirmeler, İ. Ü. İktisat Bölümü Yayınları, İstanbul.

Çiftçi, Murat (2009b), "The Effect of Greek and Armenian Immigration Movement to Base on Nation-State in Turkey: Evidence from Ethno – Cultural Structure of Ottoman Provinces In 1897", Turkish Studies – International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Academic Journal, 4 (8): 871-895.

Çiftçi, Murat (2011), "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Özel Mülkiyet ve Yapısal Özellikleri", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6 (3): 623-644.

Çiftçi, Murat ve Mustafa Tekin (2009), "Gini Eşitsizlik Katsayılarıyla Cemaatlerin 19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Vilayetlerindeki Coğrafi Dağılımları", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10 (1), 41-56.

Demir, Galip (1994), "Ahilik", Ahilik Yolu Dergisi, 86, İstanbul.

Dilik, Sait (1988), "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 43 (1): 41-80.

Dumont, Rene (1976), Uçurumun Kıyısındaki Dünyamız, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul.

Durhan, İbrahim (2002),"1838 Tarihli Osmanlı-İngiliz Ticaret Sözleşmesi ve Sonuçları", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(4): 77-104.

Ereğli Kömür Madeni Hümayunu Nizamnamesi, İstanbul Deniz müzesi Arşivleri "Demirbaş Numarası: 13385"

Ergenekon, Çağatay (2000), Emekliliğin Finansmanı, Tügiad yayınları, İstanbul.

Ergin, Feridun (1980), Kredi Sistemi, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Erkan, Gönül (2005), "Tabhane", Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 16 (2): 53-56

Ersöz, Halis Yunus (2003), "Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı", İÜİFM", 53: 2, 119–144

Ertürk, Atabey, Selin (2012), Sağlık sistemleri ve Sağlık Politikası, Gazi kitabevi, Ankara.

Feldstein, M ve Liebman, J. B. (2002), Handbook of Public Economics, Edt. A. J. Auerbach ve M. Feldstein, Elsevier Science B. V., 4:2246-2275.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1999), "Tanzimatta İçtimai Hayat", s. 619-659, MEB Yayınları, İstanbul.

Giddens, Anthony (1998), Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım, 5.bs, Çev. Ruhi Esengün ve İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Goldstein, Sydney ve Sly, David (1975), "İntroduction" p. 17-40.

Gökbilgin, M. Tayyib, (1977), Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış, İÜEF. Yayınları, İstanbul.

Güngör, Fatih ve Metin Özuğurlu (1997), Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma metinleri, No. 3.

Güran, Tevfik (1995), İktisat Tarihi, Acar Matbaacılık yayıncılık Hizmetleri, İstanbul.

Güran, Tevfik (1997), Osmanlı İmparatorluğunin İlk İstatistik Yıllığı 1897, DİE Yayınları, Ankara.

Güran, Tevfik (2003), Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918, DİE Yayınları, Ankara.

Güvercin, Cemal Hüseyin (2004), "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye' de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi, A. Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası, 57(2): 89-95.

Güzel, Ali ve Ali Rıza Okur (1990), Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Halaçoğlu, Yusuf (2002), "Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı", Genel Türk Tarihi, 6: 171–174.

Işık, Hayriye (2009), “Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü”, Akademik Bakış Sosyal Bilimler e-Dergisi, 16: 1-10

Kara, Murat (2013),” Osmanlı İmparatorluğu’nin Son Döneminde Ereğli Kömür Havzası (1829-1920)”, History Studies, 5(1): 223-249.

Kaya, Ersin, Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli”, T. C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım uzmanlık tezi.

Kazıcı, Ziya (1978) Diyanet dergisi, 17 (4): 250-255.

Kennedy, Paul (1999), Yirmi Birini yüzyıla hazırlanırken, Çev. Fikret Üçcan, 3.bs, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara

Keser, Aşkın (2009), Çalışma Psikolojisi, Ekim Yayınevi, Bursa.

Keskin, Özkan (2011),” Osmanlı İmparatorluğu’nde Maden Hukukunun Tekâmülü (1861-1906)”, A. Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 29:125-148.

Keyfitz, Nathan (1979), "Long range projections: Models, Pitfalls, Possible break-through", p.107-121, Prospects of Population: Methodology and assumptions, United Nations, New York.

Kiraz, Ahmet ve Nuray Talu (2008), ”Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması”/ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. 2, 108-126.

Koray, Meryem (2000), Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Kovancı, Onur Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları, Mülkiyeliler birliği vakfı yayınları, Temmuz 2003, Ankara,

Kozak, İbrahim Erol (1992), “İşçi Sendikalarının Tarihi Gelişimi”, İ. Ü Sosyal Siyaset Konferansları, 37–38. Kitap, 63–81.

Köse, Saffet (2013), "Nefse Karşı Onurlu Duruş: İffet", Din ve Hayat, 19: 4-9.

Kurtuluş, Hatice (2008), “Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi”, İFMC İktisat Dergisi, 499: 25-33.

Kuşçu, Afşin Revanoğlu (2011), Türkiye Sigorta Analizi', Internatıonal Conference on Eurasıan Economıes, 139-142

Kutal, Metin (1977), ”Türkiye' de Sosyal Güvenlik ve Başlıca Sorunları” s. 201-216, Fındıkoğlu Armağanı, İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Küçük, Eşref (2005), Roma Hukukunda Augustus Zamanına Kadar Derneklerin Hukukî Durumu, A. Ü. Doktora Tezi.

Küçükkalay, Mesut, (1997),”Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (2): 51 - 68

Maddison, Angus (2006), The World Economy Volume 1: A MILLENNIAL Perspectıve Volume 2: Hıstorıcal Statıstıcs, Development Centre Studies

Magee, John H. (1942), Life İnsurance, Richard D. Irwin İnc., Chicago

Mahiroğulları, Adnan (2008), “Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri”, Sosyal Siyaset Konferansları, 54. Kitap, 139-154.

Mısırlı, Mustafa Bayram (2003),” Gerçek Demokrasi Olanağı: Paris Komünü, Praksis Kapitalizm ve Demokrasi, 10: 105-122

Okandan, Recai G. (1999), "Amme Hukukumuzda Tanzimat Devri", s. 97-128, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Özcan, Tahsin (2006), “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, İ.Ü. İlahiyatFakültesi Dergisi, 14: 103 - 121.

Özdem, Ragıp (1999), "Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz: Fikri Nesir Dilimizin Gelişmesi", s. 859-931, Tanzimat II, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Özdemir, Ali M. (2004), "İklim Değişmeleri ve Uygarlık Üzerindeki Yansımalarına İlişkin Bazı Örnekler", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1): 173-192.

Özdemir, Biltekin (2010), Osmanlı İmparatorluğu Dış Borçları, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Özdemir, Süleyman (1998), ” Türkiye' de Zorunlu Çalışma Uygulamaları”, Sosyal Siyaset Konferansları, 41-42 (1): 181-214.

Özger, Yunus (2011), “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kara Ordusunda Emeklilik İşlemlerine Dair Yapılan Düzenlemeler ve 1881 Tarihli Tekaüt Kanunnamesinin Tahlili”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (30), 201-237.

Özger, Yunus (2011), Osmanlı Ordusunda Emeklilik sistemi ve Askeri Tekaüt Sandığı, IQ Yayıncılık, İstanbul.

Özkiraz, Ahmet ve Nuray Talu (2008),” Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 3(2): 108-126

Öztürk, Nazım (2010), “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, Çalışma ve Toplum Dergisi. 24: 59-90

Öztürk, Nurettin (2002), Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7: 43-56.

Pala, Cenk (1996),” OSMANLI İmparatorluğu'nda Tarımsal Örgütlenme, Ekonomik Yaşam Dergisi, 7(21): 39-69.

Pamuk, Şevket (1995), 19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti, DİE Yayınları, Ankara.

Pamuk, Şevket (2000), İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, DİE Yayınları, Ankara.

Polanyi, Karl (1986) Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, Çev. Ayşe Buğra, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Richardson, Henry S. (1960), Economic and Financial Aspects of Social Security, University of Toronto Press, Toronto.

Rosanvallon, Pierre, (2004), Refah Devletinin Krizi, Çev: B. Şahinli, Dost Kitabevi, Ankara

Rousseau, J,J (1999), Toplum Sözleşmesi,Çev. Alpagut Erenuluğ, Öteki Yayınevi, İstanbul.

Sallan Gül, Songül (2000), ”Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri “A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 40 (3-4): 51-66.

Sarc, Ömer Celal (1940), ”Tanzimat ve Sanayimiz", s. 423-440, Tantimat ve Sanayimiz, MEB Yayınları, İstanbul.

Saruyer, Nilsun (2011), "Hayırsever Tüketici Davranışı - Çanakkale Örneği", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6 (2): 255-268.

Serter, Nur (1994), “Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet”, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Shepard, Clough B. (1968), Eonomic History of Europe: Twentieth Century, Thomas Moodie and Carol Moodie (Edt.), Walker and Company, New York

Siyavuşgil, Sabri Esat (1999), "Tanzimatın Fransız Efkarı Umumiyesinde Uyandırdığı Akisler", s. 747-756, Tanzimat II, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Sungu, İhsan (1999), "Tanzimat ve Yeni Osmanlılari", s. 777-857, Tanzimat II, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Suvla, Refii Şükrü (1999), "Tanzimat Devrinde İstikrazlar", s. 263-288, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Şahin, Musa (1986), "Sosyal Değişmede Vakıfların Rolü", İ. Ü. Sosyoloji konferansları, 21. Kitap, s. 231–247.

Şeker, Cengiz (2011), Ortaçağ Batı Avrupa Esnaf Loncaları ve Ahi Teşkilatı, Ahilik (içinde) - Ed: Baki Çakır- İskender Gümüş, Kırklareli Üniversitesi Yayınları, Kırklareli.

Şeker, Murat (2007)," Osmanlı İmparatorluğunde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Dergisi, 8(2): 115-134.

Şenocak, Hasan (2010), "Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 56: 410 - 468.

Tabakoğlu, Ahmet (1994) Türk İktisat Tarihi, 2. bs. Dergah yayınları, İstanbul.

Tabakoğlu, Ahmet (2009) Türk İktisat Tarihi, 9. bs. Dergah yayınları, İstanbul.

Tabakoğlu, Ahmet (2003), "Klâsik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi", Vakıf Sempozyumu Kitabı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Taft, Donald R. ve Richard Robins (1955), İnternational Migrations-The İmmigrant in the Modern World, The Ronald Press Company, New York.

Talas, Cahit (1975),"Cumhuriyet Döneminde Sosyal Politika",s.835-868,Cumhuriyetin Ellinci Yılında Türkiye' de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, Ankara 28-31 Ocak 1974, A. Ü. SBF yayınları, Ankara.

Talas, Cahit(1990): Toplumsal Politika. İmge Yay. Ankara,

Taner, Tahir (1999), "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", s. 221-232, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Tarım, Ertuğ Zeynep (2000), "İmaret", İslam Ansiklopedisi (22) 219-220

Taşkın, Figen (2013), Kırım Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nin Hububat Ürünün İhracatını Yasaklaması", Studies of The Ottoman Domain, 3 (4): 18-36.

Temin, Peter (1996),"Two Wiews of the British Industrial Revolution", National Bureau of Economic Research, Historical paper (81), 63 - 82.

Tengirşenk, Yusuf Kemal (1999), "Tanzimat Devrinde Osmanlı İmparatorluğunin Harici Ticaret Siyaseti", s. 289-320, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Terzioğlu, Arslan (1992), "Bimaristan", İslam Ansiklopedisi, (6) 168-178

Toprak, Zafer (2000), "Osmanlı İmparatorluğu' nde Sayılaşma Ya da Çağdaş İstatistiğin Doğuşu", s. 96-112, Edt. Halil İnalcık ve Şevket Pamuk Osmanlı İmparatorluğunde Bilgi ve İstatistik, DİE Yayınları, Ankara.

Torun, İshak (2003), "Endüstri Toplumu' nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sina-i Faktörler", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, s. 181 – 198.

Tuna, Orhan (1979), "Küçük Sanatlar ve Problemleri", İ. Ü Sosyal siyaset konferansları, 30. Kitap: 1-18.

Tuna, Orhan (1986), İktisadi Kriz – Depresyon ve Neticeleri, İ. Ü Sosyal siyaset konferansları, 35-36. Kitap: 19-32

Tuna, Orhan (1987), "Avrupa Kominizmi, İÜİFM, 43 (1-4): 261-281.

Tuna, Orhan (1988), "Sanayi Kapitalizminin ilk dönemlerinde işçilerin durumu" İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası, 44 (1-4): 1-15.

Tuna, Orhan ve Nevzat Yalçıntaş (1994), Sosyal Siyaset, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Ulutaş, Songül (2012), "19. Yüzyılın İlk Yarısında Kapitalist Ticari İlişkilerdeki Dönüşümün Tarsus'taki Yansımaları (1839-1856)", Tarih İncelemesi Dergisi, 17 (2): 499-525.

Ülken, Hilmi Ziya (1999), "Tanzimattan Sonra Fikir Hareketleri", s. 757-775, Tanzimat II, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Veldet, Hıfzı (1999), "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", s. 139-209, Tanzimat I, 2. bs., MEB yayınları, İstanbul.

Williamson, Jeffrey. G. ve Clingingsmith, David, (2005). India' s Deindustrialization in the 18th and 19th Centuries, Harvard Institute of Economic Research, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

Yazgan, Turan (1975), "Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik", İ. Ü. iktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Yazgan, Turan (1977), Görüşler, Kutsun Yayınevi, İstanbul.

Yazgan, Turan (1977), Sosyal Sigortalar, İ. Ü iktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Yazıcı, Abdurrahman (2014)," Arazî Kanunnâmesi (1274/1858) ve İntikal Kanunlarıyla İslam Miras Hukukunun Mukayesesi", Ekev Akademi Dergisi, 18(60): 449-470.

Yıldırım, İsmail (2001),"Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 11(2): 313-326.

Yılmaz, Gaye (2005)," Emek Göçünün Tarihsel Arka Planı Ab' deki Göçmen İşçilerin Durumu",Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1-7.

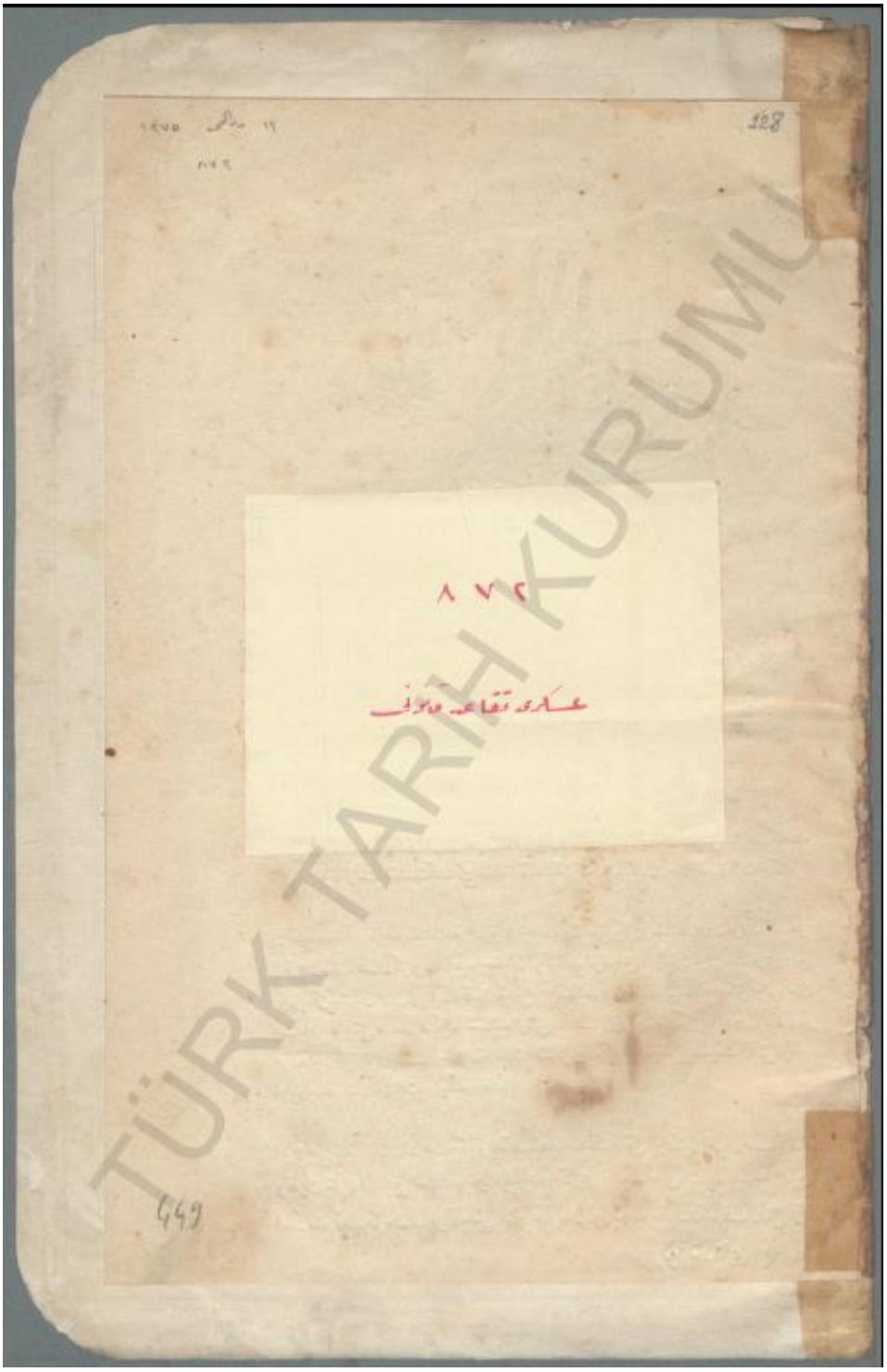
Zaim, Sabahaddin (1986), "Sanayileşme Modelinin Endüstriyel Münasebetlere Tesiri", Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc' a Armağan, 103-140.

Zengin, Eyüp; Ayhan Şahin ve Salih Özcan (2012), "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları" Yönetim ve Ekonomi, 19 (2): 133-142.

Zeytinoğlu, Erol (1976), İktisat Tarihi, Met/er/ Matbaası, İstanbul.

EKLER

1. Askeri tekaüd kanunu (19 zilhicce 1275) 20 Temmuz 1859 ve Transkripsiyon

٨٧٢
عسكرى تقاعد تلوف
TÜRK TARİH KURUMU

﴿ مقالهٔ اولی ﴾

﴿ ملاک عسکریه کسب قدم ایدنلره تخصیص اولنه جق تقاعد معاشلری ﴾

﴿ فصل اول ﴾

﴿ قدم معاشنه استحقاق شرائطی ﴾

بر نجی بند کافهٔ ارکان وامرا وضابطاندن هر کیم اولوایسه اولسون ملاک جلیل عسکریه کاملا اوتوز سنه خدمت بلدیکی حالده تقاعدلك معاشنه کسب صلاحیت ایده جکدر

ایکنجی ماده فرعه لفظامادهٔ همایونی احکامنجه سنی بکری یاشندن دون اولان کسنه لر یا فرعه ملاک عسکریه الفیه جقدن وکوکلو ولهٔ رقی یازیلمش عسکری دنی اون سکز یاشندن اشاغی ایسه قبول وتحریر فائیه جقدن تقاعدلکه استحقاق ویره جك سنه لری بو ایکی مندن بدأ الیه حساب اولنوب عسکری اون سکز دن دون اولهٔ رقی هر نصوصله اولوایسه اولسون ملاک عسکریه کیروب خدمتی سبقت ایتش اولانلر اولوایسه شایان اعتبار اولیه جقدر

اوچنجی بند شاید عساکر بریهٔ شاهانه سلکنه نقل اولنمش امرا وضباطان ونفرات بحریه اولدیغی حالده بونلرك ایضا ایله حکمی خدمتی مدتی اخبوقاونامهٔ همایون احکامنه تطبیقا حساب اولنه جغی مثلو تقاعدلرینی اول بحریه سلکنده سبقت ایتش اولان

﴿ خدمتی ﴾

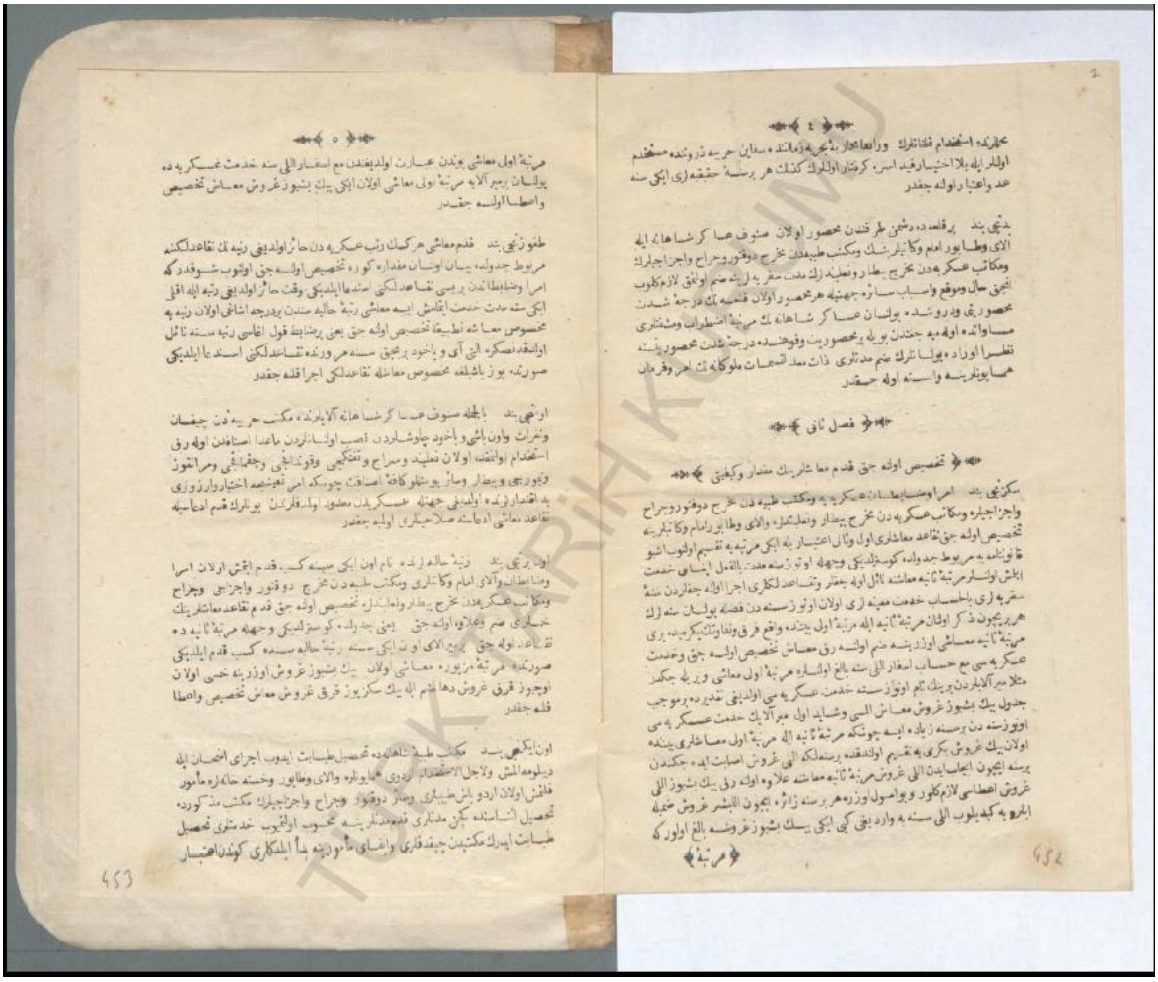
﴿ ۳ ﴾

خدمتی دنی عساکر بریهٔ شاهانه تقاعدنامه سی احکامی موجبنجه حساب اولنه رق خدمت بریهٔ عسکریه دنم وعلاوه اولنه جقدر

درد نجی بند بالجمله مکاتب عسکریه شاهانه ده تحصیل فنون حربیه ایدوك ارکان حربیه صنفنده وآلایلره نقل اولنان وباخود آلایلره منسوب اولوب لکن مستخدم بولندقلری ضابطلك مکاتب مذکوره اعدادیه یه کذلك ایدن معاشلری عدد واعتباراً تقریب فقط حربیه لرنده امرار ایلمکلری مدت مدیده شدت حرکتنه ملازمتله جقدر

بشنجی بند مثلاً ولدنجه بر قائمقام جسیم طاهور بریه عساکر دویمه لك تالی منزلی دنی سلاح التهده دعون اولنه رق زیاده ضابطه احتیاج کوستریلیکی وقانونا تقاعد اولانلر من ضابط استخدامی اراده سنیه لرینه بیورلدیغی حالده کرك قدم جهتیله وکرك سائر طرقله تقاعد سبیله تقاعد اولان امرا وضابطلك معلوماتلی وایشه یرایلرندن استکفی اولهٔ رقی ملاک عسکریه الیه نائل اولدقلری معاشه نائل اولدقلری تاریخدن تکرار ملاک عسکریه کیرد کاری تاریخ یازیلمه مرور ایدن زمانی خدمت فعلیهٔ عسکریه لری حسابدن عد اولنیه جقدر

التنجی بند صنوف عساکر نظامیه وردیمهٔ شاهانه دن محاربه یه مأمور امرا وضابطان ونفرات ایله آلای وطابور اسلری یالکی وطابوردکلرینك وکتب طبیه دن مخرج دوختور وجراح واجزا جیلرك ومکتب حربیه دن مخرج یاور وطابور اولمیه رق سنهٔ محاربه لری وجه آتی اوزره حساب اولنه جقدر شویله که اولا آلای وطابور جه یعنی هیئت نظامیه اوزره قاعده سفره حرکت وعود یتمایه وبنه اول سفره محاربه وقوعبولوایسه اون محاربه لك وقوعندن اعتبارا مرور ایده جك اون ایکی ماه مدتی اصل خدمت حقیقیه دن عد یتمه یرمنه دنی مدت اعتباریه ضم اولنه رق اشو سنهٔ اعتباریه ندت عسکریه اولان اوتوز سنه دن اول محسوب اولنوب اوتوز سنه منتی اکمال ایتش ومرتبهٔ نائبه معاشنه کسب استحقاق ایتش اولانلر اوتوز سنه مدت حقیقیه زی اوزرینه علاوه اولنه جقدر ودکر اولنان اون ایکی آی ظرفنده اولنکی محاربه زدن صکره محاربات سائره وقوعبولنمه سی ایکی سنه دن یا بلوب سنه کور اون ایکی آی تجاوز ایدن صکره محاربه وقوعبولوایسه یینکاریه لك وقوعندن اعتبارا مرور ایده جك اون ایکی آی دنی کسرك ایکی سنه عد اولنه جقدر ویا اصول حرب اوزره سفر برلو فرق ممالك اجنبیه یه داخل اولانلرك وممالك محروسهٔ شاهانه لك سائر محاری اهالیسندن عراق وحجاز اردوی همایونی دائره سنه احضار جزیره وشام ایالتی غرب ایالتنده استخدام اولانلرك وبالعکس عراق وحجاز اردوی همایونی دائره سنه احضار شام ایالتنده وبیا بده وطرابلس غرب ایالتلرندن مالك محروسهٔ شاهانه لك سائر

﴿ ۸ ﴾

حواله واردو مجلسنده دینی تدقیقات کامله ایجاب ایدن الای مجلسی مضطره سی تصدیق اولندیغی حالده انهای مشیری افندی حضرتلری مذکور مضطرلرك الیه برابر مقام جلیل سرعسکری به تقدیم ایلمسی و بوصورته اثبات مدعا ایلمسی لازمه دن اولهجقدر

شرط خامس اردوده منسوب اولدیغی امرا وضابطان طوغریدن طوغری یه مقام جلیل سرعسکری یه مراجعت ایتمك ایجاب حالدن اولمغله موعی الیهك اولسایده اولان مرتبه لرك اوزرینه او چنجی شرطده بیان اولنان تدقیقات لازمه اجرا ایتدیرلمك اولمه حق ومربوط جدولده محرر درجه لرك منفاعده اولهجقلرك تحریجه وعلت وستطلقلرینه کوره مکتب طبیه شاهانه نظارتجه سی طرفندن تحدید وبیان قلنه جقدر

اون درد نجی بند فهم اعتبار یله ومعلومیت وبحر وحیث وسقطلق جهتلریله تقاعد معاشی تخصیص اولنه حق اولان امرا وضابطان وقتران عسکریه ومکتب طبیه ده تحصیل ایله خدمت عسکریه یه تعیین اولنمش دوقتور وجراح واجزاجیلر ومکاتب عسکریه دن چیقمش بیطار ومعلملر والای وطاپور امام وکاتبلردن ایکی کوردی اعمی اولان وبا القریله ابقا قلندن بری قطع لوازمش وباخود سیئون معطل اولهرق کلیا عاطل وساقط اولمش بولنان تمرلك راتبلری کارتخدندن اعتبارا تقاعد معاشه استحقاق اولهجقدر

اون بشنجی بند اون درد نجی بنده ذکر اولان درجه لرده سقط اولمیوب فقط ایکروده بنده خدمتنه کوره یتلسی محالی اولمق اوزره خدمت فعلیهٔ عسکریه ایفا سنه غیر متقدر بولنان فریقدن تاملازم ثانی یه قدر بالجمله امرا وضابطان ومکتب طبیه ده تحصیل فنون ایتمش دوقتور وجراح واجزاجیلر ومکتب حربیه ده تحصیل فنون ایلیسان بیطار وتعلیمدار وکرك سلك عسکریده خدمت ایتمك وکرك اخرصورته تعیش آلهه بتلکندن عاجز اولان ملازم ثانی دن اشاغی جمیع کوچك ضابط واونباشی ونفر ات معلولیت وسقط لق تقاعد معاشنه مستحق اولهرق صورت مأزونه الیه معلولیت معاشنه کسب سلاحیت اولنه بیه جقدر

﴿ فصل ثانی ﴾

﴿ سقط وخلیل اولانلره تخصیص اولنه جق معاشلرك مقداری ﴾

اون التنجی بند کوزلرینك هیچ بری سالم اولانلق درجه ده سقطلغمش بولنان وایکی الی و یاایکی ایاغی کرك جراح اعرفنه کسدیرلمش وکرك هیچ اسلحه یرامیه جق هیئتده عملدن قالمش اولان امرا وضابطان وقتران عسکریه ومکتب طبیه ده تحصیل فنون ایدرك

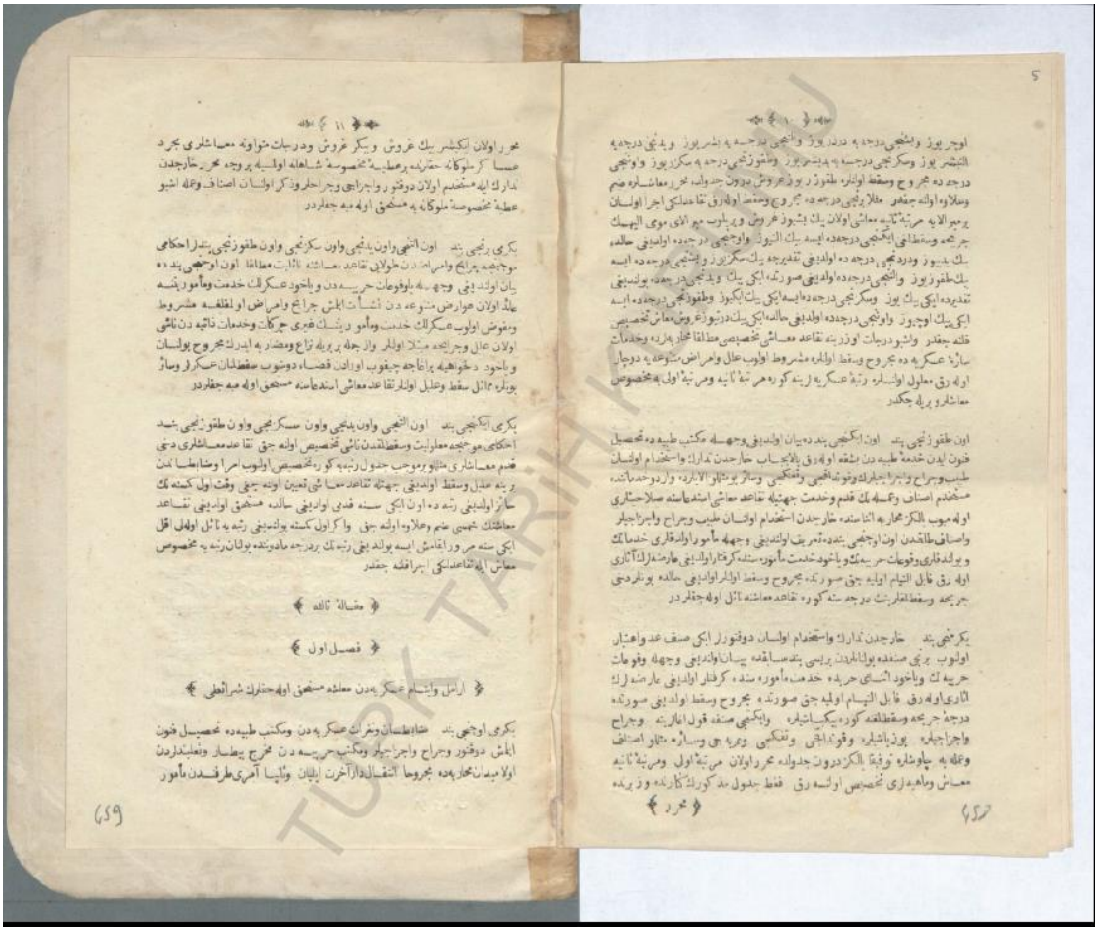
﴿ تعیین ﴾

﴿ ۹ ﴾

تعیین اولنمش دوقتور وجراح واجزاجیلر ومکاتب عسکریه دن چیقمش یمار ونعلبدار والای وطاپور امام وکاتبلری مدت خدمتلری قدر اولورایسه اولسون سلولیلرینه مکافاة مرتبهٔ اول معاشلری ویرلدیکی حالده عضویی ضایع ایتمش واخود موجود ایسه ده کلیا عاطل ساقط اولهرق معدوم حکمنده واخود ویرلمه مادن صورك بولنمش اولانلره کذلك جدول مذکور موجبنجه مرتبهٔ ثانیه معاشلری اعطا اولنوب یوندن قضیه اشو مرتبهٔ ثانیه معاشله تقاعد اولهجق علیل وسقطلرك خدمت عسکریه لری بکرمی سنه‌دن دون ایسه بر سنهٔ استخدامیه ایچون مرتبهٔ ثانیه ایله مرتبهٔ اول بینلنه اولان تفاوتك بکرمی برقوندن برقوق منه وصلاوه اولهجق واکر یوقاریدك مدت عسکریه لری بکرمی سنه یه بالغ اولمش اولادیغی تقدیرجه مرتبهٔ اول معاشلر یله تقاعدلکلری اجرا قلنه جقدر

اون یدنجی بند فرقدن ملازم ثانی یه کلنجه کافهٔ ضابطان عسکریه ایله مکتب طبیه دن تخرج دوقتور وجراح واجزاجی ومکتب حربیه دن تخرج یوزباشی ونعلبنه اردن ویکی درجه ده یعنی خدمت عسکریه لری ابتدایه متقدر اولهمدیجق صورتله تحار یارده وخدمات عسکریه اغورلرنده بحروح وعللی اولوب مرتبهٔ ثانیه معاشنه نائل اولمق ایچون مطلوب اولان ایتوز سنه خدمت استخدامیه یه واصل اولمیانلرك مدت خدمتلری اوتوز سنه‌دن قدر دون اولورایسه اولسون اوتوز سنه یه مخصوص مرتبهٔ ثانیه واوتوز سنه‌دن زیاده اولدیغی صورتده الی سنه‌دن قدر اولورایسه اولسون الی سنه یه مخصوص مرتبهٔ اول معاشلریله تقاعدلکلری اجرا قلنه جقدر

اون سکزنجی بند یرالی وبایاغی مقطوع وباخود سه یوم حکمنده وباخود یونار و معادل موردنده مجروح وسقط اولانلره تخصیصی لازم کلان معاشلرالیه یه مظاهر مجروح وسقطلره نسبتله لك اشاغی درجه ده یعنی بالکز عسکرلکنده استخدام اولونمیه جك مرتبه ده اولان مجروحلره تخصیصی ایجاب ایدن معاشلرك مقداری مربوط جدوله کوسترلمش ایسه ده مقطوع وباخود معدوم الید اولانلر مجروح وسقطلرالیه بروجه محرر لك اشاغی درجه ده مجروح وسقط اولانلرینده شدید والنسبه خفیف اولدقری متعدد درجه لره جرایحه مبلا اولدقلری ظهور ایده یکی امور طبیه دن اولدیغنه مبنی اشو نهایت درجه لرینده اولمقله تفاوت درجه لره جریحه مبلا اولان امرا وضابطان وقرانه تخصیصی کوسترلان مرتبهٔ ثانیه معاشلری اوزرینه جریحه وسقطلقلرینك شدت وخفتنه کوره ضم وصلاوه اولمق اوزره مربوط جدول زیرده کوسترلمکله وجهله اون درجه تعیین قلنوب اشو اون درجه لك برنجی درجه سی داخل جدول اولمدیغی درجهٔ مذکوره ده مجروح اولانلره دون جدولده کزر القدار معاشلر ویریله جك وایکنجی درجه ده مجروح وسقط اولانلره یوزر واوچنجی درجه یه ایکیشر یوز وردنجی درجه یه

اوچ یوز وطقسانجی درجه به دوردیوز وایکیوز درجه به بشر یوز ویدیوز درجه به التشر یوز وسکز یوز واوچیوز درجه ده مجروح وسقط اولنلر طقوز یوز وطقسان جدول مخرم معاشلره ضم وسلاوه اولنه جقدر مثلا یوزیکی درجه ده مجروح وسقط اولدقی تقدیرجه اجرا اولنان یرمیالیه مرتبه ثانیه معاشی اولان یك یوز غروش ویرلوب بو اقای موی الیهك جرحه وسقطاتی ایکیوزیکی درجه ده ایسه یك الیوز واوچیوز درجه ده اولدیغی حالده یك یدیوز ودردیوز درجه ده اولدیغی تقدیرجه یك سکز یوز وبشیوز درجه ده ایسه یك طقوز یوز واوچیوز درجه ده اولدیغی صورتده ایکی یك ویدیوز درجه ده یوزسیکی تقدیرده ایکی یك یوز وسکزیوز درجه ده ایسه ایکی یك ایکیوز وطقوزیوز درجه ده ایسه ایکی یك اوچیوز واوچیوز درجه ده اولدیغی حالده ایکی یك درتیوز غروش معاش تخصیص قلنه جقدر واشو درجات اوزرینه تقاعد معاشی تخصیص مطلقا مخاربزده وخدمات سائره عسکریه ده مجروح وسقط اولنلره مشروط اولوب علل وامراض سائره یه دوچار اولهرق معلول اولنلره ورثهٔ عسکریه اینه کوره هر مرتبهٔ ثانیه ومرتبهٔ اولی یه مخصوص معاشلره بریلهجکدر

اون طقوزنجی بنددر اون اکنجی بنده بیان اولندیغی وجهله مکتب طبیه ده تحصیل فنون ایدن خدمهٔ طبیه دن مشقه اولهرق یالنیجاب خارجدن تدارك واستخدام اولنان طبیب وجراح واجزاجیلرك وظیفه شناسانه خدمتلرینه مقابل الاکثره وارد خدمات مستخدم اصناف وعسکرلك قدم وخدمت جهتیله تقاعد معاشی استحصالنه صلاحیتداری اولهرق بوب الکز محاربه اثناسنده خارجدن استخدام اولنان طبیب وجراح واجزاجیلر واصناف طاقمندن اون اوچنجی بنده تعریف اولندیغی وجهله مأمور اولدقلری خدمالك ویرلدقلری وظیفه حربیه لك وباخود خدمت مأموره سنده کرفتار اولدیغی عارضه لك آثاری اولهرق قابل التیام اولیه حق صورتده مجروح وسقط اولنلر اولدیغی حالده یوزدیکی جرحه وسقطاتلرینه کوره تقاعد معاشلرینه تابع اولهجقلرندر

یکرمنجی بنددر خارجدن تدارك واستخدام اولنان دوقتورلر ایکی صنف عد واعتبار اولنوب برنجی صنفده یوقاریدن بریسی بنده سابقده بیان اولندیغی وجهله وظیفه حربیه لك وباخود انسای حربده خدمت مأموره سنده کرفتار اولدیغی عارضه لك آثاری اولهرق قابل التیام اولیه حق صورتده مجروح وسقط اولدیغی صورتده درجهٔ جرحه وسقطاتلره کوره یکباشیلره وایکنجی صنفه قول اغاسنه وجراح واجزاجیلره یوزباشیلره وقونداجی وتفنکجی ویرهجی وسائره متناول اصناف وظیفه یاوه ملره توفیقا الکزدرون جدوله محرر اولان مرتبهٔ اولی ومرتبهٔ ثانیه معاش ومأهیه لری تخصیص اولنه رق فقط جدول مذکورلك کاربنده وزیاده

محرر اولان اکنجی یوز یکرمیك غروش ویکرمی غروش ودردیات متوالیه معاشلری بجرد عسا کر ملوکانه حقنده رعطیه مخصوصه شاهانه اولنیه یروجه محرر خارجدن تدارك ایله مستخدم اولان دوقتور وجراحلره ذکر اولنان اصناف وظله اشبو عطیهٔ مخصوصهٔ ملوکانه یه مستحق اولهمیه جقلرندر

یکرمی برنجی بنددر اون اونجی واون یدنجی واون سکزنجی واون طقوزنجی بنددر احکامی موجبجه یراح واسراحدن حولانی تقاعد معاشله نائلیت معلومات اون اوچنجی بنده بیان اولندیغی وجهله بولوماق حربیه دن باخود عسا کرلك خدمت ومأموریتنه عائد اولان هوارض متنوعه دن نشأت ایلمش جراح وامراض اولطقه مشروط ومقوض اولوب عسکرلك خدمت ومأموریتنك غیری جهتلرده وقوعبولان خدمات ناتمه دن ناشی اولان عالل وجراحه مثلا اولنلر واز جله یرویله تراخ ومضاربه ایدرك مجروح بولنسان وباخود دخولهیه یاناجه جیقوب اوادن قضاء دوشوب سقطلنان عسکرلر وسائر بولنلره نائل سقط وعلیل اولنلر تقاعد معاشی استحصالنه مستحق اولهمیه جقلرندر

یکرمی اکنجی بنددر اون اونجی واون یدنجی واون سکزنجی واون طقوزنجی بنددر احکامی موجبجه معلومات وسقطلقدن ناشی تخصیص اولنه جق تقاعد معاشلری دنی قسم معاشلری مثلیو موجب جدول رتبه به کوره تخصیص اولوب امرا وضابطانمدن رتبه عدیل وسقط اولدیغی جهتله تقاعد معاشی تعیین اولنه جق وقت اولکسنه ك حائز اولدیغی رتبه ده اون ایکی سنه قدری اولدیغی حالده مستحق اولدیغی تقاعد معاشنك نصفی عنم وعلاوه اولنه جق واکر اول کسنه یالنیزبنی رتبه به نائل اولهلی اقل ایکی سنه مرور ایامش ایسه یولنه بنی رتبه ك برقدرجه مادونده یولنان رتبه یه مخصوص معاش ایله تقاعدلکی ایراقلنه جقدر

مقاله ثالثه

فصل اول

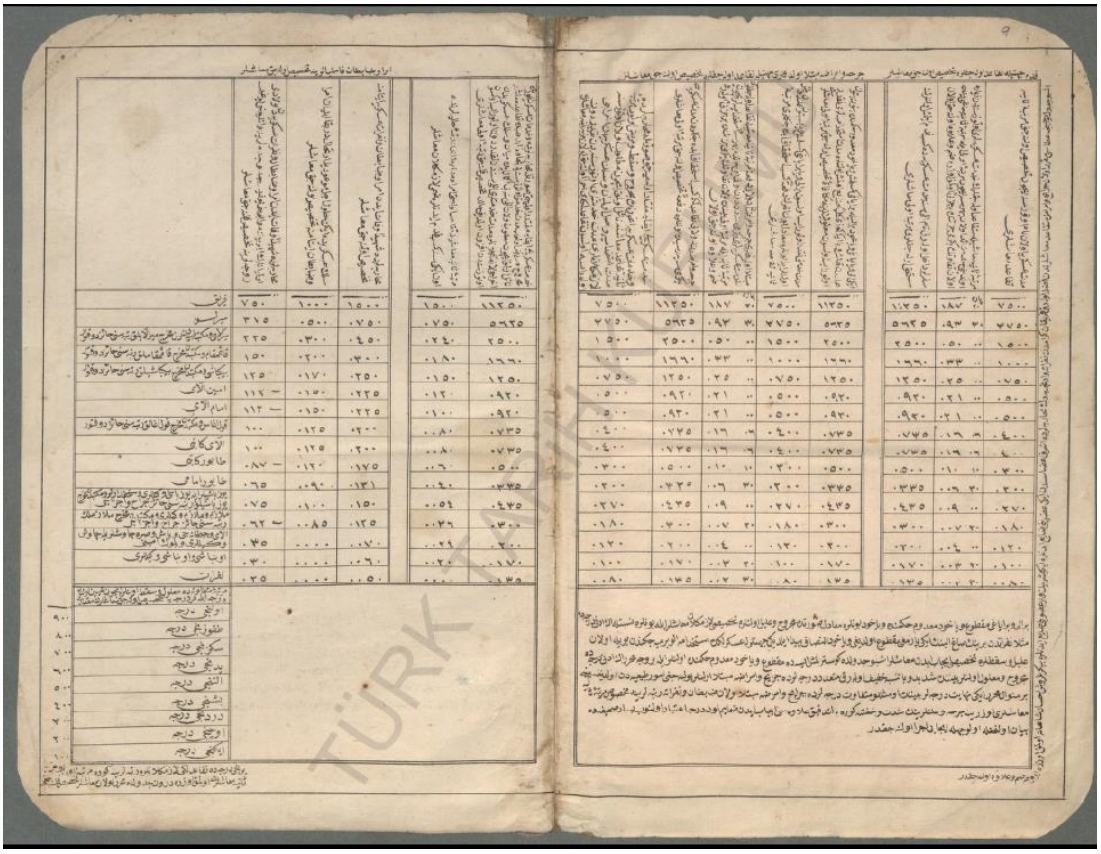
ارامل وایتام عسکریه دن معلقه مستحق اولهجقلرك شرائطی

یکرمی اوچنجی بنددر ضابطان وعرتلرك عسکریه دن ومکتب طبیه ده تحصیل فنون ایلمش دوقتور وجراح واجزاجیلر ومکتب حربیه دن مخرج یبطار وتعلیمدار دن اولا میدان محاربه ده مجروحا اتصال دار آخرت اولیان ونالیا آمری طرفندن مأمور

TÜRK TARİH KURUMU

20 Temmuz 1859

(Fî 19 Zi'l-Hicce 1275)

872

ASKERÎ TEKÂ'ÜD KÂNÛNU

[2]

ABDÜLMECÎD HÂN BİN MAHMÛD

"EL-MUZAFFER DÂ'İMÂN"

(Makâle-i Ûlâ)

(Fasl-ı Evvel)

(Kıdem Ma'âşına İstihkâkın Şerâ'ıtı)

Birinci Bend: Kâffe-i erkân ve ümerâ ve zâbitândan her kim olur ise olsun, silk-i celîl-i askerîde kâmilen otuz sene hizmet eylediği hâlde tekâ'üdlük ma'âşına kisb-i salâhiyyet edecekdir.

İkinci Mâdde[Bend]: Kur'a Nizâm-nâme-i Hümâyûnu ahkâmınca sinni yirmi yaşından dûn olan kimesneler, bâ-kur'a, silk-i askerîye alınmayacağından ve gönüllü olarak yazılanların sinleri dahî on sekiz yaşından aşağı ise, kabûl ve tahrîr kılınmayacağından, tekâ'üdlüğe istihkâk verecek seneler, bu iki sinden bed' ile hisâb olup sinleri on sekizden dûn olarak her ne sûretle olur ise olsun silk-i askerîye girip hizmeti sebkat eylemiş olanlar olur ise, şâyân-ı i'tibâr olmayacakdır.

Üçüncü Bend: Şâyed Asâkir-i Berriyye-i Şâhâne silkine nakl olunmuş ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı bahriyye olduğu hâlde bunların îfâ edecekleri hizmet müddeti, işbu Kânûn-nâme-i Hümâyûn ahkâmına tatbîkan hisâb olunacağı misillû, nakllerinden evvel bahriyye silkine sebkat eylemiş olan **[3]** hizmetleri dahî Asâkir-i Bahriyye-i Şâhâne Tekâ'üd Kânûn-nâmesi ahkâmı mûcebince hisâb olunarak hizmet-i berriyye-i askeriyyelerine zam ve ilâve olunacakdır.

Dördüncü Bend: Bi'l-cümle mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne'de tahsîl-i fünûn-ı harbiyye ederek Erkân-ı Harbiyye sınıfına ve alâylara nakl olunan veyâhûd alâylara mensûb olmaksızın müstahdem bulunan zâbitânın mekâtib-i mezkûre i'dâdiyyelerinde güzerân eden müddetleri add ü i'tibâr olunmayıp fekat harbiyyelerinde imrâr eyledikleri müddet dört sene hizmet hükmünde tutulacakdır.

Beşinci Bend: Meselâ, devletçe bir gâ'ile-i cesîme zuhûruyla Asâkir-i Redîfe'nin Tâlî Sınıfı dahî silâh altına da'vet olunarak ziyâde zâbite ihtiyâc göründüğü ve kânûnen tekâ'üd olanlardan zâbit istihdâmı irâde buyurulduğu hâlde gerek kıdem cihetiyle ve gerek sakatlık sebebiyle tekâ'üd olan ümerâ ve zâbitânın ma'lûmâtlı ve işe yarayanlarından istekli olarak silk-i askerîye alınanların mukaddemâ tekâ'üdlük ma'âşına nâ'il oldukları ta'rîhden tekrâr silk-i askerîye girdikleri ta'rîh beyninde mürûr eden zemânı, hizmet-i fi'liyye-i askeriyyeleri hisâbından addolunmayacakdır.

Altıncı Bend: Sunûf-ı Asâkir-i Nizâmiyye ve Redîfe-i Şâhâne'den muhârebeye me'mûr ümerâ ve zâbitân ve neferât ile alây ve tabur imâmları ve alây ve tabur kâtiblerinin ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcıların ve Mekteb-i Harbiyye'den muhrec baytâr ve na'l-bendlerin sene-i seferiyyeleri vech-i âtî üzre hisâb olunacakdır. Şöyle ki, evvelâ alây ve taburca ya'nî hey'et-i nizâmiyye üzre ber-kâ'ide sefere hareket ve azîmet edip de ol seferde muhârebe vukû' bulur ise ol muhârebenin vukû'undan i'tibâren mürûr edecek on iki mâh müddete asl-ı hizmet-i hakîkıyyeden başka bir sene dahî müddet-i i'tibâriyye zam olunarak işbu sene-i i'tibâriyye müddet-i askeriyye olan otuz seneden evvel mahsûb olunmayıp otuz sene müddeti ikmâl etmiş ve mertebe-i ma'âşına kisb-i istihkâk eylemiş olanların otuz sene müddet-i hakîkıyyeleri üzerine ilâve olunacakdır.

Ve zikr olunan on iki ay zarfında evvelki muhârebelerden sonra muhârebât-ı sâ'ire vukû' bulsa dahî iki sene sayılmayıp mezkûron iki ay geçdikden sonra muhârebe vukû' bulur ise, bu muhârebenin vukû'undan i'tibâren mürûr edecek on iki ay dahî kezâlik iki sene addolunacakdır. Ve sâniyen usûlî harb üzre seferber olarak memâlik-i ecnebiyyeye dâhil olanların ve Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'nin sâ'ir mahalleri ahâlîsinden Irâk ve Hicâz Ordû-yı Hümâyûnu Dâ'iresi'yle Aktâr-ı Hicâziyye ve Yemâniyye ve Trablus-ı Garb Eyâleti'nde istihdâm olanların ve bi'l-aks Irâk ve Hicâz Ordû-yı Hümâyûnu Dâ'iresi'yle Aktâr-ı Hicâziyye ve Yemâniyye ve Trablus-ı Garb Eyâleti ahâlîsinden Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'nin sâ'ir **[4]** mahallerinde istihdâm kılınanların ve râbi'an, muhârebe-i bahriyye zemânında sefâyin-i harbiyye derûnunda müstahdem olanlar ile bi-lâ ihtiyâr kayd-ı isre giriftâr olanların kezâlik herbir sene-i hakîkıyyeleri iki sene add ü i'tibâr olunacakdır.

Yedinci Bend: Bir kal'ada düşman tarafından mahsûr olan sunûf-ı Asâkir-i Şâhâne ile alây ve tabur imâm ve kâtiblerinin ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcıların ve mekâtib-i askeriyyeden muhrec baytâr ve na'l-bendlerin müddet-i seferiyyelerine zam olunmak lâzımgelip ancak hâl ve mevki' ve esbâb-ı sâ'ire cihetiyle her mahsûr olankal'anın derece-i şiddet-i mahsûriyyeti ve derûnunda bulunan Asâkir-i Şâhâne'nin mertebe-i ıztırâb ve meşakkatleri, müsâvâtda [bir] olamayacağından, böyle bir mahsûriyyet vukû'unda derece-i şiddet-i mahsûriyyetine nazaran orada bulunanların zamm-ı müddetleri Zât-ı ma'delet-simât-ı Mülûkâne'nin emr u fermân-ı Hümâyûnları'na vâbeste olacakdır.

(Fasl-ı Sânî)

(Tahsîs Olunacak Kıdem Ma'âşlarının Mikdâr Ve Keyfiyyeti)

Sekizinci Bend: Ümerâ ve zâbıtân-ı askeriyyeye ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcılara ve mekâtib-i askeriyyeden muhrec baytâr ve na'l-bendlere ve alây ve tabur imâm ve kâtiblerine tahsîs olunacak tekâ'üd ma'âşları, evvel ve sânî i'tibârıyla iki mertebeye taksîm olunup işbu kânûn-nâmeye merbût cedvelde gösterildiği vechile, otuz sene müddet bi'l-fi'l îfâ-yı hizmet-i seferiyyeleri bi'l-hisâb, hizmet-i mu'ayyeneleri olan otuz seneden fazla bulunan senelerin herbiri için zikr olunan mertebe-i sâniyye ile mertebe-i ûlâ beyninde vâkı' fark ve tefâvütün yirmide biri mertebe-i sâniyye ma'âşı üzerine zam olunarak ma'âş tahsîs olunacak ve hizmet-i askeriyyesi me'a-hisâb-ı eâr, elli sene[ye] bâliğ olanlara mertebe-i ûlâ ma'âşı verilecekdir. Meselâ mîr-alâylardan birinin tâm otuz sene hizmet-i askeriyyesi olduğu takdîrde ber-mûceb-i cedvel, Binbeşyüz Gurûş ma'âş alması ve şâyed ol mîr-alâyın hizmet-i askeriyyesi otuz seneden bir sene ziyâde ise, çünki mertebe-i sâniyye ile mertebe-i ûlâ ma'âşları beyninde olan Bin Gurûş, yirmiye taksîm olundukda, bir seneliğe Elli Gurûş isâbet edeceğinden, bir sene için îcâb eden Elli Gurûş, mertebe-i sâniyye ma'âşına ilâve olunarak Binbeşyüzelli Gurûş i'tâsı lâzımgelir. Ve bu usûl üzre her bir sene-i zâ'ide için Ellişer Gurûş zammıyla ileriye gidilip elli seneye vardığı gibi İkibinbeşyüz Gurûş'a bâliğ olur ki **[5]** mertebe-i ûlâ ma'âşı bundan ibâret olduğundan, me'a-eâr elli sene hizmet-i askeriyyede bulunan bir mîr-alâya, mertebe-i ûlâ ma'âşı olan İkibinbeşyüz Gurûş ma'âş tahsîs ve i'tâ olunacakdır.

Dokuzuncu Bend: Kıdem ma'âşı herkesin rüteb-i askeriyyeden hâ'iz olduğu rütbenin tekâ'üdlüğüne merbût cedvelde beyân olunan mikdâra göre tahsîs olunacak olup, şu kadar ki ümerâ ve zâbitândan birisi tekâ'üdlüğünü istid'â eylediği vakt, hâ'iz olduğu rütbe ile ekalli iki sene müddet hizmet etmemiş ise, ma'âşı rütbe-i hâliyyesinden bir derece aşağı olan rütbeye mahsûs ma'âşa tatbîkan tahsîs olunacak ya'nî bir zâbit, kolağası rütbesine nâ'il oldukdan sonra altı ay veyâhûd birbuçuk sene mürûrunda tekâ'üdlüğünü istid'â eylediği sûretde yüzbaşılığa mahsûs ma'âşla tekâ'üdlüğü icrâ kılınacakdır.

Onuncu Bend: Bi'l-cümle sunûf-ı Asâkir-i Şâhâne alâylarında Mekteb-i Harbiyye'den çıkan ve neferât ve onbaşı veyâhûd çâvûşlardan nasb olunanlardan mâ-adâ, esnâfdan olarak istihdâm olunmakda olan na'l-bend ve serrâc ve tüfenkçi ve kundakçı ve çakmakçı ve marangoz ve demirci ve baytâr ve sâ'ir misillû kâffe-i esnâfın çünki emr-i te'ayyüşçe ihtiyâr ve ârzûları yed-i iktidârlarında olduğu cihetle, askerîden ma'dûd olduklarından bunların kıdem iddi'âsıyla tekâ'üd ma'âşı iddi'âsına salâhiyyetleri olmayacakdır.

On birinci Bend: Rütbe-i hâliyyelerinde tâm on iki sene kisb-i kıdem etmiş olan ümerâ ve zâbitân ve alây imâm ve kâtibleri ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve eczâcı ve cerrâh ve

mekâtib-i askeriyyeden muhrec baytâr ve na'l-bendlere tahsîs olunacak kıdem tekâ'üd ma'âşlarının humsları zam ve ilâve olunacak. Ya'nî cedvelde gösterildiği vechile mertebe-i sâniyyede tekâ'üd olacak bir mîr-alây on iki sene rütbe-i hâliyesinden kisb-i kıdem eylediği sûretde mertebe-i mezbûre ma'âşı olan Binbeşyüzkırk Gurûş ma'âş tahsîs ve i'tâ kılınacakdır.

On ikinci Bend: Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'de tahsîl-i tabâbet edip icrâ-yı imtihân ile diploma almış ve li-ecli'l-istihdâm Ordû-yı Hümâyûnlara ve alây ve tabur ve haste-hânelere me'mûr kılınmış olan ordu baştabîbleri ve sâ'ir kıdem müddetlerine mahsûb olunmayıp hizmetleri tahsîl-i tabâbet ederek mektebden çıkdıkları ve îfâ-yı me'mûriyyete bed' eyledikleri günden i'tibâr **[6]** olunacakdır. İşbu doktor ve cerrâh ve eczâcılar uhdelerinde nizâm-ı mahsûs mûcebince merâtib-i askeriyye mu'âdil rütbeler bulunacağından, ber-mantûk-ı cedvel, hâ'iz oldukları rütbelerine göre bi-'aynihî zâbitân-ı askeriyye misillû bunlar dahî kıdem i'tibârı ve ona tatbîkan tekâ'üd ma'âşı istihkâkı imtiyâzâtına nâ'il olacaklardır. Fekat Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'de tahsîl-i fünûn eylemiş olduğu hâlde bi'l-îcâb hizmet-i askeriyyede kullanılmakda olan doktor ve cerrâh ve eczâcılar bi'r-rızâ ücretle tutulmuş âdemler olduklarından ve Mekteb-i Tıbbiyye'den çıkmış hademe-i tıbbiyye misillû dâ'imâ Devlet-i Aliyye'den olsun ve isterse düvel-i sâ'ire teb'asından bulunsun, kıdem iddi'âsıyla tekâ'üd ma'âşı istid'âsına vechen mine'l-vücûh salâhiyyetleri olmayacakdır.

(Makâle-i Sâniye)

(Alîl Ve Marîz Ve Sakat Olanlar İçün Tahsîs Olunacak Tekâ'üd Ma'âşları Ahkâmı)

(Fasl-ı Evvel)

(Mecrûh Ve Alîl Olanların Ma'âşa İstihkâkları Şerâ'itı)

On üçüncü Bend: Ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyyeden biri, bulunduğu vukû'ât-ı harbiyyenin veyâhûd hizmet-i me'mûresinde giriftâr olduğu ârızaların âsârı olarak nâ'il-i iltiyâm olmayacak sûretde cerâyih-i şedîdeye veyâhûd hizmet-i askeriyyenin metâ'ib ve meşâkk ve mehâlik-i ma'lûmesinden nâşî ilel-i müzmine ve eskâm-ı mütenevvi'aya mübtelâ olduğu hâlde, zikr-i âtî şurût üzre tekâ'üd ma'âşına hakkı olacakdır.

Şart-ı Evvel: Ol gûne illet ve sekâmet cihetiyle tekâ'üd ma'âşına müstehak olan zâbitân ve neferât, tekâ'üd ma'âşı istid'âsını mütezammın arz-ı hâllerini hizmet-i askeriyyeden çıkmazdan evvel, kumandasında bulunduğu zâbıt'a takdîm etmeğe mecbûr olur.

Şart-ı Sânî: Çünki tekâ'üd ma'âşına istihkâk peydâ etdiren ilel ve cerîhalar cüz'î ve zararsız göründüğü hâlde, mürûr-i zemân ile kisb-i iştidâd edebileceğinden, zâbitân **[7]** ve neferât-ı askeriyyeden ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcılardan ve mekâtib-i askeriyyeden muhrec baytâr ve na'l-bendler ve alây ve tabur imâm ve kâtiblerinden bir kimesnenin hizmet-i askeriyyede peydâ olmuş ve ibtidâsında zararsız iken biraz vakt mürûru ve ol kimesnenin itmâm-ı müddetle hizmet-i askeriyyeden ihrâcı vukû'uyla, ondan sonra ol illet ve cerîha kisb-i iştidâd ederek mübtelâ olanın ellerinden ve ayaklarından birinin büsbütün amelden kalmasını müstelzim olduğu takdîrde, ol kimesnenin hizmet-i fi'liyye-i askeriyyeden ihrâc olunduğu ta'rîhden i'tibâren arz-ı hâl takmî içün bir sene ve eğer bir eli veyâ bir ayağı kat' olunmak lâzımgelmiş veyâhûd gözleri a'mâ olmuş ise, iki sene müddet-i mehîleye nâ'il olması îcâb-ı hâlden olacakdır. Ve bu müddet-i mehl-i muktezıyye oldukdan sonra verilen arz-ı hâller kabûl olunmayacakdır. Şu kadar ki, sâhib-i arz-ı hâl, giriftâr olduğu maraz ve cerîhanın, kendisinde vâkı' ve mevcûd olduğunu hizmet-i askeriyyeyi terk etmezden evvel isbât eylemiş olmadıkça, müddet-i mehîle-i mezkûreye istihkâkı sâkıt olarak istid'âsı şâyân-ı i'tibâr olmayacakdır.

Şart-ı Sâlis: İlel ve eskâmın kisb-i iştidâd eylediği sebeble, müceddeden ma'âş tahsîsini veyâ mukaddemâ tahsîs olunan ma'lûliyyet veyâhûd kıdem ma'âşlarının zammını istid'â eden zâbitân ve neferât-ı askeriyye ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcılar ve Mekteb-i Harbiyye'den ta'yîn olunmuş baytâr ve na'l-bendler, kendilerine mu'ahharan kangı haste-hânelerde tedbîr ve tedâvî olunmuş ise, ol haste-hânenin baştabîbi tarafından mümzâ olmak üzre illetlerinin hâl ve keyfiyyetini nâtık ve müdâvât kabûl etmez derecede olduğunu musaddık bir kıt'a şehâdet-nâme alıp müddet-i mehl münkazıyye olmaksızın arz-ı hâliyle berâber Makâm-ı Celîl-i Ser-Askerî'ye ibrâz

ve takdîm etmek lâzımgelecekdir. Ve şâyed sâhib-i arz-ı hâl, askerî haste-hânelerinin birinde icrâ-yı tedâvî olunmamış ise, Ordû-yı Hümâyûnlar Dâ'ireleri dâhilinde olan askerî haste-hânelerinin birinde kendisini mu'âyene etdirip oranın ser-tabîbleri yedinden bir kıt'a şehâdet-nâme istihsâl ve takdîm etmeğe mecbûr olacakdır.

Şart-ı Râbi': Üçüncü şartda beyân olunan şehâdet-nâmenin istihsâl ve takdîminden başka, sâhib-i arz-ı hâlin, mübtelâ olduğu illet ve cerîhanın hizmet-i askeriyyede iken sebeb-i vukû'unu ve hâl ve keyfiyyetini ve ahvâl-i harbiyye veyâ hıdemât-ı me'mûreden kangı husûsda vukû' bulmuş ise, onun ta'rîh-i vukû'unu, mensûb olduğu alây meclisinde ma'lûmu olan zâbitân ve neferât taraflarından îfâ-yı şehâdetle isbât ederek, alây meclisinde dahî tedkîkât-ı lâzimme bi'l-icrâ, ol bâbda meclis-i mezkûrdan yedine mazbata aldıkdan sonra, mazbata-i mezkûreyi alâyının mensûb olduğu ordu müşîrine takdîm edip, oradan keyfiyyet, ordu meclisine **[8]** havâle ve ordu meclisinde dahî tedkîkât-ı kâmile îfâ birle, alây meclisi mazbatası tasdîk olunduğu hâlde, inhâ-yı müşîrî olarak mezkûr mazbatalar ile berâber Makâm-ı Celîl-i Ser-Askerî'ye takdîm eylemesi ve bu sûretle isbât-ı müdde'â eylemesi lâzimmeden olacakdır.

Şart-ı Hâmis: Ordulara mensûb olmayan ümerâ ve zâbitân tarafından doğrudan doğruya Makâm-ı Celîl-i Ser-Askerî'ye mürâce'at etmek îcâb-ı hâlden olmakla, mûmâ ileyhimin ol bâbda olan arz-ı hâlleri üzerine üçüncü şartda beyân olunan tedkîkât-ı lâzimme icrâsına ibtidâr olunacak ve merbût cedvelde muharrer dereceler, mütekâ'id olacakların cerîha ve illet ve sakatlıklarına göre Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne nezâret-i behiyyesi tarafından tahdîd ve beyân kılınacakdır.

On dördüncü Bend: Kıdem i'tibârıyla ve ma'lûliyyet ve mecrûhiyyet ve sakatlık cihetleriyle tekâ'üd ma'âşı tahsîs olunacak olan ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyye ve Mekteb-i Tıbbiyye'de tahsîl ile hizmet-i askeriyyeye ta'yîn olunmuş doktor ve cerrâh ve eczâcılar ve mekâtib-i askeriyyeden çıkmış baytâr ve na'l-bendlar ve alây ve tabur imâm ve kâtiblerinden, iki gözü a'mâ olan veyâ elleriyle ayaklarından biri kat' olunmuş veyâhûd büsbütn mu'attal olarak külliyyen amelden sâkıt olmuş bulunanların berâtları ta'rîhinden i'tibâren tekâ'üd ma'âşına istihkâkı olacakdır.

On beşinci Bend: On dördüncü bendde muharrer olan derecelerde sakat olmayıp fekat ileride yine hizmete girebilmesi muhâl olmak üzre hizmet-i fi'liyye-i askeriyye îfâsına gayr-i muktedir bulunan ferîkden tâ mülâzim-i sânîye kadar bi'l-cümle ümerâ ve zâbitân ve Mekteb-i Tıbbiyye'de tahsîl-i fünûn etmiş doktor ve cerrâh ve eczâcılar ve Mekteb-i Harbiyye'de tahsîl-i fünûn eyleyen baytâr ve na'l-bendler ve gerek silk-i askerîde hizmet etmek ve gerek âhar sûretle te'ayyüş edebilmekden âciz olan mülâzim-i sânîden ağaşı cemî' küçük zâbit ve onbaşı ve neferler, ma'lûliyyet ve sakatlık tekâ'üd ma'âşına müstehak olarak sûret-i sâ'ire ile ma'lûliyyet ma'âşına kisb-i salâhiyyet olunamayacakdır.

(Fasl-ı Sânî)

(Sakat Ve Alîl Olanlara Tahsîs Olunacak Ma'âşların Mikdârı)

On altıncı Bend: Gözlerinin hîçbiri sâlim olmamak derecede sakatlanmış bulunan ve iki eli veyâ iki ayağı gerek cerrâh ma'rifetiyle kesdirilmiş ve gerek hîç işe yaramayacak hey'etde amelden kalmış olan ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyye ve Mekteb-i Tıbbiyye'de tahsîl-i fünûn ederek **[9]** ta'yîn olunmuş doktor ve cerrâh ve eczâcılar ve mekâtib-i askeriyyeden çıkmış baytâr ve na'l-bendler ve alây ve tabur imâm ve kâtibleri, müddet-i hizmetleri ne kadar olur ise olsun, ma'lûliyyetlerine mükâfâten, mertebe-i ûlâ ma'âşı ve bunlardan birer uzvunu zâyi' eylemiş veyâhûd mevcûd ise de, külliyyen amelden sâkıt olarak ma'dûm hükmünde veyâhûd bunlara mu'âdil sûretde bulunmuş olanlara kezâlik cedvel-i mezkûr mûcebince mertebe-i sâniye ma'âşları i'tâ olunup bundan fazla işbu mertebe-i sâniye ma'âşıyla tekâ'üd olacak alîl ve sakatların hizmet-i askeriyyeleri yirmi seneden dûn ise, be-her sene-i istihdâmiyye içün mertebe-i sâniye ile mertebe-i ûlâ beyninde olan tefâvütün yirmi cüz'ünden bir cüz'ü zam ve ilâve olunacak ve eğer bunların müddet-i askeriyyeleri, yirmi seneye bâliğ olmuş olduğu takdîrce, mertebe-i ûlâ ma'âşlarıyla tekâ'üdlükleri icrâ kılınacakdır.

On yedinci Bend: Ferîkden tâ mülâzim-i sânîye gelince, bi'l-cümle kâffe-i zâbitân-ı askeriyye ile Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcı ve Mekteb-i Harbiyye'den muhrec baytâr ve na'l-bendlerden yedinci derecede, ya'nî hizmet-i askeriyyeyi îfâya muktedir

olamayacak sûretle muhârebelerde ve hıdemât-ı askeriyye uğurunda mecrûh ve alîl olup mertebe-i sâniye ma'âşına nâ'il olmak içün matlûb olan otuz sene hizmet-i istihdâmiyyeye vâsıl olmayanların müddet-i hizmetleri, otuz seneden ne kadar dûn olur ise olsun, otuz seneye mahsûs mertebe-i sâniye ve otuz seneden ziyâde olduğu sûretde elli seneden ne kadar az olur ise olsun, elli seneye muhassas mertebe-i ûlâ ma'âşlarıyla tekâ'üdlükleri icrâ olunacakdır.

On sekizinci Bend: Bir eli veyâ bir ayağı maktû' veyâhûd ma'dûm hükmünde veyâhûd bunlara mu'âdil sûretde mecrûh ve sakat olanlara tahsîsi lâzımgelen ma'âşlar ile bu misillû mecrûh ve sakatlara nisbetle en aşağı derecede, ya'nî yalnız askerlikde istihdâma elvermeyecek mertebede olan mecrûhlara tahsîsi îcâb eden ma'âşların mikdârı, merbût cedvelde gösterilmiş ise de, maktû' veyâhûd ma'dûmü'l-yed olan mecrûh ve sakatlar ile ber-vech-i muharrer, en aşağı derecede mecrûh ve sakat olanlar beyninde şedîd ve bi'n-nisbe hafîf olarak müte'addid derecelerde cerâyiha mübtelâ olanlar, zuhûr edeceği ümûr-ı tabî'iyyeden olduğuna mebnî, işbu nihâyet dereceler beyninde o misillû mütefâvit derecelerde cerâyiha mübtelâ olan ümerâ ve zâbitân ve neferâta tahsîsi gösterilen mertebe-i sâniyede ma'âşları üzerine cerha ve sakatlıklarının şiddet ve hıffetine göre zam ve ilâve olunmak üzre, merbût cedvel zîrinde gösterildiği vechile on derece ta'yîn kılınıp işbu on derecenin birinci derecesi, dâhil-i cedvel olarak derece-i mezkûrede mecrûh olanlara, derûn-ı cedvelde muharrerü'l-mikdâr ma'âşlar verilecek ve ikinci derecede mecrûh ve sakat olanlara Yüzer ve üçüncü dereceye İkişer Yüz ve dördüncü dereceye **[10]** Üçer Yüz ve beşinci dereceye Dörder Yüz ve altıncı dereceye Beşer Yüz ve yedinci dereceye Altışar Yüz ve sekizinci dereceye Yedişer Yüz ve dokuzuncu dereceye Sekizer Yüz ve onuncu derecede mecrûh ve sakat olanlara Dokuzar Yüz Gurûş, derûn-ı cedvelde muharrer ma'âşlara zam ve ilâve olunacakdır. Meselâ, birinci derecede mecrûh ve sakat olarak tekâ'üdlüğü icrâ olunan bir mîr-alâya mertebe-i sâniye ma'âşı olan BinBeşYüz Gurûş verilip mîr-alây-ı mûmâ-ileyhin cerîha ve sakatlığı ikinci derecede ise BinAltıYüz ve üçüncü derecede olduğu hâlde BinYediYüz ve dördüncü derecede olduğu takdîrce BinSekizYüz ve beşinci derecede ise BinDokuzYüz ve altıncı derecede olduğu sûretde İkiBin ve yedinci derecede bulunduğu takdîrde İkiBinYüz ve sekizinci derecede ise İkiBinİkiYüz ve dokuzuncu derecede ise İkiBinÜçYüz ve onuncu derecede olduğu hâlde İkiBinDörYüz Gurûş ma'âş tahsîs kılınacakdır. Ve işbu derecât üzerine tekâ'üd ma'âşı tahsîsi mutlakâ muhârebelerde ve hıdemât-ı sâ'ire-i askeriyyede mecrûh ve sakat olanlara meşrût olup, ilel ve emrâz-ı mütenevvi'aya dûçâr olarak ma'lûl olanlara rütbe-i askeriyyelerine göre mertebe-i sâniye ve mertebe-i ûlâya mahsûs ma'âşlar verilecekdir.

On dokuzuncu Bend: On ikinci bendde beyân olunduğu vech ile Mekteb-i Tıbbiyye'de tahsîl-i fünûn eden hademe-i tıbbiyyeden başka olarak bi'l-îcâb hâricden tedârük ve istihdâm olunan tabîb ve cerrâh ve eczâcıların ve kundakçı ve tüfenkçi ve sâ'ir bu misillü alâylarda ve ordu hıdemâtında müstahdem esnâf ve amelenin kıdem ve hizmet cihetiyle tekâ'üd ma'âşı istid'âsına salâhiyyetleri olamayıp yalnız muhârebe esnâsında hâricden istihdâm olunan tabîb ve cerrâh ve eczâcılar ve esnâf takımından, on üçüncü bendde ta'rîf olunduğu vech ile, me'mûr oldukları hıdemâtın ve bulundukları vukû'ât-ı harbiyyenin veyâhûd hizmet-i me'mûresinde giriftâr olduğu ârızaların âsârı olarak kâbil-i iltiyâm olamayacak sûretde mecrûh ve sakat olanlar olduğu hâlde, bunlar dahî cerîha ve sakatlıklarının derecesine göre tekâ'üd ma'âşına nâ'il olacaklardır. **[11]** Muharrer olan İkişer Bin Gurûş ve Biner Gurûş ve derecât-ı mütefâvite ma'âşları mücerred Asâkir-i Mülûkâne haklarında bir atıyye-i mahsûsa-i şâhâne olmasıyla ber-vech-i muharrer hâricden tedârük ile, müstahadem olan doktor ve eczâcı ve cerrâhlar ve zikr olunan esnâf ve amele işbu atıyye-i mahsûsa-i mülûkâneye müstahak olamayacaklardır.

Yirmi birinci Bend: On altıncı bend ve on yedinci ve on sekizinci ve on dokuzuncu bendler ahkâmı mûcebince cerâyıh ve emrâzdan dolayı tekâ'üd ma'âşına nâ'iliyyet, mutlakâ on üçüncü bendde beyân olunduğu vech ile yâ vukû'ât-ı harbiyyeden veyâhûd askerlik hizmet ve me'mûriyyetine â'id olan avârız-ı mütenevvi'adan neş'et eylemiş cerâyıh ve emrâz olmaklığa meşrût ve müfevvaz olup, askerlik hizmet ve me'mûriyyetinin gayri harekât ve hıdemât-ı zâtiyyeden nâşî olan ilel ve cerâyıha mübtelâ olanlar ve ez-cümle birbiriyle nizâ' ve mudârebe ederek mecrûh bulunan veyâhûd dil-hâhıyla bir ağaca çıkıp oradan kazâ'en düşüp sakatlanan askerler ve sâ'ir bunlara mümâsil sakat ve alîl olanlar, tekâ'üd ma'âşı istid'âsına müstehak olamayacaklardır.

Yirmi ikinci Bend: On altıncı ve on yedinci ve on sekizinci ve on dokuzuncu bend ahkâmı mûcebince ma'lûliyyet ve sakatlıkdan nâşî tahsîs olunacak tekâ'üd ma'âşları dahî kıdem ma'âşları

misillü ber-mûceb-i cedvel rütbeye göre tahsîs olunup, ümerâ ve zâbitândan birine alîl ve sakat olduğu cihetle tekâ'üd ma'âşı ta'yîn olunacağı vakt, ol kimesnenin hâ'iz olduğu rütbede on iki sene kıdemi olduğu hâlde müstahak olduğu tekâ'üd ma'âşının humsi zamm ve ilâve olunacak. Ve eğer ol kimesne, bulunduğu rütbeye nâ'il olalı ekall iki sene mürûr etmemiş ise, bulunduğu rütbenin bir derece mâ-dûnunda bulunan rütbeye mahsûs ma'âş ile tekâ'üdlüğü icrâ kılınacakdır.

(Makâle-i Sâlise)

(Fasl-ı Evvel)

(Erâmil Ve Eytâm-ı Askeriyyeden Ma'âşa Müstehak Olacakların Şerâ'ıtı)

Yirmi üçüncü Bend: Zâbitân ve neferât-ı askeriyyeden ve Mekteb-i Tıbbıyye'de tahsîl-i fünûn eylemiş doktor ve cerrâh ve eczâcılar ve Mekteb-i Harbiyye'den muhrec baytâr ve na'l-bendlerden evvelâ meydân-ı muhârebede mecrûhan intikâl-i dâr-ı âhiret eyleyen ve sâniyen âmiri tarafından me'mûr **[12]** olduğu hizmet üzerinde, meselâ top çiğnemek ve bârgîr depmek ve vapur ve yelken sefâ'ine biner ve inerken düşüp denize gark olmak misillü ve sâ'ir bunlar gibi me'mûr olduğu vakâyi'-i harbiyye ve hıdemât-ı askeriyyenin mehâliki âsârından muhâfaza-i hayâta muktedir olamayıp vefât edenler ve sâlisen Rûmili ve Anadolu ahâlîsinden me'mûren Hicâz ve Yemen ve Bağdâd taraflarında bulunarak ol havâlîye mahsûs ilel-i sâriye ve'l-hâsıl âsâr-ı mühlike-i me'mûriyyet add olunmağa şâyân olan bir hastalığa mübtelâ olup da fevt olan ve râbi'an bir mahalde illet veyâ kolera mevcûd olduğu muhakkak iken, devletçe me'mûren ol mahalle ta'yîn olunanlardan illet-i mezkûreye dûçâr olarak irthiâl eyleyen ve hâmisen gerek meydân-ı muhârebede ve gerek hizmet-i me'mûrelerini îfâ eyledikleri esnâda yaralanıp da bir müddet sonra yaraları eserinden vefât edenlerin sulbî zükûr ve inâs evlâdı ve peder ve mâder ve cedd ve ceddeleri âti'z-zikr usûl üzre ma'âşa müstehak olacaklardır. Şöyle ki bâlâda muharrer esbâb ve ilele mübtelâ olarak vefât eden ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyyeden birinin sabî evlâd-ı zükûr ve inâsı var ise ma'âşa yalnız onlar müstehak olacak ve eğer evlâdı yok ise ol vakt peder ve mâderlerleri kisb-i istihkâk edecek ve eğerçi peder ve mâderleri dahî olmayıp da cedd ve ceddeleri olduğu hâlde ol vakt cedd ve ceddeleri müstehakk-ı ma'âş bulunacak ve şâyed ne evlâd ve ne ebeveyn ve cedd ve ceddeleri olmadığı takdîrce ol zemân zevce-i menkûha-i metrûrekeleri müstehakk-ı ma'âş olarak evlâd ve ebeveyn ve cedd ve cedde ve zevcelerinden mâ'adâ olan akrabâ ve ta'allukâtları ma'âşa müstehak olmayacaklardır.

Yirmi dördüncü Bend: Yirmi ikinci bend ahkâmınca ma'âşa müstehak olacak zâbitân ve neferât-ı askeriyyenin ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcıların ve Mekteb-i Harbiyye'den muhrec baytâr ve na'l-bendlerin erkek sabî evlâdına tahsîs kılınacak ma'âşlar, sinn-i askerî olan yirmi yaşına vâsıl oldukda ve sabiyye kız çocuklarına verilecek ma'âşlar, hîn-i tezevvüclerine ve zevce-i menkûha-i metrûkelerine i'tâ olunacak ma'âşlar, diğer zevc peydâ edinceye kadar verilip ba'dehû kat' kılınacak ve peder ve mâder ve cedd ve ceddelerine i'tâ buyurulacak ma'âşlar, kayd-ı hayât şartıyla verilip vefâtları vukû'unda hazîne-mânde olacakdır. Ve zevclerinin hâl-i hayâtlarında müfârakat eylemiş olan dul hâtunların ma'âş istid'âsına hîç bir vech ile salâhiyyetleri olamayacakdır.

(Fasl-ı Sânî)

Yirmi beşinci Bend: Yirmi üçüncü bendde muharrer esbâb ve ilel ile irtihâl eyleyen zâbitân **[13]** ve neferât-ı askeriyye ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec doktor ve cerrâh ve eczâcıların ve Mekteb-i Harbiyye'den muhrec baytâr ve na'l-bendlerin familyasına tahsîs olunacak ma'âşların mikdârı.

Yirmi altıncı Bend: Yirmi üçüncü bend ahkâmınca şehîden vefâtları vukû'bulan veyâhûd esbâb ve ilel-i muharrere ile irtihâl eyleyenlerden hizmet-i askeriyyeleri ne kadar olur ise olsun ber-mûceb-i cedvel ferîk paşaların zükûr ve inâs evlâdının be-herine seyyân olarak Bin Beşer Yüz Gurûş ve mîr-livâ paşaların evlâdına Yedişer Yüz Ellişer Gurûş ve mîr-alâyların evlâdına Dörder Yüz Ellişer ve kâ'im-makâmların evlâdına Üçer Yüz Gurûş ve bin başıların evlâdına İkişer Yüz Ellişer ve alây emîni ve alây imâmlarının İkişer Yüz Yirmi Beşer Gurûş ve kolağalarının ve alây kâtiblerinin evlâdına İkişer Yüz ve tabûr kâtiblerinin evlâdına Yüz Yetmiş Beşer Gurûş ve tabûr imâmlarının evlâdına Yüz Otuzar Gurûş ve yüz başı ve sancakdâr ve yüz başı vekîllerinin evlâdlarına Yüz Ellişer

Gurûş ve mülâzim ve mülâzim vekîli evlâdına Yüz Yirmi Beşer Gurûş ve alây ve baş çavuş ve surre çavuşu ve çavuş vekîlleri ve bölük emînleri evlâdına Yetmişer Gurûş ve on başı ve on başı vekîlleri evlâdına Altmışar Gurûş ve neferât-ı askeriyye evlâdına Ellişer Gurûş ma'âşlar tahsîs kılınacakdır. Ve eğerçi irtihâl eden ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyyenin evlâdı yok ise, evlâdının be-herine tahsîsi gösterilen ma'âşların nıları ber-vech-i münâsafe ebeveynine ve şâyed ebeveyni dahî bulunmadığı hâlde zikr olunan ma'âşarın nıları, kezâlik ber-vech-i münâsefe cedd ve ceddelerine verilecek ve cedd ve ceddeleri dahî bulunmadığı sûretde sâlifü'z-zikr ma'âşların nıları zevce-i metrûkelerine i'tâ olunacakdır. İşbu nı ma'âşlar irtihâl edenleri ebeveyn veyâhûd cedd ve ceddeleri ber-hayât olduğu hâlde bunların ikisine ber-vech-i münâsefe verilip, böyle olmayıp da meselâ pederleri vefât ederek yalnız vâlideleri ber-hayât ise veyâhûd büyük vâlideleri vefât edip, fakat büyük pederleri var ise, bunlara yine sâlifü'l-beyân ma'âşların nıları tahsîs olunacakdır. Ve iki zevce-i metrûkesi olanlara ebeveyn ve cedd ve cedde misillü mârrü'l-beyân nı ma'âşlar ber-vech-i münâsafe verilecekdir.

Yirmi yedinci Bend: Yirmi altıncı bendde muharrer olduğu üzre şehîden vefâtları vukû'bulan ve yirmi üçüncü bendde mestûr ilel ve esbâb ile irtihâl eyleyen ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyye ve Mekteb-i Tıbbiyye'de tahsîl-i fünûn eylemiş doktor ve eczâcılar Mekteb-i Harbiyye'den muhrec baytâr ve na'l-bendlerin zevce-i metrûkeleri içlerinde alîle ve müsinne olarak tezevvücden mahrûm ve kifâf-ı nefs ve ta'ayyüşe muhtâc olanlardan infâkları şer'an üzerlerine tereddüb eder zî-kudret peder ve vâlide ve sâ'ir akrabâları olmayarak bî-keslikleri tebeyyün edenler müteveffâların evlâdı var ise evlâdı ve evlâdı yok ise ebeveyni ve ebeveyni yok ise cedd ve ceddeleri sırasında tutulup, meselâ şehîden veyâ ilel ve esbâb-ı muharrere ile vefât eden bir yüz başının iki evlâdı ve bir mu'ayyensiz zevce-i **[14]** metrûke-i ma'lûle ve müsinnesi kaldığı hâlde evlâdına tahsîs olunacak ma'âşlar teslîs olunarak birer sülüsi evlâdına ve bir sülüsi zevce-i metrûkesine verilecek ve müteveffânın evlâdı olmayıp da ebeveyni var ise, ebeveynine tahsîsi gösterilen ma'âşlar kezâlik teslîs olunup birer sülüsi ebeveynine ve bir sülüsi zevce-i metrûke-i ma'lûle ve müsinnesine tahsîs olunacak ve ebeveyni olmayıp da cedd ve ceddesi olduğu hâlde cedd ve ceddesine verilecek ma'âşlar dahî kezâlik teslîsen cedd ve cedde ve zevce-i metrûke-i ma'lûle ve müsinnesine ta'yîn kılınacakdır. Ve işbu zevce-i metrûke-i ma'lûle ve müsinnelere verilecek ma'âşlar dahî ebeveyn ve cedd ve cedde misillü kayd-ı hayât şartıyla olup fakat bunlardan şâyed ere varanlar olur ise ma'âşları kat' olunacakdır.

Yirmi sekizinci Bend: Silk-i askerîde iken hulûl-i ecel-i mev'ûduyla vefâtı vukû'bulanlardan ferîk paşaların zükûr ve inâs evlâdına Biner Gurûş ve mîr-livâ paşalar evlâdına Beşer Yüz Gurûş ve mîr-alâylar evlâdına Üçer Yüz ve kâ'im-makâmların evlâdına İkişer Yüz ve bin başıların evlâdına Yüz Yetmişer Gurûş ve alây emînleriyle alây imâmlarının evlâdına Yüz Elli ve kolağalarıyla alây kâtiblerinin evlâdına Yüz Yirmi Beşer ve tabûr kâtiblerinin evlâdına Yüz Yirmişer Gurûş ve tabûr imâmlarının evlâdına Doksanar ve yüzbaşı ve sancakdâr ve yüz başı vekîllerinin evlâdına Yüzer Gurûş ve mülâzim ile mülâzim vekîllerinin evlâdına Seksen Beşer Gurûş ma'âşlar tahsîs olunup işbu ma'âşlar dahî erkek olanların yirmişer yaşına vusûlüne ve kız olanların tezevvcülerine kadar verilerek ba'dehû kat' kılınacakdır. Ve mülâzim vekîllerinden aşağı rütbede olan küçük zâbitân ve on başı be neferâtdan eceliyle vefât edenlerin evlâdı ma'âş istid'âsına müstehak olamayacakdır.

Yirmi dokuzuncu Bend: Silk-i celîl-i askerîden neş'et ederek sâye-i feyz-vâye-i hazret-i mülûkânede ordu-yı hümâyûnlar ve îcâbına göre fırka-i askeriyye kumandanlığı me'mûriyyet-i müftehıresine nâ'il olan müşîrân-ı izâm hazerâtı gerek me'mûriyyetleri müddetde ve gerek infisâllerinde avâtıf-ı aliyye-i Hazret-i Pâdişâhî'den hisse-mend olarak tavzîf buyurulmakda olduklarından, kendilerince hîç bir sûretle ihtiyâc yok ise de müşârün-ileyhim hazarâtından, makâle-i sâlise bendlerinden muharrer olan süver ile rihlet edenlerin sâye-i mekârim-vâye-i cenâb-ı şehenşâhîde medâr-ı inti'âşları olmak üzre familyalarına inâyet ve ihsân buyurulması, muktezâ-yı ma'delet ve merhamet-i seniyyeden olan ma'âşların tahdîd-i mikdârı dahî mücerred Emr ve İrâde-i Merâhim-ifâde-i Hazret-i Tâc-dârî'ye müfevvaz olacakdır.

Fî 19 Zi'l-Hicce Sene 1275

İşbu cedvel mûcebince i'tâsı mukarrar olan cerâyih ve emrâz mütekâ'id ma'âşlarından fazla olarak fevkâlâde-i kıtâlden neferaâta varmcaya dek muhârebelerde esref-i a'zâsından iki kısmını veya iki uzvunu veyâ ziyâ' edenlere İkişer Bin ve bir uzvunu zâyi' edenlere Biner Guruş ihsân-ı sâhâne olmak üzre her-vech-i zamm ve ilâve olunacakdır.

	Kıdem cihetiyle tekâ'üd olacaklara tahsîs olunacak ma'âşlar:				Cerha ve emrâza mübtelâ oldukları cihetiyle tekâ'üd olacaklara tahsîs olunacak ma'âşlar:						Ümerâ ve zâbitân familyalarına tahsîs olunacak ma'âşlar:				
	Müddet-i askeriyye olan tam otuz sene için tahsîs olunacak mertebe-i sâniye tekâ'üd ma'âşları:	Mertebe-i sâniye mâ'âşıyla mütekâ'id olacakların hizmet-i askeriyyeleri otuz seneden ziyâde olduğu hâlde zâ'id olan be-her sene için mertebe-i ûlâ ile mertebe-i sâniye ma'âşı beyninde olan tefâvütün yirmi cüz'ünde bir cüz'ü olmak üzre zamm ve ilâve olunacak olan:	Seferler dâhil olarak tam elli sene hizmet-i askeriyyede kisb-i kıdem etmiş olanların müstehak olacakları mertebe-i ûlâ ma'âşları:	İki eli veyâ ayağı veyâhûd bir eliyle bir ayağı kesilmiş veyâhûd ma'dûm hükmünde bütün amelden kalmış veyâ iki gözü külliyen zâyi' olmuş olanlara müddet-i istihdâmiyyeleri ne kadar olur ise olsun ma'lûliyetlerine mukâbilen tahsîs olunacak mertebe-i ûlâ ma'âşları:	Müddet-i hizmeti ne kadar olur ise olsun bir eli veyâ bir ayağı kesilmiş veyâ bütün amelden kalmış olanlar ile bunlara mu'âdil bulunanların def'aten kisb-i istihkâk edecekleri mertebe-i sâniye tekâ'üd ma'âşları:	Mübtelâ oldukları cerîha ve emrâzdan dolayı def'aten mertebe-i sâniye ma'âşıyla tekâ'üd olacakların hizmet-i askeriyyeleri yirmi seneden dûn olduğu hâlde, be-her sene-i istihdâmiyyeleri için mertebe-i sâniye ile mertebe-i ûlâ beyninde olan tefâvütün yirmi cüz'ünde bir cüz'ü olarak zamm ve ilâve olunacak olan:	Cerîha ve emrâzdan dolayı tekâ'üdlüğe kisb-i istihkâk edeceklerden müddet-i askeriyyesi yirmi seneye resîde olanlara def'aten tahsîs olunacak mertebe-i ûlâ ma'âşları:	Hizmet-i askeriyyeyi îfâya muktedir olamayacak sûretle muhârebelerde ve hidemât-ı askeriyye uğrunda mecrûh ve sakat ve marîz olup mertebe-i sâniye tekâ'üd ma'âşına nâ'il olmak için matlûb olan otuz sene müddet-i istihdâmiyyeye vâsıl olmayan ve silk-i askeriyyeden ihrâcı lâzım gelenleri müddet-i hizmetleri otuz seneden ne kadar dûn olur ise olsun tekâ'üdlükleri icrâ olunacak olan mertebe-i sâniye ma'âşları:	Muhârebelerde şehîden vefât eden ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyye eytâmına tahsîs olunacak ma'âşlar:	Silk-i askerîde iken hulûl-i ecel-i mev'ûduyla irtihâl-i dâr-ı bekâ eyleyen ümerâ ve zâbitân eytâmına tahsîs olunacak ma'âşlar:	Muhârebelerde şehîden vefât eden ümerâ ve zâbitân ve neferât-ı askeriyyeden evlâdı olmayanların ebeveynine ve ebeveyni yok ise cedd ve ceddelerine ve onlar dahî yok ise zevcelerine tahsîs kılınacak ma'âşlar:
Ferîk	*GURÛŞ* 11250	GURÛŞ 187	PÂRA 20	*GURÛŞ* 7500	*GURÛŞ* 11250	*GURÛŞ* 187	*PÂRA* 20	*GURÛŞ* 7500	*GURÛŞ* 11250	*GURÛŞ* 11250	*GURÛŞ* 1500	*GURÛŞ* 1000	*GURÛŞ* 750
Mîr-Livâ	5625	93	30	3750	5625	93	30	3750	5625	5625	750	500	375
Mîr-alây ve Mekteb-i Tıbbiyye'den muhrec mîralâylık rütbesini hâiz doktor	2500	50	0	1500	2500	50	0	1500	2500	2500	450	300	225
Kâimmakâm ve mektebdem muhrec kâimmakâmlık rütbesini hâiz doktor	1660	33	0	1000	1660	33	0	1000	1660	1660	300	200	150
Binbaşı ve mektebden muhrec binbaşılık	1250	25	0	750	1250	25	0	750	1250	1250	250	170	125

	rütbesini hâiz doktor															
	Emîn-i alây	112	150	225	120	920	500	920	21	0	500	920	920	21	0	500
	İmâm-ı alây	112	150	225	100	920	500	920	21	0	500	920	920	21	0	500
	Kolağası ve mektebden muhrec kolağalık rütbesini hâiz doktor	100	125	200	80	735	400	735	16	6	400	735	735	16	6	400
	Alây kâtibi	100	125	200	80	735	400	735	16	6	400	735	735	16	6	400
	Tabur kâtibi	87	120	175	60	500	300	500	10	10	300	500	500	10	10	300
	Tabur imâmı	65	90	131	40	335	200	335	6	30	200	335	335	6	30	200
	Yüzbaşılar ile yüzbaşı vekîlleri ve sancâkdârlar ve mektebden muhrec yüzbaşılık rütbesini hâiz cerrâh ve eczâcı	75	100	150	54	435	270	435	9	0	1270	435	435	9	0	1270
	Mülâzim ve mülâzim vekîlleri ve mektebden muhrec mülâzimlik rütbesini hâiz cerrâh ve eczâcı	62	85	125	36	300	180	300	7	20	180	300	300	7	20	180
	Alây ve cebbehâneci ve baş ve surre çavuşlarıyla çavuş vekîlleri ve bölük emîni	35	0	70	24	200	120	200	4	0	120	200	200	4	0	120
	Onbaşı ve onbaşı vekîlleri	30	0	60	20	170	100	170	3	20	100	170	170	3	20	100
	Neferât	25	0	50	0	135	80	135	2	30	80	135	135	2	30	80

	Mertebe-i mütefâvitede ma'lûl ve sakat olanlar için ta'yîn olunan derece ile her dereceye tahsîs olunacak ma'âşların mikdârı	Bir eli ve bir ayağı maktû' veyâhûd ma'dûm hükmünde veyâhûd bunlara mu'âdil sûretde mecrûh ve alîl olanlara tahsîsi lâzım gelen ma'âşlar ile bunlara nisbetle en ednâ derecede meselâ neferâtdan birinin sağ elinin iki parmağı maktû' olduğu veyâhûd iltisâk peydâ eylediği cihetlerle askerlikde istihdâma el vermeyeceğinden, böyle olan alîl ve sakatlara tahsîsi îcâb eden ma'âşlar işbu cedvelde gösterilmiş ise de, maktû' veyâhûd ma'dûm hükmünde olanlar ile ber-vech-i muharrrer en ednâ derecede mecrûh ve ma'lûl olanlar beyninde şedîd ve bi'n-nisbe hafîf olarak müte'addid derecelerde cerâyıh ve emrâza mübtelâ olanlar bulunacağı ümûr-ı tabî'iyyeden olduğuna mebnî, ber-minvâl-i muharrer iki nihâyet dereceler beyninde o misillü mütefâvit derecelerde cerâyıh ve emrâza mübtelâ olan zâbitân ve neferâtına rütbelerine mahsûs mertebe-i sâniye ma'âşları üzerine cerha ve illetlerinin şiddet ve hıffetine göre bi't-tedkîk ilâvesi îcâb eden zamâyim, on derece i'tibâr olunup yesâr-ı sahîfede beyân olunmakla ol vechle îcâbı icrâ olunacakdır.
900	Onuncu derece	
800	Dokuzuncu derece	
700	Sekizinci derece	
600	Yedinci derece	
500	Altıncı derece	
400	Beşinci derece	
300	Dördüncü derece	
200	Üçüncü derece	
100	İkinci Derece	

Birinci derecede tekâ'üdlüğü lâzımgelenlere, rütbelerine göre mertebe-i ûlâ ve mertebe-i sâniye ma'âşları olmak üzre derûn-ı cedvelde muharrer olan ma'âşlar tahsîs kılınacağı.
.

EK 2. Askeri tekaüd sandığı nizamnamesi 1886

DÜSTUR

Birinci tertib

CİLD

5

14 rebiülevvel 1301 — 26 receb 1385

1 kânunusani 1299 (1883) — 26 mart 1384 (1886)

Başvekâlet Neşriyat Müdürlüğünce tertib olunarak bastırılmıştır

ANKARA
BAŞVEKÂLET MATBAASI
1937

TBMM KÜTÜPHANESİ

№ : 183 — Mahakimi Şer'iyeden verilen ilâmatın temyiz ve istinafına mütedair 22 muharrem 1300 tarihli talimatın 7 nci bendi mu'addeli

Yedinci Bend — Fetvahane veya Meclisi Tetkikatı Şer'iyeden istinafen fasıl ve rüyetine lüzum gösterilen dava bidayeten rüyet olunduğu mahkemede istinafen fasıl ve rüyet olunur. Şu kadar varki Fetvahane veya Meclisi Tetkikatı Şer'iyeden davayı mezkûrenin diğer bir mahkemei şer'iyede istinafen fasıl ve rüyetine lüzum gösterilir ise orada istinafen fasıl ve rüyet olunur.

İrade tarihi gurrei rebiülevvel 1304, 16 teşrinisani 1302.

№ : 184 — Askeri Tekaüd Sandığı Nizamnamesi

Madde 1 — Asakiri berriye ve bahriyei şahane ve jandarma sınıflarına ve memurin ve ketebei askeriyeye mahsus olan Tekaüd Sandıkları birleştirilerek Umum Askerî Tekaüt Sandığı tesis olunmuştur.

Madde 2 — Zikrolunan sandık sunufu askeriye ve jandarma ile memurin ve ketebei askeriyenin mütekaidlerine ve bunların ailelerine kavanin ve nizamatı mahsusaya tevfikan tahsis olunacak maaşların işbu nizamnamede gösterilen karşılıklardan tesviye ve hasıl olacak sermayenin tenmiye ve idaresi için mevzudur.

Madde 3 — Sandığın idaresi memurini kalemiyeden bir nazır ve bir muhasebeci ve bir başkâtib ile maazabitan lüzumu kadar ketebe ve hademeden ve vezne hey'atından mürekkeptir.

Madde 4 — Nazır ile muhasebeci ve başkâtib ve ketebe ve hademe tarafı devletten mansub ve müntahab ve muvazzaftır. Muhasebeci ile sandık emini kefaleti kaviyeye raptolunur.

Madde 5 — Tekaüd Sandığının idaresi için tekaüd Sandığı Nezareti dairesinde ve nazırın ve nazır bulunmadığı zaman azadan en rütbeli ve bunun taaddüdünde o rütbece en kıdemli olan zatın tahtı riyasetinde bir cemiyet bulunup bu cemiyetin azası memurini kalemiyeden olmak üzere nizamiye ve

TBMM KÜTÜPHANESİ

tophane ve tersaneden ve Maliye Hazinesile Divanı Muhasebat ve jandarma dairesi mütehayyizanı erkânından intihab ve tayin olunacak birer zat ile Tekaüd Sandığı Nezareti Muhasebecisi ve başkâtibinden ibarettir.

Madde 6 — Devairi mezkûre memurininden iken tekaüdü icra olunan ve şimdi tekaüd sandığına taalluk ve münasebeti bulunan zevattan mdellüzum cemiyetin intihabı ve kendilerinin muvafakatı ile cemiyete fahrî aza alınması caizdir.

Madde 7 — İşbu cemiyet on beş günde ve nihayet ayda bir defa içtima edecek ve daimî suretle sandık mesalihine bakmak ve lâakal haftada bir def'a içtima etmek üzere cemiyeti mezkûre hey'atı daimeden bir idare meclisi teşkil ederek reyi hafi ile içlerinden bir zatı reisi sani ve dört zatı dahi aza olmak için intihab eyliyecektir.

Nazır meclise dahi riyaset eder. Nazır bulunmadığı vakit reisi sani riyaset eder. Reisi saninin müddeti memuriyeti bir sene olup azanın nısfı her altı ayda bir kerre tebdil ve yenileri yine içlerinden intihab ve tayin edilir ve ilk defa çıkacak aza kura ile çıkarılır ve bir zat mükerren azalığa intihab ve tayin kılınabilir.

Madde 8 — Sandık ketebesinin terakkileri ıslahatı aklâmı askeriye nizamnamesi ahkâmına ve münşi ve muhasib itibarile kaidei müttahazasına tevfikan intihabı küttabı askeriye komisyonunca aklâmı mezkûre ketebesi meyanında deveran eyler.

Madde 9 — Mensubatı seyliye ve kalemiyeden tekaüdleri icra olunan zevatın tekaüd maaşlarının ve bunlardan vefat edenlerin eramil ve eytamına verilecek muhassasatın makadiri devairi müteallikasından gelecek evrakta muayyen deracatı istihkakiye üzerine nizamı mahsusuna tevfikan sandık muhasebesince hesab ve tahrir olunup evrakı mezkûre birer kere meclisi idarece dahi görüldükten sonra bilâde yine her sınıfın mensub olduğu dairece bakiyei muamelâtı ikmal ve istizana muhtaç olanlarının hakkında iradatı seniyye istihsalile betekrar sandık dairesine irsal olunduktan sonra kaidei cariyesine tevfikan senedleri bittanzim ashabına ita olunur.

Madde 10 — İşbu sandığın sermayesi bundan müstefid olacakların maaşlarından alınacak yüzde beşler ile derece ve hizmetlerince terakki edenlerin farkı muhassasatından alınacak mebaliğden ve tevhid edilen sandıklar sermayelerinden ve şimdiye kadar Maliye Hazinesinden ita olunmakta olan ve asbabile beraber bu sandığa devrolunan mütekaidin ve eramil ve

TBMM KÜTÜPHANESİ

eytamı askeriye maaşatı karşılığı ile bunların mahlûlâtından ibarettir.

Madde 11 — İşbu sermaye umum mütekaidini mülkiye sandığı sermayesinin usulü irbah ve tenmiyesine ve cemiyetçe ve Şûrayı Devletçe mütalea ve tasvib olunacak kaidei salimeye tevfikan vesaiti mü'temenede hıfz ve tenmiye ettirilecektir.

Madde 12 — Tekaüd sandığı sermayei umumiyesinin muvazenei seneviyesi defteri her senei malıye nihayetinde muhasebeden tanzim ve cemiyeti umumiye tarafından tetkik ve bamazbata zeyli tasdik olunup Tekaüd Sandığı Nezaretinin takririle Şûrayı Devlete havale olunarak oraca dahi Tanzimat Dairesinde badettetkik yolunda görüldüğü halde lieclilarz Makamı Sadarete takdim ile iradei seniyesi şerefsunuhundan sonra tekaüd sandığı muhasebesinde hıfzolunur ve bir sureti gazetelerle ilân kılınır. Bundan başka sandığın hulâsai muamelâtını mübeyyin her ay muhasebeden bir defter tanzim ve ziri muhasebeci tarafından tasdik ve temhir olunarak canibi nezaretten Şûrayı Devlete irsal olunacak ve oraca dahi bittetkik yolunda görülür ise tasdik ve iade kılınacaktır

Madde 13 — Tekaüd sandığı maaşlardan tevkıf olunacak yüzde beşler ile farkı muhassasat ve kıstalyevm ve eyyamı haliye hasılatından olan aidatı makamı seraskerî muhasebat dairesi kısmı evvel reisile devairi mezkûre muhasebecilerinden mah bemah taleb ve istifa eder. Reis ile muhasebeciler mensub oldukları dairei merkeziye tahsisatı aidatını maaş çıktıkça veya alelhesap akçe tevzi olundukça kat ve tevkif ve cetvelile sandığa irsal ve taşraya aid tevkifatta ordularca levazım reisleri ve müstakil askerî fırkalarınca idare memurları ve küçük fırkalarca dahi bunların idaresinden mesul olan memurin ve vilâyetler ve müstakil mutasarrıflıklarca da alay beyleri ve tabur ağaları vesatatlerile istihsal ve celbile kezalik cetvellerile nakden sandığa irsal edeceklerdir. Bundan başka bir senenin inkizasile ileriki seneye mahsuben maaş verilmeğe başlandığı zaman evvelki seneden kalmış maaş olduğu halde bunlardan tedahül edecek sandık aidatı miktarını mübeyyin başkaca birer kıt'a cetveli bittanzim sandığa teslim olunacaktır.

Madde 14 — Sandık aidatının tevkif ve teslimile mükellef olanlar aidatın ita ve irsalini tehir eder ve yahut sandıkça

TBMM KÜTÜPHANESİ

nakde bedel suret ve senedatı mahsusa ve evrakı saire irsal ederek muhaberat ile imrarı vakıt eyler ise güzeran edecek eyyamı müteahhire güzeştesi kendisinden istihsal olunur. Bu gibi eyyamı müteahhire güzeştesinden dolayı ilişiği olan kimsenin tekaüdü lâzım geldikte icrayı muamelâtı zimmetinin tahsilile ilişiğinin kat'ına talik kılınır.

Madde 15 — Mütekaidin ve eramil ve eytamı askeriye maaşatı karşılığı olup mahlûlâtile beraber bu kere Hazinei Maliyeden bu sandığa devrolunan mebaliğden ashabı Dersaadette olanların miktarı hazinece beher mah nakden veya havaleten sandığa ita ve kusuru dahi taşrada bulunan mütekaidin ve eytamı askeriye muhassasatı için sandığın göstereceği mahallere havaleten tesviye ve ifa ettirilir.

Madde 16 — Taşrada memurini maliye marifetlerile askerî sandığı hesabına olarak mütekaidin ve eytama tevzi olunacak maaşlara bedel alınacak mahtum kuponlar bunların ashabından mart ve eylûl aylarında ve alelusul ahzolunacak yoklama ilmühaberlerile beraber hazinei maliyeye isra ve oradan dahi bilâtehir muamelâtı mahsubiyesi bilifa nakid hükmünde sandığa ita olunur ve bu sırada tebeyyün edecek mahlûlâtın kupon koçanlarının iadesile vukuatı sandık nezaretine iş'ar kılınır.

Madde 17 — Sandık memurin ve ketebesinin vezaifi müterettebesi talimatı mahsusa ile tayin olunacaktır.

İrade tarihi: 27 rebiülevvel 1304, 12 kânunuevvel 1302

№ 185 — Saltanatı Seniye Şehbenderlerine mütedair nizamnamei dahilinin 19 receb 1298 tarihli kısmı evvelinin 7, 10, 42 ve 10 safer 1301 tarihli kısmı sanisinin 57 nci mevaddı muaddeleleri

Madde 7 — Bombay ve Batavya Şehbenderlikleri müstesna olmak üzere şehbenderlere azimet ve avdetlerinde verilecek harcırah alacakları maaşın bir misli olacaktır. Mahalli memuriyetleri Asya kıtasında bulunan şehbenderlere olmiktar harcıra-

TBMM KÜTÜPHANESİ